

ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΤΩΣΗ Τ' ΑΝΑΠΛΙΟΥ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ (9 ΙΟΥΛΗ 1715)

Ανάμεσα στις γραπτές πηγές της Ιστορίας, την πρώτη θέση σε όγκο και βαρύτητα έχουν οι εμπεριστατωμένες εκθέσεις των πρωταγωνιστών-της, αυτών που όχι μόνο είχαν τη δυνατότητα να συνθέσουν έργο, αλλά και την υποχρέωση να δώσουν εξηγήσεις. Παράλληλα όμως και η λαϊκή δημιουργία, όταν συνθέτει όχι για να κάμει συνειδητά επιστήμη, μα για να εξωτερικεύσει συναισθήματα, μπορεί να μας αφήσει μνημεία αξιόλογα, που, παρά την ελλειπτικότητα και τη μονομέρειά-τους, γίνονται σημαντική πηγή στη σύνθεση της Ιστορίας. Ο λόγος των ανθρώπων του λαού, σιγανός και λιτός, με έντονο το προσωπικό στοιχείο και χαρακτηριστικό την αμεσότητα, παίρνει τη μορφή της ενθύμησης, του ιστορικού τραγουδιού, του απομνημονεύματος ή στιβάζεται στα στενά πλαίσια ενός γράμματος.

Έτσι, και για τα γεγονότα του 1715, όταν τ' Ανάπλι κι ολόκληρος ο Μοριάς πέρασε οριστικά από τη βενετσιάνικη στην τουρκική κατοχή, πέρα από τις επίσημες πηγές¹ και τα στοιχεία που αντλούμε από τη δημο-

1. Οι πηγές - μας για τ' Αναπλιού το πέσιμο στους Τούρκους και γενικότερα για την κατάληψη όλου του Μοριά είναι πλήθος· οι βασικότερες όμως είναι τα έργα τεσσάρων ανθρώπων που έζησαν τα γεγονότα από κοντά, γι' αυτό και έχουν περισσότερη αξία από όλους τους άλλους που, έστω κι αν είναι σύγχρονοι, περιγράφουν την κατάσταση σαν παρατηρητές, έχοντας έμμεση μόνο γνώση των πραγμάτων. Συγκεντρωμένες όλες οι πηγές αναγράφονται κριτικά στο έργο του Μιχ. Β. Σακελλάριου, «Η ανάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715». *Ἑλληνικά* 9 (1936) 221 σημ. 1. Εδώ αναγράφω τα τέσσαρα μόνο έργα στα οποία ανατρέχω για να διασταυρώσω τις μαρτυρίες των κειμένων που δημοσιεύω: Μάνθου Ἰωάννου, Ἱστορία περὶ τῆς συμφορᾶς καὶ σκλαβίας τοῦ Μωρέως καὶ στιχολογία πολλῶν ἄλλων ὑποθέσεων συντεθεῖσα παρὰ Μάνθου Ἰωάννου ἐξ Ἰωαννίνων, Βενετία 1779· η πρώτη έκδοση του 1739 λανθάνει· πρβλ. Δ. Μ. Μιχαηλίδη, «Ὁ Ἡπειρώτης ποιητὴς Μάνθος Ἰωάννου καὶ τὸ ἔργο του». *Ἡπειρωτικὴ Ἑστία* 18 (1969) 598 - 606. Πέτρου Κατσαίτη, Ἱστορία καλουμένη κλαθμός Πελοποννήσου, ἔκδ. Ἑμμ. Κριαρᾶ, Ἀθήνα 1950· τὸ ἔργο γράφτηκε κατὰ τὴ διάρκεια τῆς σκλαβίας τοῦ Κατσαίτη στα Χανιά καί, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ ἰδίου τοῦ ποιητῆ, τέλειωσε στις 10 Ἰούλη 1716. Ἄν συγκριθεῖ ο

τική ποίηση ², έχουμε και τις μαρτυρίες απο λαϊκά κείμενα, σαν αυτά που δημοσιεύονται πιό κάτω, ξεχωρισμένα ανάμεσα απο μιά καθαρά εμπορική αλληλογραφία ³. Όλες οι ειδήσεις προέρχονται απο πρώτο χέρι, απο ανθρώπους που έζησαν τα γεγονότα στο χώρο και το χρόνο που διαδραματίστηκαν κι αυτό μεγαλώνει περισσότερο την αξία-τους σαν ιστορικών μνημείων. Άν τώρα θελήσουμε να τα αξιολογήσουμε απο την καθαρή λογοτεχνική πλευρά-τους, η καθαρότητα ύφους, η απλότητα της φράσης, η ζωντάνια-τους, τα κατατάσσουν στα γνήσια λαϊκά δημιουργήματα του νεοελληνικού λόγου. Παρατηρείται βέβαια κατάχρηση ξένων λέξεων, κυρίως ιταλικών και σε δεύτερη μοίρα τούρκικων, που στερεί τη γλώσσα απο ενότητα και πειθαρχία. Η «βάρβαρη» αυτή γλώσσα, που δέν την απόφυγαν ούτε οι γραμματισμένοι, είναι αποτέλεσμα συμβίωσης αιώνων των Ελλήνων με τους Φράγκους και τους Τούρκους και αντικατοπτρίζει την ελληνική κοινωνία, όπως είχε διαμορφωθεί ύστερα απο αυτές τις κατοχές. Εδώ θα πρέπει να προστεθεί κι ένας ιδιαίτερος λόγος: Οι άνθρωποι που γράφουν είναι έμποροι· η αγραμματοσύνη και η συνήθεια, μα και η πραχτικότητα της δουλειάς-τους, δέν τους επιτρέπει να σκεφτούν, άν οι λέξεις είναι ρωμέικες ή ξένες, φτάνει πως έτσι γίνονται καταληπτοί απ' όλους. Λίγες δεκαετίες αργότερα ο Σπυρ. Μίλιας ⁴, πρώτος ύστερα απο τον Κορυδαλλά

Κλαθμός με τα ομοειδή - του ιστορικά στιχουργήματα και μάλιστα τη Συμφορά του Ιωάννου, θα βρεθεί απο λογοτεχνική άποψη ανώτερο απο εκείνα Ben jamin Brue, Journal de la campagne que le Grand Visir Ali Pachia a faite en 1715 pour la conquête de la Morée, Παρίσι 1870. Constantin Dicitii, Cronica expeditiei Turcilor în Moreea si publicată de Neculai Jorga, Βουκουρέστι 1913.

2. Τα δημοτικά ιστορικά τραγούδια για την πτώση τ' Αναπλιού στους Τούρκους το 1715, σε διάφορες παραλλαγές, βλ. 'Α. Ίατρίδου, Συλλογή δημοτικών άσμάτων παλαιών και νέων, Άθήνα 1859, σ. 98 - 99. Δημ. 'Α. Πετρόπουλου, «Ιστορικά δημοτικά τραγούδια της Πελοποννήσου». *Πελοποννησιακά* 1 (1956) 174 - 179, 186. Δικαίου Βαγιακάκου, «Λαλλούδι - λαλλούρι - λαλλάτζιν - λαλλαίν». *Άρχεϊον Πόντου* 19 (1954) 325 - 327.

3. Τα κείμενα στο σύνολό - τους είναι παρμένα απο το ιδιωτικό αρχείο του Έλληνα εμπόρου στη Βενετία Γεωργίου Αντών. Μέλου, που βρίσκεται στο Ελληνικό Ινστιτούτο Βενετίας. Τα λίγα εμπορικά και οικονομικά στοιχεία που δίνουν τα δημοσιευόμενα έγγραφα δέ γίνεται προσμάθεια να μελετηθούν εδώ, επειδή η επεξεργασία - τους συμπεριλαμβάνεται στη μελέτη για διδακτορική διατριβή, που ετοιμάζω απ' ολόκληρο το αρχείο Μέλου. Επικουρικά χρησιμοποιούνται στοιχεία απο το αρχείο Περούλη που βρίσκεται στα Κρατικά Αρχεία της Βενετίας· την παραχώρησή - τους οφείλω στο φίλο - συνάδελφο Π. Μιχαηλάρη, που επεξεργάζεται το αρχείο Περούλη.

4. C. Cappizi, «Spiridione Milia (1700? - 1770)» *Orientalia Christiana Periodica* 37 (1971) 441 - 490.

συντάχτης Επιστολαρίου, θα δικαιολογήσει και θεωρητικά αυτή την πρακτική: «... Εἰς τὰς Ἐπιστολάς τῆς πραγματείας δὲν πρέπει τινὰς νὰ δυσχεραίνῃ, ὅταν βλέπῃ τὸν γράφοντα ὁποῦ μεταχειρίζεται λέξεις ἄλλης διαλέκτου καὶ μάλιστα Ἱταλικαῖς, ὡσὰν ὀρδινεῖαν, Μάρκαν, Νόταν, Καμπιάλε, Τζίρο, Λέτερας, Κομμέρτζιο καὶ ἄλλα ὅμοια, διότι ὁ πραγματευτὴς ἔχει χρέος νὰ γράφῃ μὲ ἐκείνους τοὺς ὄρους, ὁποῦ εἶναι πλέον κοινοὶ καὶ ὁποῦ καταλαβαίνονται ἀπὸ ὅλους...»⁵.

Η επιλογή των εγγράφων έγινε με κριτήριο την προσφορά-τους στη γνώση-μας για το συγκεκριμένο ιστορικό γεγονός: έτσι, αρκετά κείμενα δίδονται μονάχα αποσπασματικά. Τα έγγραφα εκδίδονται με απόλυτη χρονολογική σειρά και ανάγονται στα χρόνια απο το 1712 ως το 1720 πλαισιώνοντας τα βασικά κείμενα (έγγραφα 13, 14, 15, 16), που μιλάνε γι' αυτή καθ' εαυτή την πτώση τ' Αναπλιού. Με τον τρόπο αυτό, έστω και σε αδρές γραμμές, έχουμε τη δυνατότητα να παρακολουθήσουμε κι απο την ανεπίσημη σκοπιά τη γέννηση, την εξέλιξη και το κλείσιμο μιάς πράξης της ιστορίας-μας.

Στις αρχές του Μάη του 1712 μας πάνε οι πρώτες ειδήσεις των εγγράφων⁶. Τα νέα για τη ρωσοτουρκική συνθήκη του 1711⁷ έχουν φτάσει στο Μοριά κι αμέσως αρχίζουν οι πρώτες σοβαρές ανησυχίες. Δέ μας ξενίζει το γεγονός πως η πρώτη υποψία για τον κίνδυνο, που απειλεί τώρα την Πελοπόννησο, σπέρνεται απο Έλληνες που ζούν στη Βενετία⁸. Αυτοί, στη θέση που βρίσκονται, έχουν τη δυνατότητα καλύτερης πληροφόρησης, αφού πηγή-τους είναι η ίδια η Βενετία. Η εμπορική τάξη φυσικά είναι αυτή που περισσότερο θα πληγεί απο έναν πόλεμο, γι' αυτό και οι φόβοι των εμπόρων είναι αμεσότεροι και εντονότεροι. Ανησυχούν οι έμποροι του ελληνικού χώρου για τις περιουσίες-τους και σπεύδουν να επιστήσουν την προσοχή των αφεντάδων-τους στη Βενετία, να μή ξανοιχτούν σε οικονομικές επενδύσεις στο Μοριά στέλνοντας χρήματα για το σκοπό αυτό

5. Σ π υ ρ ί δ ω ν ο ς Μ ί λ ι α, Ἐπιστολάριον ἤτε ἐπιστολικὸς χαρακτήρ περιέχων ἑρμηνείας καὶ παραδείγματα εἰς διάφορα εἶδη ἐπιστολῶν..., Βενετία 1757, σ. 259 - 60.

6. Βλ. το γράμμα που στέλνει ο Νικολός Μέλος, έμπορος στ' Ανάπλι, στους κληρονόμους του Αντρέα Κοθώνη στη Βενετία (έγγρ. 1), όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα που αναφέρονται εδώ.

7. Ο ρωσοτουρκικός πόλεμος λήγει στις 21 Ιούλη του 1771 με ήττα του Μ. Πέτρου στο Stanilesti και γεμίζει απογοήτευση και θλίψη τους Έλληνες, που με συγκίνηση και φανερή για το Μόσκοβο συμπάθεια παρακολουθοῦσαν την αναμέτρηση. Για τις σχέσεις της Ρωσίας με την Ελλάδα και την Τουρκία στις πρώτες δεκαετίες του 18ου αιώνα βλ. Ἀ π ό σ τ. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973, σ. 69 - 75.

8. Βλ. έγγρ. 1, στ. 3 - 5.

ούτε και στα πιο έμπιστά-τους πρόσωπα ⁹. Ξαφνικά κάθε ανησυχία για το ενδεχόμενο πολέμου φαίνεται να σταματάει και για διόμισι περίπου χρόνια δέ γίνεται ο παραμικρός λόγος γύρω από το θέμα που τόσο τους αναστάτωσε. Οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ Μοριά και Βενετίας στο διάστημα αυτό, όπως προκύπτει από την αλληλογραφία των συναλλασσομένων προσώπων, μοιάζει να διεξάγονται σε κανονικό ρυθμό κι η ζωή στη μητρόπολη και στην αποικία-της, φαινομενικά τουλάχιστον, κυλάει ομαλά. Για το επίσημο βενετικό κράτος όμως το φάσμα του πολέμου με την Τουρκία δέν έσβησε ούτε για μιά στιγμή, παρά τις προσπάθειες της Πύλης να κρύψει τις πραγματικές-της προθέσεις και να παραπλανήσει τον αντίπαλο, στηρίζοντας έτσι την επιτυχία των σχεδίων-της στον αιφνιδιασμό. Η Γερουσία, πάντα άγρυπνη, εντείνει τις προσπάθειες ενίσχυσης όλων των φρουριών στο Μοριά. Οι εκθέσεις των τελευταίων Βενετών διοικητών, που φτάνουν στο Συμβούλιο, μιλάνε διεξοδικά για τις εντατικές οχυρωματικές εργασίες, που γίνονται κυρίως στην πρωτεύουσα της βενετικής Πελοποννήσου ¹⁰. Μέσα σ' αυτό το κλίμα της υποψίας και την ένταση του εξοπλισμού κι από τις δυο πλευρές, περνάνε περισσότερα από δυο χρόνια, όταν το Γενάρη του 1715 αρχίζει να φουντώνει πάλι το άγχος του πολέμου.

Ο Γιωργάκης Μέλος, εγκαταστημένος πιά στη Βενετία από καιρό, στέλνει στ' αδέρφια-του, Νικολό και Μιχάλη στ' Ανάπλι, το πρώτο ανη-

9. Βλ. το γράμμα που στέλνει ο Ν. Μέλος στους Σάρηδες στη Βενετία, γραμμένο στις 10 Μάη 1712 (έγγρ. 2).

10. Τις εκθέσεις των Βενετών Προνοητών της Πελοποννήσου από την περίοδο της δεύτερης Βενετοκρατίας, με πολλές ενδιαφέρουσες και λεπτομερείς ειδήσεις για τη γενική εικόνα του Μοριά, έχει δημοσιεύσει ο Σπυρ. Λάμπρος στο Δελτίο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας (και στη συνέχεια ΔΙΕΕ). Ιδιαίτερα την έκθεση του Γενικού Προβλεπτή Agostino Sagredo βλ. Σ π υ ρ. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, «Έκθέσεις των Βενετών Προνοητών της Πελοποννήσου εκ των εν Βενετία αρχείων». ΔΙΕΕ 5 (1896) 736 - 765. Την έκθεση του Βενετού Ναυάρχου Daniel Dolfin βλ. ό.π., σ. 765 - 809. Περιγραφή του λιμανιού και των κάστρων τ' Αναπλίου βλέπε και στα έργα: P. C o r o n e l l i, Memorie istoriogeografiche della Morea riacquistata dall'armi Venete del regno di Negroponte, Βενετία 1687, σ. 36. B e r n a r d R a n d o l p h, The present state of the Morea called anciently Peloponnesus, Λονδίνο 1689, σ. 11. G i r o l a m o F e r r a r i, Delle Notizie storiche della lega fra l'Imperatore Carlo VI e la Republica di Venezia contro il gran Sultano Acmet III e dei loro fatti d'armi dell'anno 1714 sino alla pace di Passarowitz, Βενετία 1736, σ. 46 - 47. S. R e m a n i n, Storia documentata di Venezia, τ. 8, Βενετία 1915, σ. 42. Μ ι χ. Γ. Λ α μ π ρ υ ν i δ ο υ, 'Η Ναυπλία από των αρχαιότατων χρόνων μέχρι των καθ' ήμας, 'Αθήνα² 1950, σ. 111 - 112, 122 - 126. K e w i n A n d r e w s, Castles of the Morea, Νέα Ιερσέη 1953, σ. 90 - 105. 'Ι ω ά ν. Θ. Σ φ η κ ό π ο υ λ ο υ, Τά μεσαιωνικά κάστρα του Μορηά, 'Αθήνα 1968, σ. 100 - 105.

συχητικό γράμμα ¹¹. Στη Γαληνοτάτη έχουν ήδη φτάσει τα νέα της επίσημης κήρυξης του πολέμου απο την Πύλη (9 Δεκέμβρη 1714) και της σύλληψης απο τους Τούρκους του Βενετού βάιλου στην Πόλη, Andrea Memmo ¹². Η σύγκρουση των δυό Δυνάμεων είναι πιά γεγονός, γι' αυτό κι ο έμπορος Μέλος βιάζεται να ταχτοποιήσει τις εμπορικές-του υποθέσεις στις απειλούμενες περιοχές. Αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία κι εξουσία απο τους αντιπροσώπους και συνεργάτες-του στην Πελοπόννησο και αξιώνει να του στείλουν στη Βενετία ό,τι εμπορεύματα έχουν στα χέρια-τους το γρηγορότερο, αδιαφορώντας για τα εξαιτίας των συνθηκών υπερηφωμένα έξοδα μεταφοράς. Χαρακτηριστική της ψυχολογικής-του κατάστασης, του άγχους που τον κατέχει, είναι η τελευταία φράση στο γράμμα που στέλνει στο Νικολό (έγγρ. 3): «... και ευχαριστήα να ἔχη ὁ Κύριος ὁποῦ δεν εἴσασται κανένας πανδρεμένος ἕως τὴν ὄραν». Επειδή ο δρόμος που ακολουθούν τα εμπορεύματα για να φτάσουν στη Βενετία περνάει απο τη Ζάκυνθο, ο Μέλος γράφει τα ίδια και στους εκεί συνεργάτες-του επισημαίνοντάς-τους τη σοβαρότητα της κατάστασης και ζητώντας-τους να συμπληρώσουν το ταχύτερο την προώθηση των εμπορευμάτων, που θα δεχτούν απο το Μοριά ¹³. Δεν είναι, βέβαια, μόνο ο Μέλος που δίνει τέτοια γραμμή στους συνεργάτες-του. Ίδιες κι ίσως πιά αποφασιστικές είναι οι αντιδράσεις κι άλλων Ελλήνων εμπόρων όχι μόνο της Βενετίας, αλλά και των άλλων ελληνικών παροικιών της Ιταλίας. Δυό μεγαλέμποροι, ο Λεονάρδος Καπετανάκης και ο Ιωάννης Μάκολας, ναυλώνουν ειδικά καράβι απο το Λιβόρνο για να πάει στην Πάτρα να φορτώσει ό,τι εμπορεύματά-τους υπάρχουν σε αποθήκες συνεργατών-τους στο Μοριά. Στο ίδιο καράβι μπορεί κι ο Νικολός να φορτώσει, καθώς του γράφει ο αδερφός-του, κι ό,τι δικά-τους μετάρια έχουν στην Πάτρα, ή στ' Ανάπλι ¹⁴. Σταματάμε στην είδηση: «... και ἂν κάμης ρεσολουτζιὸν νάν τὰ φέρης στην Πάτρα, θέλης ἔρθῃ ἀπὸ τὴν Τροπόλιτζας τὴν στρατά...». Η φράση στη λακωνικότητά-της δέν είναι και πολύ διαφωτιστική: διασταυρώνεται όμως και ξεκαθαρίζει απο ένα άλλο γράμμα στις 12 Απρίλη 1715. Εκεί ο Γιαννιώτης Χρήστος Λελέκος, κάτοικος Αναπλιού κι εμπορευόμενος, γράφει στη Βενετία στο Δημ. Περούλη, που

11. Βλ. έγγρ. 3.

12. Περισσότερα για την κήρυξη του πολέμου και τη σύλληψη και φυλάκιση του Βενετού βάιλου βλ. A n d r e a M e m m o, Relazioni dirette al Veneto Senato da Andrea Memmo, già bailo a Constantinopoli nel 1714 e 1715, intorno alla prigionia da lui sofferta al Topana e nel castello di Abido, Βενετία 1840. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 39 - 40.

13. Βλ. 'Ελλην. 'Ινστ. Βενετίας (καί στή συνέχεια Ε. Ι. Β.).—Παλ. 'Αρχ., Reg. 183, φ. 32ν .

14. Βλ. έγγρ. 4, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα,

είναι τ' αφεντικό-του, πως δέν μπόρεσαν να πάνε στην Πάτρα να μαπακάρουνε στο καράβι που επίτηδες έστειλε για να τους πάρει, εξαιτίας του σκληρού χειμώνα, αλλά κυρίως απο το φόβο των Αρβανιτών, που ενεδρεύουν στο δρόμο¹⁵. Ο Μοριάς ολόκληρος είναι ανάστατος· άν και το ζήτημα της ανασφάλειας στην Πελοπόννησο δέν είναι μόνο της εποχής, αλλά εκτείνεται σ' όλη τη διάρκεια της βενετοκρατίας¹⁶, όμως τα ανακατέματα αυτά και το γενικό σάστισμα επιδεινώνουν την κατάσταση. Οι πάντα «απειθαρχοί» Μανιάτες επωφελούνται τώρα απο τη γενική αναστάτωση και την ελαστικότητα καταδίωξης-τους απο τη βενετική διοίκηση, που έχει στρέψει όλη-της την προσοχή στην αντιμετώπιση του πολέμου, και δημιουργούν συνέχεια προβλήματα. Τα φονικά διαδέχονται το ένα το άλλο· «... *Εσκοτοσαναι και τον καειμαινον τον Σαδια το Παβλί ει Μανιάτες εις τα μαιρι εκινα. Ανακατευτι ο κοσμος ολος, οπου δεν λιπουναι φονικα ολι μερα να γαινονται...*», γράφει στις 26 του Μάρτη 1715 ο Νικολός Μέλος στον αδερφό-του¹⁷. Η τωρινή, αλλά και η προηγούμενη συμπεριφορά των Μανιατών κι η εχθρική στάση-τους απέναντι στους Βενετούς, κάνει ευκολοεξήγητη την προθυμία υποταγής-τους στους Τούρκους¹⁸. Η ανησυχία των ανθρώπων, η αγωνία κι ο φόβος για το μέλλον, είναι διάχυτα και στο πιο μικρό σημείωμα που γράφεται κι απο τα δυό μέρη¹⁹. Γράμματα με το ίδιο

15. «... διατί το καράβι ήχε δέκα μπουένται (= δέκα πέντε) ημέραις φεγμένο εις την Πάτρα. 'Αμά μάς έγγραφε, έπλγα και το ήπα τ' αθθέντι μου τοῦ σιόρ Βενετάντου και δεν ήθελαι να το άγκικησει εις κανέναν μύδον δια νά παν τής στεριάς, μόνον σάν δεν ηθελαι ήβρε χιλες πρόφασες, πως είναι εις την στράτα φόβος απο τούς Αρβανίτες, άπο το άλλο χιμόνας καιρός, που να πάν...» [Archivio di Stato Venezia (και στη συνέχεια Α.Σ.Υ.) — Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio privato Peruli, busta 11, fasc. 8 φ. 49ν .

16. Πρβλ. Κ. Ν τ ό κ ο υ, 'Η Στερεά 'Ελλάς κατά τόν 'Ενετοτουρκικόν πόλεμον (1684 - 1699) και ό Σαλώνων Φιλόθεος, 'Αθήνα 1975, σ. 138.

17. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 345ν . Για τις επαναστατικές τάσεις των Μανιατών και το μίσος - τους προς τη βενετική εξουσία βλ. Λ ε ο π ό λ - δ ο υ Ρ α ν κ ί ο υ, «Περί τής έν Πελοποννήσῳ 'Ενετοκρατίας (1685 - 1715)», μετάφρ. Π. Καλλιγᾶ. Πανδώρα 13 (1862 - 3) 7 - 8. 'Α π. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ - λ ο υ, ό.π., σ. 58, 75. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, «Πότε και πώς έπεσεν ή Μάνη εις χείρας τών Τούρκων τό 1715». Πελοποννησιακά 3 (1949) 276 - 287.

18. Βλ. Β. Β r u e, ό.π., σ. 38.

19. Στις 4 Μάρτη 1715 ο Μιχάλης Μέλος έγγραφε στον αδελφό - του στη Βενετία· «... Μού κατοφαίνεται πός ήρθαν έτούτα τά ανάκατόματα έδó εις τόν Μορέα και δέν ήμπορι νά επιχαιριστή κανής νά κάμι καμμία πραγματή και ό Θεος άς μάς κίβερνήση...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 96r-v). Αλλά και ο Γ. Μέλος δέ φαίνεται λιγότερο ανήσυχος, όταν γράφει στις 6 του Μάρτη στό Νικολό· «... Καί ό Θεός νά μᾶς φυλάξν νά μή λάβομαι καμία ζημία, διατί ό καιρός είναι άτυχος. 'Εγώ εύρισκομαι εις μεγάλη ένοια ώστε νά λάβομαι τό έδικό μας έδó μέσα και ως καθώς ιδούμαι τόν κερó, έτζι θέλωμαι τον κυβερνήση...». (Ε.Ι.Β. — Παλ, Αρχ. Reg. 183, φ. 35r).

σχεδόν περιεχόμενο — συχνά το ένα μοιάζει σαν πιστό αντίγραφο του άλλου — στέλνει το ένα πίσω απο το άλλο ο Γ. Μέλος στους συνεργάτες-του, στην Πάτρα, Ιωάν. Μαντέλο, Δημ. Καπετανάκη, Μπερν. Μάκολα, στ' αδέρφια-του στ' Ανάπλι, στους Φοσκάρδη και Βενετάντο στη Ζάκυνθο. Απο όλους αφαιρεί κάθε πρωτοβουλία πάνω στην εμπορική-τους δράση κι απο το Νικολό ζητάει εκκαθάριση λογαριασμών. Στην αγορά της Βενετίας παρατηρούνται «απουλησιές» και η κάμψη του εμπορίου μεταξύ Μοριά-Βενετίας, αλλά και με ευρύτερες προεχτάσεις στον ελληνικό και τον ιταλικό χώρο, είναι αξιοσημείωτη. Στο μεταξύ, όσοι έχουν δανείσει χρήματα, αρχίζουν να τα ζητάνε επίμονα απο τους οφειλότες-τους και παύουν να καταπιάνονται με καινούριες εμπορικές επιχειρήσεις²⁰. Η εμπορική κρίση εκφράζεται και με τη μορφή της αποφυγής δημιουργίας εμπορικών εταιρειών. Οι Έλληνες έμποροι της Βενετίας, άν δέν έφτασαν στο σημείο να διαλύουν παλιές εταιρείες, αρνούνται όμως την ίδρυση νέων, έστω κι άν αυτοί οι καινούριοι εταίροι βρίσκονται έξω απο τον ελληνικό χώρο και το πεδίο δράσης των Τούρκων²¹. Παράλληλα οι τρομοκρατημένοι έμποροι του Μοριά, όσοι έχουν τη δυνατότητα, για να γλυτώσουν τις περιουσίες-τους, φροντίζουν να τις φυγαδεύσουν σε σίγουρο τόπο. Η Βενετία είναι το πιό κατάλληλο καταφύγιο. Σ' αυτή-τους την προσπάθεια η Γαληνοτάτη τους συμπαραστέκεται· καράβια της Αρμάδας συνοδεύουν μέχρι τα Ιόνια νησιά, για ασφάλεια απο τα κουρσάρικα, κάθε εμπορικό που φεύγει απο τα λιμάνια του Μοριά²². Πέρα όμως απο τα εμπορεύματα, αρχίζει και η μεταφορά στη Βενετία πολύτιμων αντικειμένων. Για περισσότερη ασφάλεια, με διαφορετικά κάθε φορά καράβια και πρόσωπα, ο Ν. Μέλος στέλνει στον αδερφό-του για φύλαξη σκεύη αξίας του σπιτιού-του και κοσμήματα· στη φορτωτική, που τα συνοδεύει, υπάρχει πάντα αναλυτική περιγραφή του αντικειμένου²³.

Ανασφάλεια νιώθουν κι οι Πατρινοί και βρίσκουν κι αυτοί τη λύση στη φυγή. «... *Ήμῖς δια την άμαχη τυχένυ να μετοικησομεν, οτι εδω*

20. Βλ. έγγρ. 5.

21. Βλ. το γράμμα που ο Γ. Μέλος στέλνει στον Παντελή Λιγνό στο Ραχίτι κι εκεί γίνεται λόγος για την ίδρυση εταιρειών μεταξύ εμπόρων των δυό πόλεων (έγγρ. 8).

22. Βλ. έγγρ. 6.

23, Βλ. έγγρ. 7. Δέ θα πρέπει να φανταστούμε βέβαια πως ο Ν. Μέλος είναι η μοναδική περίπτωση ανθρώπου που προβαίνει σε μιά τέτοια ενέργεια μπροστά στον κίνδυνο. Με τον τρόπο αυτό, και στη συγκεκριμένη αλλά και σε άλλες παρόμοιες στιγμές, πρέπει να έφτασαν στη Βενετία περιουσίες Ελλήνων — όσων κατάλαβαν τους καιρούς κι είχαν τα μέσα — ακόμα κι άν δέν έφτασαν μαζί ποτέ κι οι κάτοχοί - τους, όπως στην περίπτωση του Ν. Μέλου (βλ. παρακάτω σ, 115),

είναι τόπος ανοίκτος και το Νεον Κάστρον, όπου ρώτισα δεν έχω τόπο ούτε σπήτια δια φαμελίας· και έτζη τώρα με το παρον καράβι το εγκλέζικον ημπαρκάρομεν ταίς φαμελίας δις τους Κορφούς...»²⁴. Η αντίστροφη ακριβώς μετακίνηση πληθυσμών επισημαίνεται 14 χρόνια πριν σε έκθεση, που ο Γενικός Προβλεπτής του Μοριά Francesco Grimaldi υπόβαλε στη βενετική Γερουσία²⁵. Η νεοεγκατάσταση των Βενετών, κυριάρχων τότε στο Μοριά, συνδυασμένη με ελκυστικές παραχωρήσεις χτημάτων και προνομίων, που αποσκοπούσαν στην πύκνωση του πληθυσμού της ερημωμένης Πελοποννήσου, τράβηξαν πολλούς έποικους απο διάφορες περιοχές χτυπημένες άσχημα απο τους τουρκοβενετικούς πολέμους, κυρίως απο τη Στερεά Ελλάδα και τα Εφτάνησα²⁶. Έτσι πολλές οικογένειες εμπόρων ήρθαν τότε κι εγκαταστάθηκαν στο Μοριά, για να παρακολουθούν απο κοντά τις υποθέσεις-τους. Τώρα, μπροστά στον κίνδυνο που απειλεί τη ζωή και την περιουσία-τους, παίρνουν αντίστροφα ξανά τον ίδιο δρόμο. Φυσικά δέν πρέπει να φανταστούμε ότι όλοι είχαν τη δυνατότητα, όσο κι άν η θέληση δέν τους έλειπε, να ριχτούν σε νέες περιπέτειες ξεκινώντας ακόμα μιά φορά απο το τίποτα. Οι προνομιούχοι και τυχεροί, αυτοί που είτε είχαν την οικονομική άνεση ή έστω κάποιο στήριγμα για το ξεκίνημα στον ξένο τόπο, ήταν οπωσδήποτε η μειονότητα. Κι ενώ το άδειασμα του Μοριά με τον καιρό συνεχίζεται σε εντονότερο ρυθμό, τα γυναικόπαιδα, που έχουν προηγηθεί στον ξενιτεμό, δέν παραλείπουν να εκφράσουν στους δικούς-τους τη δυστυχία και τις ταλαιπωρίες-τους. Το γράμμα που η γυναίκα του κόμη Μπερν. Μάκολα στέλνει στο Γ. Μέλο, όσο κι άν είναι γραμμένο απο μιά «αρχόντισσα», αφήνει να φανεί ξεκάθαρα της προσφυγιάς το δράμα²⁷.

Χαρακτηριστικό ορθής εκτίμησης των πραγμάτων μάλλον κι όχι έκφραση απαισιοδοξίας και μοιρολατρίας είναι τα λόγια του Μάκολα: «... τον Μορέαν φοβούμαι τον χανόμεν, οτι, ως λέγουν, ο εχθρός έρχεται με δήναιαις μεγαλαιοι δια θαλάσσης και ξηρας και αμποτες ο Θεός να ηθελεν μας ευσπλαχνισθί να κάμη βιτόριαν ο πριγγιπιες μας vs την θαλασσαν και ο ημπερατόρος vs την στεριαν, άμή φοβούμαι δια τας αμαρτίας μας και δεν θελομεν λαβν ετονην την ευτυχιαν...»²⁸. Η εγκατάλειψη των

24. Βλ. το γράμμα που στέλνει στο Γ. Μέλο ο Μπερνάρδος Μάκολας απο την Πάτρα στις 26 του Φλεβάρη 1715 (έγγρ. 9).

25. «... *Molti dell' Isole vennero ad habitar in Regno specialmente nella Prvincia d' Achaia*...» (ΑΙΕΕ 5 (1896) 458).

26. Για τον εποικισμό του Μοριά και τις γαιοδοσίες βλ. Λεοπόλδου Ρανκίου, ό.π., τ. 12 (1869) 572 - 582. 'Απ. Ε. Βακαλόπουλου, ό.π., σ. 48 - 63. Κ. Ντόκου, 'Η Στερεά 'Ελλάς... , ό.π., σ. 35 - 42.

27. Βλ. έγγρ. 10, όπου και ειδήσεις για τα πρόσωπα.

28. Βλ. έγγρ. 9. Ο «ημπερατόρος» είναι ο Κάρολος ΣΤ' της Αυστρίας.

κατοίκων στη μοίρα-τους, η αδιαφορία και η απροθυμία-τους να βοηθήσουν τους Βενετούς, αποδίδεται στη δυσφορία-τους γι' αυτούς, που ήταν απόρροια της κακής διοίκησης των κυριάρχων. Έφτασαν έτσι στο σημείο να περιμένουν με ανακούφιση την αλλαγή κυριάρχου, αφού δέν ήταν ακόμα σε θέση να σκεφτούν την ολοκληρωτική απαλλαγή-τους απ' αυτόν²⁹. Απο την άλλη μεριά, έχουμε την είδηση πως με την κήρυξη του πολέμου οι κάτοικοι τ' Αναπλιού έκαναν κάποια δάνεια στη βενετική διοίκηση. Ο Μιχ. Μισαραλιώτης γράφει πως δάνεισε κι αυτός τον «Πρίντζιπε» 200 ρεάλια, όπως κάμανε τότε και πολλοί άλλοι. Τώρα, ύστερα απο του Μοριά την κατάληψη, επειδή βρίσκεται σε ανάγκη, γράφει στη Βενετία και τα ζητάει απο το κράτος με τη μεσολάβηση εγκαταστημένων εκεί Ελλήνων³⁰. Η πληροφορία για κείνα τα δάνεια διασταυρώνεται και απο έγγραφο του αρχείου Περούλη και απο το Μάνθο Ιωάννου³¹· οι άλλες πηγές δεν κάνουν λόγο γι' αυτά. Όσο κι αν απο πρώτη όψη τα δάνεια αυτά φαίνονται «περίεργα», αποτελούν εντούτοις πάγιο φαινόμενο στη βενετική ιστορία απο την εποχή της παρακμής του κράτους. Παρόμοιοι δανεισμοί παρατηρούνται απο μέρους οργανωμένων κοινοτήτων των βενετικών χτήσεων και σε προηγούμενους πολέμους. Τώρα όμως το φαινόμενο επεχτείνεται και σε δάνεια — κατά πάσα πιθανότητα μικροδάνεια — απο μέρους των ιδιωτών. Βρισκόμαστε φυσικά στην εποχή που η Γαληνοτάτη έχει πάψει προ πολλού να είναι η κραταιή υπερδύναμη στον ευρωπαϊκό χώρο. Άν τώρα στην οικονομική-της παρακμή προσθέσουμε και την πανθομολογούμενη κακή-της διοίκηση, το παραμέλημα των κτήσεων-της στα τελευταία χρόνια, θα καταλάβουμε καλύτερα αυτή-της την ενέργεια απόγνωσης, μιά ακόμα έκφραση του ξεπεσμού της Βενετίας. Την τελευταία δηλ. στιγμή, για να καλύψει τα κενά κι επειδή δέν είχε το χρόνο να εφοδιάσει τις απειλούμενες περιοχές κατευθείαν η ίδια η μητρόπολη, κατάφυγε στη σύναψη μικροδανείων απο ντόπιους για να ανταπεξέλθει στη δύσκολη κατάσταση. Στο θέμα όμως αυτό θα επανέλθω παρακάτω.

Στο μεταξύ η τουρκική στρατιά συνεχίζει την πορεία-της προς το

29. Για τις διαθέσεις των κατοίκων του Μοριά προς τους Βενετούς βλ. F. H. T y r r e l l, «The Turks in the Morea», *Calcutta review* 188 (1892), 1. Περικλή Γ. Ζερλέντο, «Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ Ἑνετῶν ἔτεσι 1685 - 1715, Ἀθήνα 1921, σ. 20. Τάκη Χ. Κανδηλώρου, «Ὁ ἀρματωλισμός τῆς Πελοποννήσου 1500 - 1821, Ἀθήνα 1924, σ. 46 - 47. Μιχ. Γ. Λαμπρυνίδου, ὁ.π., σ. 131, 134 - 5. Ἰωάν. Ἐρν. Ζεγκίνη, Τό Ἄργος διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Πύργος 1968, σ. 206. Ἰδιαίτερα για των Μανιατῶν τη συμπεριφορά βλέπε παραπάνω σ. 106.

30. Βλ. ἔγγρ. 32, στ. 6 - 10.

31. Βλ. A.S.V. — *Grande Fratena* . . . , ὁ.π., φ. 21r . Μάνθο υ· Ἰωάν υ υ, ὁ.π., στ. 341 - 358.

Μοριά, ενώ παράλληλα αποδεικνύονται μάταιες οι ελπίδες που οι κάτοικοι στηρίζαν στη βοήθεια του αυτοκράτορα της Αυστρίας Καρόλου ΣΤ'. Τέλη του Μάη ο τουρκικός στρατός βρίσκεται ήδη στη Θήβα· οι τρομοκρατημένοι Μοραίτες έχουν λάθος ειδήσεις πως «... χωρής άλλο να έκαμε την λέγα ο ηπορατόρος με τον βενετζάνο και πώς να τον ετομάρισε την αμάχη του Τούρκου και μπορὴ ο Θεός είναι κακὸ τῆς κεφαλῆς καὶ χαλασμός του Τούρκου»³². Τέτοια συνθήκη όμως μεταξύ Καρόλου και Βενετίας, που υπαινίσσεται εδώ το έγγραφο, έγινε πολύ αργότερα, στις 3 Απρίλη 1716³³. Ο αυτοκράτορας της Αυστρίας, σαν διαφεντευτής της συνθήκης του Κάρλοβιτς (1699), όταν πληροφορήθηκε τις πολεμικές διαθέσεις των Τούρκων κατά της Πελοποννήσου, έσπευσε να παίξει ρόλο διαιτητή και κατευναστή· ξεγελάστηκε όμως κι αυτός, όπως κι η Βενετία, απο την παραπλανητική πολιτική της Πύλης³⁴. Η ατελέσφορη αυτή χειρονομία του Καρόλου και το χλιαρό ενδιαφέρον-του έφτασε στους δυστυχημένους κάτοικους του Μοριά σα συνθήκη κιόλας κλεισμένη. Αυτές είναι και οι τελευταίες ειδήσεις που έχουμε απο το Μοριά πρίν απο την έναρξη της περιπέτειάς-του.

Ένα μήνα αργότερα ο εχθρός περνάει τον Ισθμό και αρχίζει την κατάχτηση³⁵. Μές στου πολέμου τ' ανακατώματα φαίνεται για λίγο να σταματάνε τα πάντα· και μόνο σαν καταλαγιάζουν κάπως τα πράγματα, δίχως ακόμα του Μοριά η κατάληψη να έχει ολοκληρωθεί³⁶, έχουμε τις ειδήσεις για την πτώση αναδρομικά βέβαια, αλλά αρκετά ζωντανά. Οι πρώτες λεπτομέρειες για τ' Αναπλιού την άλωση, που φτάνουν στο Γ. Μέλο, είναι απο δευτερο χέρο. Ο Μπερν. Μάκολας, με την ευκαιρία που ένα καράβι φεύγει απο την Κέρκυρα για Βενετία, στις 8 Αυγούστου στέλνει το πρώτο-του, ύστερα απο το κακό, γράμμα στο Μέλο³⁷. Σύμφωνα με τις πληροφορίες

32. Βλ. έγγρ. 25.

33. Βλ. S. R o m a n i n, ό.π., σ. 45 και σημ. 1. Για τις σχέσεις Βενετίας — Καρόλου ΣΤ' γενικότερα βλ., R o b e r t o C e s s i, Storia della Repubblica di Venezia, τ. 2, Μιλάνο 1968, σ. 236 - 238.

34. Βλ. 'Α θ α ν. Κ ο μ ν η ν ο υ - 'Υ ψ η λ ά ν τ ο υ, Τά μετά τήν 'Αλωσιν (1453 - 1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 298.

35. Επειδή πρόθεσή - μου δέν είναι να ξαναγράψω εδώ όλο το ιστορικό της πτώσης τ' Αναπλιού και της Πελοποννήσου γενικότερα, παραπέμπω τον ενδιαφερόμενο στο βασικό και μοναδικό για την περίπτωση έργο του Μιχ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., όπου υπάρχει συγκεντρωμένη και όλη η σχετική βιβλιογραφία. Βλ. επίσης και τη μελέτη του Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., χρήσιμη γιατί διορθώνει ορισμένες ημερομηνίες του Σακελλαρίου.

36. Η κατάχτηση άρχισε στις 29 Ιούνη 1715 και τέλειωσε στις 7 Σεπτέμβρη του ίδιου χρόνου, κράτησε δηλαδή 70 ημέρες· βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, ό.π., σ. 277.

37. Βλ. έγγρ. 13.

του επιστολογράφου, που όμως γνώρισε τα γεγονότα απο μακριά, η πολιορκία τ' Αναπλιού απο τους Τούρκους κράτησε εφτά μόνο ημέρες³⁸. Τέλος οι εχθροί κάμανε γιουρούσι στο Παλαμήδι κι άλλοι σκαρφαλώνοντας απο το μέρος της στεριάς, άλλοι κολυμπώντας και κάνοντας τα κορμιά-τους σκάλες απ' τη μεριά της θάλασσας, όρμησαν στο κάστρο και το καταλάβανε· ανοίξανε τις πόρτες κι όλο το εχθρικό πλήθος ξεχύθηκε μέσα. «...*Λέγουν νά ξινεν σασηναμέντον από τόν κολονέλον Σάλαν και μαγγιόρον Τρικιν και Κάπαιλον...*»³⁹. Σφαγές κι ατχμαλωσίες ακολούθησαν την κατάληψη κι απο τις 25.000 ψυχές, που ήταν μέσ στο κάστρο, κανείς δέν ξέρει πόσοι γλύτωσαν⁴⁰. Το μοτίβο της θείας δίκης και η μοιρολατρική αντιμετώπιση των πραγμάτων επαναλαμβάνονται εδώ ακόμα μιά φορά. Μονάχα θέλημα Θεού ήταν να χαθεί τέτοιο κάστρο, πιό γερό κι απο την Κρήτη, που άντεξε τόσα χρόνια.

Δραματικότερα, αλλά και πιό κοντά στην αλήθεια, μας παρουσιάζει τα γεγονότα ένας αυτόπτης μάρτυρας, ένας Έλληνας απο τη φρουρά τ' Αναπλιού. Ο Ανάργος Ψαρός με την αφήγησή-του γίνεται αξιόλογη πηγή για το γεγονός⁴¹. Ήρθαν οι Τούρκοι με πολύ στρατό και κύκλωσαν τ' Ανάπλι· 9 μέρες⁴² το πολεμάνε απο στεριά και θάλασσα και δέ θα το 'παιρναν ποτέ, άν είχε καλύτερη διοίκηση και δέν έμπαινε στη μέση προδοσία. Όμως

38. Για εφταήμερη πολιορκία δέν κάνει λόγο καμιά απο τις τέσσαρες άλλες πηγές. Ο Brue αναφέρει ότι η πολιορκία κράτησε 9 ημέρες απο τις 12 ως τις 20 Ιούλη (βλ. B. B r u e, ό.π., σ. 24, 29), ο Διοικητής κι ο Μ. Ιωάννου απο την 1 μέχρι τις 9 Ιούλη (C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 169 - 178 § 86 - 95. Μά ν θ ο υ 'Ι ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 400, 631 - 632)· τέλος ο Κατσαίτης αρχίζει την πολιορκία απο τις 28 Ιούνη κι έτσι ως τις 9 Ιούλη γίνονται 12 ημέρες (Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 43 - 185).

39. Ο Σάλλας είναι ο Γάλλος συνταγματάρχης και μηχανικός La Salle, που με την προδοσία - του έγινε αφορμή να πέσει τ' Ανάπλι στα χέρια των Τούρκων. Βλ. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 849 - 905. Μά ν θ. 'Ι ω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 404 - 406, 485 - 542. Ο Διοικητής κάνει λόγο γι' αυτόν δίχως όμως ν' αναφέρει τ' όνομά - του (βλ. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 167 § 84), ενώ ό Brue τον αγνοεί εντελώς. Άγνωστα απο όλες τις άλλες πηγές είναι τα ονόματα του Τρίκη και Καπέλο.

40. Ο Μάκολας μιλάει για 25.000 στηριζόμενος σε δικούς - του υπολογισμούς· «...*κάμνω κόντον να ήτον μεσα ως 25 χιλιάδαις ψυχαίς απο καθε γενός...*» (βλ. έγγρ. 13, στ. 18). Οι άλλες πηγές δίνουν διαφορετικούς αριθμούς για τους υπερασπιστές τ' Αναπλιού· βλ. Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 230, σημ. 5. Ο Brue μόνο λέει πως οι σκλάβοι που πιάστηκαν ήταν περίπου 25.000 (βλ. B. B r u e, ό.π., σ. 30). Ο Κατσαίτης αναφέρει πως 900 οικογένειες κατοικούσαν μέσα στην πόλη (βλ. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 33 - 40),

41. Βλ. έγγρ. 14.

42. Βλ. σημ. 38.

οι αρχηγοί της φρουράς του Παλαμηδιού καρφώσανε τα κανόνια τριών καστελιών⁴³ και για 24 ολόκληρες ώρες οι υπερασπιστές-του δέν ήταν σε θέση να ρίξουν ούτε μία βολή. Τότε ήταν που βρήκαν ευκαιρία οι εχθροί, έκαμαν γιουρούσι και σε μία ώρα πήραν τ' Ανάπλι ολόκληρο δίχως καμιά αντίσταση. Όσοι ξεφύγαν του σπαθιού την κόψη, πιάστηκαν· άλλους μαρκάρησαν για Σμύρνη, Πόλη, Χίο και Μπαρμπαριά και περίπου 6.000 γυναικόπαιδα πήραν μαζί-τους, όταν η τούρκικη στρατιά κίνησε για να καταλάβει τη Μεθώνη και τ' άλλα κάστρα. Ανάμεσα σ' αυτούς τους σκλάβους ήτανε κι ο Ψαρός κι έμεινε στα χέρια-τους 22 ημέρες⁴⁴. Φτάνοντας όμως στη Μεθώνη κατάφερε να ξεφύγει πέφτοντας στη θάλασσα· οι Βενετοί, που τον ψάρεψαν απο το κάστρο, τον πήγανε στο διοικητή-τους το Βιτσέντσο Πάστα⁴⁵ κι αυτός τον παράδωσε στη βενετσιάνικη Αρμάδα. Στη Ζάκυνθο ο Ανάργος εγκατάλειψε τους Βενετούς κι έμεινε στο νησί στερημένος κι απο τα πιό αναγκαία για να ζήσει. Παρακαλεί λοιπόν μ' αυτό-του το γράμμα το Μέλο να μεσολαβήσει σ' ένα παλιό χρεώστη-του εκεί στη Βενετία, για να του επιστρέψει κάποια δανεικά. Η δεύτερη εκδούλευση, που του ζητάει, είναι να φροντίσει ο Μέλος, ώστε στις ελεημοσύνες της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου Βενετίας, ανάμεσα στους 12 σκλάβους που λεφτερώνουν κάθε χρόνο, να συμπεριληφτούν και τα ονόματα της μητέρας και του αδερφού-του⁴⁶. Πέντε ημέρες έπειτα απο την αποστολή αυτού του γράμματος ο Ψαρός στέλνει κι άλλο, σχεδόν όμοιο⁴⁷. Στο δεύτερο γράμμα

43. Για το κάρφωμα των κανονιών βλ. και Μά ν θ. Ίω ά ν ν ο υ, ό.π., στ. 495 - 520. Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., στ. 125 - 138. C o n s t. D i i c h i t i, ό.π., σ. 172. Ο Brue, δίχως να μιλάει για καθήλωση κανονιών, επισημαίνει την αισθητή μείωση των πυροβολισμών απο το Παλαμήδι την ίδια μέρα που οι άλλοι τοποθετούν την αρχήστευσή - τους (βλ. Β. B r u e, ό.π., σ. 29 - 30). Απο του λαού τ' αναθεμάτισμα για την προδοσία του Σάλλα μας σώθηκε το δίστιχο :

Ανάθεμα τον Σάλλα

που βούλωσε τα τόπια.

Βλ. Δ η μ. Κ α μ π ο ύ ρ ο γ λ ο υ, Μνημεία τής ιστορίας τών 'Αθηναίων, τ. 3, 'Αθήνα 1892, σ. 17 - 18. Μ ι χ. Γ. Λ α μ π ρ υ ν ί δ ο υ, ό.π., σ. 154 - 155. Ο σωρός του αναθέματος (αλώνι Σάλλα) υπήρχε — κατά προφορικές πληροφορίες — μέχρι το 1859 στο οικόπεδο που σήμερα είναι το σπίτι τ' Αναπλιώτη Ευάγγ. Μιχελάκη, στην πλατεία του Αγίου Νικολάου.

44. Βλ. έγγρ. 15, στ. 8 - 14.

45. Ο Vincenzo Pasta ήταν έκτακτος Προβλεπτής στο Μοριά· για τη δράση - του βλ. Μ ι χ. Β. Σ α κ ε λ λ α ρ ί ο υ, ό.π., σ. 236 - 237, όπου και οι παραπομπές στις πηγές.

46. Στο θέμα των σκλάβων και της εξαγοράς - τους επανέρχομαι πιο κάτω σ. 113 - 114.

47. Βλ. έγγρ. 15. Επειδή κανένα καινούριο αίτημα δέν προκύπτει, πιστεύω πως γράφτηκε απο φόβο μήπως το πρώτο δέν έφτανε στον προορισμό - του ή για να επιτείνει τη σημασία του προηγούμενου και να πιέσει το Μέλο να μήν αδια-

η εξήγηση που δίνει για την πτώση τ' Αναπλιού είναι πιο καθαρή. Αντίθετα με το Μάκολα, που μιλάει για θεία δίκη, αποδίνει το πάρσιμο του κάστρου σε προδοσία και κάνει λόγο ξεκάθαρα για ανικανότητα των διοικητών: «...Μὲ πόλῃν ἀγνοσίαν τόν κουμανταντηδὸ μας καὶ μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπύραν τὸ κάστρο...»⁴⁸. Αυτές είναι οι ειδήσεις που αντλούμε από τα έγγραφά-μας για τ' Αναπλιού το πάρσιμο⁴⁹.

Από δώ και πέρα οι μαρτυρίες-μας είναι κυρίως για τους αιχμαλώτους. Πρώτη φροντίδα όλων μετά το κακό η ανεύρεση και εξαγορά των σκλάβων. Πέρα από την ιδιωτική πρωτοβουλία, η Εκκλησία είχε, από τους πρώτους βυζαντινούς αιώνες, οργανωμένους θεσμούς στον τομέα αυτό. Έτσι, παράλληλα με την ευχή «ὕπὲρ ἀναρρύσεως τῶν αἰχμαλώτων», κύριο μέλημά-της υπήρξε η ανακούφιση και μάλιστα η απελευθέρωσή-τους. Η φροντίδα για τους σκλάβους ήταν μεγάλη στη χριστιανική κοινωνία, επειδή υπήρχε η δυνατότητα, αν βρίσκονταν τα χρήματα, να πληρώνει κανείς και να τους εξαγοράζει⁵⁰. Από τους Πατέρες της Εκκλησίας μέχρι τους κληρικούς της Τουρκοκρατίας αδιάκοπες είναι οι εκκλήσεις για συνεισφορές των πιστών για τις εξαγορές: με προτροπή της Εκκλησίας δημιουργήθηκε η συνήθεια ν' αφήνουν στις διαθήκες-τους ειδικό ποσό για την απελευθέρωση σκλαβωμένων. Στα βιβλία της Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας βρίσκουμε απόφαση εξαγοράς εφάπαξ 12 αιχμαλώτων, ανάμεσα στους οποίους είναι και μερικά γωνστά-μας από τα έγγραφα πρόσωπα: ο Αλέξης Βερίσης, ο Νικολός Μπαλτατζής και ο Κυριάκος Ψαρός⁵¹. Υπάρχουν περιπτώσεις

φορήσει για τις χάρες που του ζητούσε. Η τεχνική όμως και των δύο γραφών, ο τρόπος που αρχίζουν, συνηγορεί περισσότερο προς την πρώτη υπόθεση: βλ. έγγρ. 14, στ. 3 - 6, πρβλ. και έγγρ. 15, στ. 3 - 6.

48. Βλ. έγγρ. 15, στ. 7 - 8.

49. Ενδεικτικό της εντύπωσης που προκάλεσε το γεγονός είναι και οι θύμησης σε διάφορα βιβλία της εποχής, όπως αυτή: *Έτους 1715 ἐπήσαν οἱ Τούρκοι τόν Μορέαν καὶ τα ὅσα κακὰ ἔκαμαν εἰς τήν Κόνθηρον καὶ εἰς τὸ Ἀνάπλι τίς ἡμπορεῖ νά τά γράψῃ*; Βλ. Σ π υ ρ. Π. Λ ά μ π ρ ο υ, «Ενθυμήσεων ἤτοι χρονικῶν σημειωμάτων συλλογή πρώτη». *Νέος Ἑλληνομνήμων* 7 (1910) 212 - 213, όπου και άλλες ενθυμήσεις για του Μοριά την κατάληψη.

50. Βλ. 'Α. 'Α. Παπαδοπούλου, «Οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς Τούρκους». *Ἐπετ. Ἑταιρ. Βυζ. Σπουδῶν* (καὶ στή συνέχεια ΕΕΒΣ) 2 (1925) 86.

51. Βλ. έγγρ. 27. Τη διαδικασία για να διεκδικήσει κάποιος την ελεημοσύνη από τον Άγιο - Γεώργιο μας τη δείχνει το έγγραφο 23: Χρειάζεται ένα πιστοποιητικό με το όνομα του σκλάβου, του τόπου που βρίσκεται τη στιγμή της αίτησης και με τις υπογραφές του επίσκοπου ή των προεστών ή ακόμα καλύτερα πρώην κατοίκων τ' Αναπλιού, που να βεβαιώνουν πως πράγματι ο τάδε σκλαβώθηκε σ' εκείνη την περίπτωση. Ένα τέτοιο πιστοποιητικό, άγνωστο όμως για πιο σκοπό καμωμένο, είναι κι αυτό που ο Μητροπολίτης τ' Αναπλιού Αμβρόσιος κά-

που επεμβαίνει κι ο ίδιος ο Πατριάρχης κάνοντας έκκληση με γράμμα πατριαρχικό σ' όλα τα φιλανθρωπικά ιδρύματα, σ' οργανισμούς κι ελεύθερους επαγγελματίες, σε λαϊκούς και κληρικούς, για να συγκεντρωθεί το ποσό που χρειάζεται να εξαγοραστούν κάποιοι σκλάβοι ⁵². Στη συγκεκριμένη περίπτωση το πατριαρχικό γράμμα απολύεται για την οικογένεια Κάσδαγλη, που τελικά λεφτερώνονται όλα-της τα μέλη ⁵³. Μιά άλλη προσφυγή στις ελεημοσύνες του Αγίου Γεωργίου Βενετίας είναι κι αυτή της Κασάντρας Θωμά, που έχει ανάγκη απο 100 φλωριά προίκα για να μπορέσει να παντρευτεί, επειδή ήταν κι αυτή ανάμεσα στους σκλάβους τ' Αναπλιού ⁵⁴. Το έγγραφο είναι ενδιαφέρον και σε τούτο ακόμα· μας δίνει μερικά ονόματα κληρικών και λαϊκών Αναπλιωτών, που αμέσως ύστερα απο την πτώση κατάφυγαν ή το πιθανότερο μεταφέρθηκαν σα σκλάβοι στη Σμύρνη. Απο την πλευρά της Πολιτείας, η βενετική εξουσία ίδρυσε στα 1560 στη Ζάκυνθο ειδικό «Ταμείο» εξαγοράς αιχμαλώτων ⁵⁵.

Ο Γ. Μέλος, ανήσυχος για την τύχη των δυό αδερφιών-του, απευθύνεται σε συγγενείς, φίλους και γνωστούς ζητώντας να μάθει ειδήσεις-τους. Στις αρχές Αυγούστου φεύγει ο Ιωάν. Γλυκής για την Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη κι ο Μέλος τον επιφορτίζει να κυττάξει να πληροφορηθεί γι' αυτούς ⁵⁶. Παράλληλα δέν ξεχνάει ν' αναφερθεί στο θέμα αυτό και σε κάθε γράμμα που στέλνει για εμπρικά-τους ζητήματα στους: Μπερν. Μάκολα, Δημ. Καπετανάκη, Φοσκάρδη και Βενετάντο και σ' άλλους συνεργάτες-του ⁵⁷. Ο πρώτος που τον πληροφορεί για τ' αδέρφια-του είναι ο Αν. Ψαρός ⁵⁸. Απο τότε και μέχρι το τέλος του Σεπτεμβρη βροχή έρχονται στη Βενετία τα νέα, τόσο αντιφατικά όμως μεταξύ-τους, όχι μόνο για τα δυό αυτά πρόσωπα, αλλά και για αρκετούς άλλους ⁵⁹. Στις 27 Σεπτεμβρη

νει στα 1716 ενώ είναι αιχμάλωτος στην Πόλη. Βλ. Λ ε ω ν. Χ. Ζ ώ η, «Ο Μητροπολίτης Ναυπλίου Άμβρόσιος αιχμάλωτος τό 1716». *Εκκλησιαστική Άλήθεια* 31 (1911) 205. Για τον Αμβρόσιο βλέπε καί Π. Κ α τ σ α ί τ η, ό.π., σ. 324.

52. Βλ. έγγρ. 28 με ημερομηνία 7 Μάρτη 1716.

53. Για την οικογένεια Κάσδαγλη βλέπε έγγρ. σημ. 72. Το έγγρ. 30 είναι το επιτροπικό που ο Κάσδαγλης κάνει στο Γ. Μέλο για να μπορεί να καταφύγει σε διάφορες φιλανθρωπικές οργανώσεις και να μαζέψει το ποσό της εξαγοράς του ίδιου και των δικών - του.

54. Βλ. έγγρ. 31, όπου και πληροφορίες για τα πρόσωπα.

55. Βλ. Λ ε ω ν. Χ. Ζ ώ η, Ταμείον εξαγοράς αιχμαλώτων, *ΕΕΒΣ* 5 (1928) 342 - 347.

56. Βλ. έγγρ. 12.

57. Βλ. Ε.Ι.Β. — *Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 42ν - 43r .

58. Βλ. έγγρ. 14, στ. 37 - 42.

59. Τις ειδήσεις για τ' αδέρφια του Μέλου βλέπε στα έγγραφα: 14, στ. 37 •

ο Σταμάτης Γάσπαρης απο τη Σμύρνη γράφει στο Μέλο σίγουρες πιά ειδήσεις. Ο Μιχάλης είναι σκλάβος στην τούρκικη Αρμάδα και περιμένουν να φτάσει στη Σμύρνη για να φροντίσουν την εξαγορά-του⁶⁰. Το Νικολό το σκότωσε ο Τούρκος που τον είχε πιάσει σκλάβο⁶¹. Εδώ θα είχαμε να παρατηρήσουμε το εξής· απο την αρχή, ενώ όλα τα νέα συμφωνούν για το Μιχάλη, για το Νικολό υπάρχει μεγάλη σύγχυση. Ο πρώτος στάλθηκε σκλάβος στην Αρμάδα· ο δεύτερος προσωπικός αιχμάλωτος κάποιου Τούρκου. Άν δε δεχτούμε αβασάνιστα την περίπτωση απλής σύμπτωσης σ' όλο αυτό το μπέρδεμα, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε πως, ίσως για τους σκλάβους που ήταν στην υπηρεσία του κράτους, έγινε κάτι σαν απογραφή κι έτσι ήταν εύκολο να πληροφορηθεί κανείς γι' αυτούς, ενώ για όλο το άλλο πλήθος των «προσωπικών» σκλάβων φυσικό ήταν να μπερδεύονται ή και να χάνονται συχνά τα ίχνη-τους.

Στο μεταξύ οι Τούρκοι στο Μοριά συνεχίζουν και ολοκληρώνουν την κατάκτηση. Το μοναδικό κάστρο που ακόμα απομένει, άν και αποκλεισμένο, είναι η Μονεμβασιά⁶². στις 7 του Σεπτέμβρη παραδίνεται κι αυτή στους Τούρκους. Ύστερα απο την υποταγή-της, οι Βενετοί κάτοικοι, που βρέθηκαν μέσα στο κάστρο, αφέθηκαν λήφτεροι· τους Έλληνες, μαζί με τις οικογένειες και τα πράγματά-τους χωρίς να τους βλάψουν τους μπαρκάρησαν για την Πόλη⁶³.

42· 15, στ. 37 - 40· 16, στ. 5 - 7· 17, στ. 7 - 9· 18, στ. 2 - 10· 19, στ. 4 - 11· 20, στ. 5 - 11· 21, στ. 5 - 12· 22, στ. 2 - 6· 24, στ. 2 - 7· 30, στ. 7 - 23. Για τον Ταρωνίτη βλ. έγγρ. 15, στ. 40 - 41 και έγγρ. 17, στ. 9 - 10· για το Βενετάντο βλ. έγγρ. 15, στ. 41 - 42 και 17, στ. 10 - 11· για το Ν. Μπαλτατζή στα 14, στ. 39 - 42 και 30, στ. 7 - 22· για τον Περδικάρη στα 17, στ. 5 - 7· 19, στ. 19· 21, στ. 16 - 18· για τον Κάσδαγλη βλ. τα έγγρ. 28 και 29· για το Ν. Βαρλάμο το 30, στ. 8 - 26· για το Γιάκωβο Καλογερά το έγγρ. 30· για το Μ. Μισαραλιώτη το έγγρ. 32· ένα σημαντικό αριθμό ονομάτων μας δίνουν και τα έγγρ. 27, στ. 22 - 59· και 31.

60. Βλ. έγγρ. 21. Στο τέλος του Νοέμβρη του 1715 ο Μ. Μέλος είναι λεπτωμένος πιά και βρίσκεται στο Λιβόρνο, όπου του γράφει ο αδερφός - του (βλ. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 46r).

61. Βλ. έγγρ. 21, στ. 5 - 12. Χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς των Τούρκων απέναντι στους σκλάβους είναι και η περίπτωση της Μουσμουρήχης· « . . . Τη Σμουσμουρήχη την εχή χρήστιανος καί την εχή δηα ρηάληα 25· καί ανίσος καί εγώ της στήλο τα φλορήα δεκά, όπου μου γραφης, εκινός όπου την εχή τα κρατή, ως καθώς έχουνη σινίδια εδό ής την Τιγρτζη1, καί ο σκλαβός ειδικός μου καί τό μαλη του ειδικο μου· καί αν τα στίλο, εκίνη δεν ξελειφθαιρόνετε με ταύτα, μονέ θέλονέ να πάνε ανέμος του ανέμου . . . »· το γράμμα στέλνει ο Μ. Μέλος απο τη Σμύρνη στο Γ. Μέλο και είναι αχρονολόγητο (βλ. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 154v).

62. Βλ. έγγρ. 16, στ. 8 - 9.

63. Οι μέχρι τώρα γνωστές πηγές μιλούσαν για αιχμαλωσία όλης της φρουράς· βλ. Μιχ. Β. Σακελλαρίου, ό.π., σ. 239 - 40, όπου και οι παραπομπές.

Το χάσιμο του Μοριά έχει πιά αρχίσει να γίνεται απ' όλους συνείδηση' με την ορμή μάλιστα που ο εχθρός έχει πάρει, γεννιούνται ήδη οι φόβοι για επεχτατικές-του διαθέσεις και πέρα απο την Πελοπόννησο ⁶⁴. Ο χειμώνας όμως πλησιάζει κι οι Τούρκοι είναι αρκετά εξαντλημένοι· υπάρχει λοιπόν η ελπίδα μέχρι την ερχόμενη άνοιξη, που αρχίζει η πολεμική περίοδος, να γίνει ειρήνη κι έτσι να ησυχάσει ο κόσμος. Σε μιά συμμαχία μεταξύ Βενετίας - Αυστρίας - Ρωσίας - Πολωνίας ελπίζουν κι αυτοί που, φεύγοντας απο το Μοριά, πέρασαν στα Εφτάνησα· έτσι, αναβάλλουν τον ξεριζωμό-τους κι απο τον τόπο εκείνο και την καταφυγή-τους στη Βενετία. Αλλά και οι Έλληνες της παροικίας ανησυχούν το ίδιο σοβαρά για την εξέλιξη των πραγμάτων στην Ελλάδα και δέν ξανοίγονται σε κανενός είδους επιχειρήσεις περιμένοντας μιά σωτήρια συνθήκη με τους Τούρκους, που όμως δέ φαίνεται και πολύ κοντινή ⁶⁵. Απο την άλλη μεριά, οι Εφτανησιώτες, κινημένοι απο τους ίδιους φόβους, συνεχίζουν να στέλνουν τις οικογένειές-τους στη Βενετία ⁶⁶. Υπάρχουν βάσιμες υποψίες πως η τουρκική Αρμάδα, αφού στο μεταξύ ξεκουράστηκε και ανασυγκροτήθηκε ,ετοιμάζεται να κατέβει στην Αδριατική μαζί με τα κουρσάρικα καράβια ⁶⁷. Μπροστά στον καινούριο αυτό κίνδυνο, νέο κύμα μετακίνησης πληθυσμών αρχίζει· όσοι παλιοί μετανάστες στο Μοριά ύστερα απο την κατάληψή-του πέρασαν στα Εφτάνησα, τώρα παίρνουν το δρόμο για τη Βενετία. Αντίθετα, οι ξεριζωμένοι Μοραίτες, απο το να υποστούν για δεύτερη φορά τα δεινά ενός πολέμου, προτιμούν να ξαναγυρίσουν στον τόπο-τους, που, όντας ήδη κάτω απο τον τουρκικό ζυγό, δέ διατρέχει πιά κανένα κίνδυνο. Ήδη στο Μοριά

64. Ύστερα απο το Μοριά την απώλεια οι Βενετοί περιορίστηκαν μόνο στις κτήσεις - τους στα Ιόνια νησιά· για τις περιοχές αυτές ανησυχούν τώρα οι Έλληνες και τα γεγονότα που ακολουθούν δικαιώνουν τους φόβους - τους. Για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις των Τούρκων ύστερα απο την κατάληψη της Πελοποννήσου βλ. 'Α π. Ε. Β α κ α λ ό π ο υ λ ο υ, ό.π., σ. 83 - 86.

65. Στις 9 Οχτώβρη 1715 ο Γ. Μέλος γράφει στο Μπερν. Μάκολα στην Κέρκυρα· «... Δια τον γαμπρο μας τον Μπερουλι, οπου μου γραφεις, απ' οτι γλεπο εινε ει γνομι του, α γεμι αγαπι ετουτον το χιμονα με τους Τουρκους, ερχετε χορις αλο να στεφανοιι αυτου τιν ανξι, αλεος το εχο δυσκολον να εβγι απο εδο δια τους πολεμους, διατι φοβατε τα περικουλα...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ 44r). Σε απάντησή - του ο Μάκολα στις 26 του ίδιου μήνα γράφει· «... Δια τόν αυθέντην γαμβρον μας, όπου μού φανερον τήν γνώμην του, λογιαζο θελομεν ελθη ολλοι αυτόο, δι γλέπομεν όπου φοβώνται καί οί Κορφατες καί στελνονν ταις φαμελιαις των· καί ως ή χρύα, θέλομεν κυβερνηθη...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 17r). Τέλος Γενάρη του 1716 η οικογένεια του Μάκολα έχει φτάσει στη Βενετία κι ο Γ. Μέλος παρακαλείται να φροντίσει μαζί με τον Περούλη να τους τακτοποιήσει· (βλ. Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 22r).

66. Βλ. σημ. 65 και έγγρ, 25, στ. 6 - 9.

67. Βλ. έγγρ. 25, στ. 4 - 6.

οι γεωργικές καλλιέργειες και το εμπόριο αρχίζουν να ξαναζωντανεύουν, μολονότι οι Τούρκοι απαγορεύουν ακόμη τις εξαγωγές προς τις χώρες της Ευρώπης⁶⁸. Αρχές του 1716 κι ενώ η επικοινωνία με τη Βενετία διεξάγεται δύσκολα — σχεδόν έχει κοπεί — οι φήμες θέλουν περίπου σίγουρη τη συνθήκη μεταξύ Καρόλου ΣΤ΄ και Βενετών⁶⁹.

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν και οι πληροφορίες, που έμμεσα αντλούμε για τη διοίκηση των Τούρκων στις κατεχόμενες περιοχές. Συγκεκριμένα στην Αθήνα, η τούρκικη δεσποτεία φαίνεται να είναι καταπιεστική και οι κάτοικοι ζητάνε ευκαιρία να φύγουν απο κεί μέσα: «... να κάμης το ψυχείκο να τυράξης εϋτου μεσα, αν ηνε κανένα ηνπιεγο, να μου γράψης να σικόθο να έλθο — να σιχόρεθι ι κιρα μου — ότι εδο ής την Τούρκηα δεν ήμπορο να κάμο...», γράφει ο Μιχ. Μισαραλιώτης στο Γ. Μέλο⁷⁰. Στην Πελοπόννησο, όμως, λίγα χρόνια αργότερα, γύρω στα 1720, τα πράγματα φαίνονται να έχουν πιά ησυχάσει και οι άνθρωποι αισθάνονται αρκετή σιγουριά για να μπορούν να ξαναρχίσουν το εμπόριο με τη Βενετία. Έπαψε και η απαγόρευση εξαγωγής προϊόντων⁷¹, όπως προκύπτει κι απο το γράμμα που ο Ράλλης Νοταράς στέλνει στο Γ. Μέλο⁷². Σημειώνεται επίσης μιιά κάμψη των τιμών εκποίησης της γής: «...εδο τορα ης τον Μορεα βρησκης μουλκια να αγοραση να δοσης φλορια 100 ν' αξηζουν χηληα...»⁷³. Την υποτίμηση αυτή της γής, αποτέλεσμα της εγκατάλειψής-της, εκμεταλλεύτηκαν οι Τούρκοι για να προσελκύσουν εργατικά χέρια, νέους έποικους στο Μοριά, που θα επιδίδονταν στην αγροκαλλιέργεια, σημαντική οπωσδήποτε

68. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4. Αλλά και τη διαφυγή έμψυχου υλικού απαγορεύουν οι Τούρκοι για να μήν ερημώσει η χώρα: στις 28 Ιούνη του 1716 ο Χρήστος Δελέκος γράφει απο τη Χίο στον Περούλη στη Βενετία: «... εγώ ήθελα νά τήν έπάρω εις τήν Χίον, μόνον είναι ορδινάη απο τόν μπασά τοϋ 'Αναπλίου δια να μήν εϋγή κανής απο τόν Μορεά νά πάη αλλού καί μάλιστα όπου, αν ήθελα να πιάσω ταρτάνα απόστα, το ολιγότερο δέν το ξεστρεγε με ριάληα 100...» (Α.Σ.Υ. — *Grande Fraterna*..., ό π., busta 11, s.n.).

69. Ο Μπερν. Μάκολας γράφει απο την Κέρκυρα στο Γ. Μέλο: «... Τής έγραφα μέ διαφοραΐς μου καί ή τυχή θέλυ ότι νά μήν έρχονται από αϋτοϋ μπαστημένα νά λάβωμεν γραφαΐς σας [...]. καί εγώ, αν θέλυ ό Θεός, όγλίγορα θελώ έλθη νά σās απολαύσω, ότι όλλοι μισεύουν' καί ό Θεός ό άγιος νά δώση νά κάμη βιτοριαν ή 'Αρμαδα τοϋ πρενγγιπέ μας τήν ερχόμενην καμπάνιαν, άλλέως τό σκηλί δέν μεταβάλλυ τήν ορμήν τον. Μās βεβαιωνουν όλλοι δια τήν λεγαν μέ τόν ήμπερατόραν καί άμποτες νά είναι άλειθινόν...» (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 21r.).

70. Βλ. έγγρ. 32, στ. 28 - 30.

71. Βλ. έγγρ. 26, στ. 2 - 4 και σημ. 68.

72. Βλ. έγγρ. 33. Ήδη όμως το 1718 έχει υπογραφεί η συνθήκη του Πασά-ροβιτς.

73. Το γράμμα το στέλνει στις 30 Δεκέμβρη 1720 ο Μ. Μέλος απο τα Τρίκαλα Κορινθίας στο Γ. Μέλο (Ε.Ι.Β. — Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 241v.).

πηγή πλουτισμού στους χρόνους εκείνους. Ειδικά το Άργος, που ο κάμπος του είναι απο τους πίο εύφορους του Μοριά, ευνοήθηκε με περισσότερα προνόμια: «...Το Άργος το εχουνε αφηρομενο στο βακουφι του Αναπληον και δεν εχη κανενα στραπατζο απο κανην, ουτε απο πασια ουτε απο κανήν· και η κατηκι του δεν πλερονουν αλο παρα το χαράκι, την σπετζα και την δεκατνα, αν καμι, και αλο όχη, διατη στεκουντε η χοτζάδες τον σμαηδιον του Αναπλήον και τούς μαντηνήρον...»⁷⁴. Με τις ειδήσεις αυτές του 1720 κλείνει ο κύκλος των μαρτυριών-μας για την πτώση τ' Αναπλιού και τους χρόνους που την ετοίμασαν. Τα πέντε χρόνια σκλαβιάς, που πέρασαν, άρχισαν να φέρνουν κάποια ισορροπία στον καταχτημένο Μοριά.

Τα κείμενα, που δημοσιεύονται εδώ, δέ δίνουν φυσικά όλα όσα απαιτεί η γνώση-μας για το ιστορικό γεγονός, που γύρω-του περιστρέφονται. Μαρτυρίες καθώς είναι, μας επιτρέπουν να δούμε μερικές λεπτομέρειες, να φτάσουμε κοντά στις συνειδήσεις των ανθρώπων. Η κατάληψη του Μοριά απο τους Τούρκους οφείλεται κατά κύριο λόγο — σύμφωνα με τους επιστολογράφους — στην κακή διοίκηση των Βενετών. Ιδιαίτερα για τ' Ανάπλι αναφέρεται και το ενδεχόμενο της καθαρής προδοσίας, πίο πολύ σα φήμη στα κείμενά-μας κι όχι με τη βαρύτητα που του δίνουν ο Μάνθος Ιωάννου και ο Κατσαίτης, αλλά πάντα σε συνδυασμό με την ανικανότητα των διοικητών της φρουράς. Οι δύο ποιητές βρίσκουν να ταιριάζει καλύτερα στην έκφρασή-τους η προδοσία και την εκμεταλλεύονται κατάλληλα. Ο απλός στρατιώτης των κειμένων-μας, που πέρασε μέσα απο τα γεγονότα και που γράφοντας εδώ δέν κάνει τέχνη ούτε άλλες σκοπιμότητες υπηρετεί, ώστε να αλλοιώσει τα συμβεβηκότα, δέν έχει αμφιβολίες: αιτία της πτώσης είναι η «αγνωσία των κουμαντάντηδών-μας». Αλλά η Βενετία είχε συμφέρον ν' αδιαφορήσει ή να παραμελήσει το διοικητικό-της σύστημα, με κίνδυνο να αποβεί αυτό σε βάρος-της; Καμιά αντίρρηση, πως, όταν έχει κανείς κάτι, δέν το πετάει, παρά μόνο, άν του είναι παθητικό ή δέν έχει τη δύναμη να το κρατήσει· και η Βενετία του 18ου αιώνα οπωσδήποτε δέν είχε τη δύναμη αυτή. Η παρακμή-της έχει αρχίσει χρόνια πριν κι απο το περήφανο λιοντάρι του Αγίου Μάρκου, τώρα έχει απομείνει μονάχα ο σκελετός.

Πέρα όμως απο τις προτάσεις — προδοσία, ανικανότητα ή και τα δύο — για την ερμηνεία της πτώσης υπάρχει το πρόβλημα: κάτω απο ποιούς όρους και διαθέσεις οι Έλληνες άλλαξαν δυνάστη. Έγινε πίο πάνω λόγος για τη δυσφορία των κατοίκων, γέννημα της κακής βενετικής διοίκησης, και την απροθυμία-τους να αντιταχτούν στους Τούρκους. Όσοι μιλάνε και δέχονται ανεπιφύλαχτα και χωρίς διακρίσεις την εχθρική τοποθέτηση των Ελλήνων απέναντι στους Βενετούς, στηρίζονται βασικά στα γραφτά

74. Βλ. σημ. 73.

του περιηγητή Α. Motray⁷⁵. Πέρα όμως απο το ότι οι πληροφορίες ενός περιηγητή πρέπει πάντα να αντιμετωπίζονται με επιφυλαχτικότητα, εδώ απηχούν εχτιμήσεις-του για μερικές μόνο περιοχές του Μοριά (Μονεμβασιά, Μεθώνη, Κορώνη, Πύλο). Ισχυρή βέβαια είναι η αντίδραση των Μανιατών και η αντιπάθεια για τη βενετική διοίκηση με παράλληλη προτίμηση στο τούρκικο σύστημα υποτέλειας.

Απο τις μαρτυρίες των κειμένων γίνεται αναμφισβήτητη η σύναψη μικρών εσωτερικών δανείων απο το Βενετό διοικητή, τουλάχιστο μέσα στ' Ανάπλι. Τούτο σημαίνει συμπαράσταση στους Βενετούς. Έτσι, η στάση των Ελλήνων σ' αυτό το τουρκοβενετικό πόλεμο γίνεται σημείο αντιλεγόμενο, που η εξήγησή-του θα μπορούσε ίσως να βρεθεί με την ανάλυση των κοινωνικών δομών του κυρίαρχου βενετικού κράτους, το οποίο δημιουργούσε διαφορετικές σχέσεις εξάρτησης ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες των υποτελών. Τ' Ανάπλι, σαν έδρα της διοίκησης, υπήρξε πάντα το χαϊδεμένο παιδί, η ευνοημένη πολιτεία της Δημοκρατίας στην Πελοπόννησο. Όσο κι αν η επαρχία κακοπάθαινε και δυστυχούσε, η πρωτεύουσα βρισκόταν πάντα σε ξεχωριστή, προνομιούχα θέση. Εξαιτίας του γεγονότος αυτού είχε διαμορφωθεί εκεί μιά κοινωνία αλιώτικη απ' όλου του άλλου Μοριά, μιά κοινωνία που στο σύνολό-της δέν έβλεπε με κακό μάτι τους Βενετούς, επειδή τα συμφέροντά-της απορρέαν και εξαρτιόνταν απ' αυτή την κυρίαρχη τάξη. Αλλά και μέσα στην ίδια αυτή πόλη βρίσκουμε διαπλασμένη και συνειδητοποιημένη μιά «αστική» τάξη εμπορευομένων, που θα πρέπει να υπερτερεί απο τους αγρότες. Η τάξη αυτή, δημιούργημα της Βενετοκρατίας, έχει ανάγκη τους Βενετούς με το διαμετακομιστικό-τους εμπόριο για να επιζήσει και να αναπτυχθεί, ενώ στην τουρκική δεσποτεία διαβλέπει το πνίξιμό-της και την επάνοδο του αγροτικού οικονομικού συστήματος, που εκτός απο τους ξένους θα ενισχύσει και τις ντόπιες «φεουδαρχικές» οικογένειες κυρίως της Μάνης. Οι φόβοι λοιπόν των εμπόρων μπροστά στον κίνδυνο που τους απειλεί είναι εντονότεροι απο των αγροτών, γι' αυτό και σπεύδουν με πραγματική προθυμία να βοηθήσουν υλικά και ηθικά τον αγώνα των Βενετών. Δέν είναι άλλωστε τυχαίο το ότι μόνο τ' Ανάπλι, απ' όλες τις πόλεις του Μοριά, πρόβαλε σθεναρή αντίσταση, έδωσε απελπισμένο αγώνα ζωής και δέχτηκε με αληθινή συντριβή το μοιραίο.

Κοντά στις πραγματιστικές εξηγήσεις των γεγονότων έρχεται και το μοτίβο της λαϊκής πίστης, «θέλημα Θεού», να ερμηνεύσει τα πράγματα : όλα έγιναν για τις «αμαρτίες-τους», απο την οργή του Θεού ή απο θεία Οικονομία. Αποπάνω-τους στέκεται ένας Θεός προστάτης, «να βάλει το

75. Βλ. Α. Μ o t r a y, Voyages du Sr. A. de la Motray en Europe, Asie, et Afrique, Χάγη 1727, vol. II, p. 462.

χέρι-του», τιμωρός, «να τυφλώσει τους Τούρκους», θυμωμένος «για τις αμαρτίες-μας».

Η προσφυγιά και η αιχμαλωσία είναι τα μεγάλα κακά, που οι αποχρώσεις-τους περνούν σε όλα τα κείμενα. Παρ' όλα αυτά, «κοντά εις την δυστυχίαν της αμάχης», οι άνθρωποι δέν μπορούν να ξεφύγουν απο τα προσωπικά και οικογενειακά-τους προβλήματα, μάλιστα τώρα που οι κακές εξωτερικές συνθήκες δυσκολεύουν τα πράγματα. Χαρακτηριστικό της ψυχολογίας ενός λαού — και θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινωνικά συμπεράσματα — είναι ο τρόπος που αντιμετωπίζει τη ζωή, την ευτυχία-του, ο άνθρωπος σε δύσκολες στιγμές γενικότερου συνόλου. Μέσα στη λαίλαπα του πολέμου ο Μπερν. Μάκολας αγωνιά περισσότερο για τον εξαιτίας των κακών συνθηκών διαρκώς αναβαλλόμενο γάμο της κόρης-του Τρισεύγενης. Άλλοι πολεμάνε, σκλαβώνονται ή σκοτώνονται κι η νεαρή Μακολοπούλα μυείται στους «φράγκικους» τρόπους ζωής για να γίνει αντάξια του γαμπρού⁷⁶. Πάνω απο κάθε πόλεμο υπάρχει η ζωή· οι άνθρωποι δέν αρνούνται το δικαίωμα να ζήσουν, δέν παραβλέπουν την προσωπική-τους ευτυχία παρασυρμένοι απο τη γενική κοινή δυστυχία· κι ενώ ακολουθούν την πορεία του συνόλου στα ευρύτερα ιστορικά γεγονότα, παράλληλα καθένας διαγράφει τη δική-του ατομική τροχιά.

Βενετία.

Ευτυχία Δ. Λιάτα.

76. Ο γαμπρός είναι κάποιος απο τους Περούληδες της Βενετίας. Τα έγγραφα με τις ειδήσεις του προξενιού υπάρχουν στο Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 1r - 24r Reg 183, φ. 47v .

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

1

Γράφει ο Νικολός Μέλος (Ανάπλι) στους κληρονόμους του Αντρέα Κοθώνη (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 66r).

Κόπια τῆς γραφίς, ὁποῦ στέλνι ὁ ἀδελφος μου [ὁ σιὸρ Νικόλως Μέλος]¹ τον κληρονόμον τοῦ σιὸρ Ἀνδρέα Κοθόνι². [...] Ἐγὼ εἶχα ἔτιμο τὸν ντεσμόν μου νὰν τοῦς τοναι στίλο, ἀμὶ μὲ τὸ νὰ μὰς γράφουναι πὸς ἔγναι ἀγάποι εἰ Τούρτζι μὲ τοῦς Μοσκόβους καὶ μὰς γράφαναι εἰ ἀφεντά-
5 δες μας εἰ Σάριδαις³— πὸς εἶναι σοσπέτο διὰ τὸ ρένιο — ἀποῦ ὁ Θεὸς νὰ τοῦς τιφλόσι — ἐγὼ χάνο, ἂν ἐρθι τίποτις εἰς τὸ ρένιο, δονκάτα 1.000 (sic) δέκα χιλιάδες καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλι τὸ χαίρι του. Ἐτζί παρευθῆς ἀποφασίσαμε ὅτι νάλθι ὁ ἀδελφός μου ὁ σιὸρ Γεωργάκης νὰ σταματισι αὐτοῦ εἰς σε μία κάμαρα⁴ [...]

2

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στους ἀδελφοὺς Σάρου (Βενετία).

10 Μάη 1712.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 65r-v).

φ.65r [...] Καὶ διὰ τὰ φόβια τοῦ ρένιου εἶναι μεγάλαις εἰσόφταις καὶ ὁ Θεὸς νὰ βάλει το χαίρι του· καὶ ἀποφασίσαιμι ὅτι νὰ ἔλθι ὁ ἀδελφός μας ὁ σιὸρ Γεωργάκης νὰ σταματίσι εὐτοῦ μέσα· καὶ εὐτούτος εἶναι ἀσθενῆς ἄνθρωπος καὶ ἔχει γνόμι νὰ πιάσι μία κάμαρα νὰ σταματίσι καὶ θέλο τοῦ παραδόσι ὅλα τὰ μετάρια μου/ [...]. Σᾶς λέγο νὰ εἰξεύρεται — καὶ εἰς αὐτο πέρονο
φ.65v 5 συμπάθιο — ὅτι νὰ μὴν δόσετε το δικό σας εἰς το ρενιο μαγάρι τοῦ ἀδελφού σας, ὅτι ὁ κερὸς δὲν τὰ καλεῖ καὶ τιράζεται διὰ τὸν Θεὸν νὰ μὴ χάσεται καὶ θέλο τὸ λάβι μεγάλη πίκρα [...].

3

Γράφει ο Γεωργάκης Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

5 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32v).

15

Κόπια διὰ Ἀνάπλη τοῦ ἀδελφού μου σιὸρ Νικολὸν Μέλου, 1714 Γεναρῖον 5, Βαινετία.

* Τα ἐγγράφα ἐκδίδονται με διόρθωση στη στίξη καὶ στα κεφαλαία· οἱ ἐλάχιστες βραχυγραφίες ἀναλύθηκαν σιωπηρά.

Ηγαπημένε μου αδελφαί σιὸρ Νικολὸ Μέλο τὴν αὔθεντή σου ἀκριβὸς
 χαίρετο, τὸν Μιχάλη ⁵ τὸ ὄμιον ποιῶ. Ἡ παρὼν μου εἶναι διὰ τὰς δόσος
 5 εἰδίσην, πὸς ἡ νοτήκεις, ὁποῦ ἔχομαι ἐδό, φαίνονται πὸς εἶναι πολέμι, δια-
 τὴ τὸν ἡμπάσάδωρο ⁶ τὸν εσεκουεστάρισαν καὶ εἰς τοῦτο γράφο τοῦ σιὸρ
 Φοσκάρδη ⁷ καὶ Βαινετάντου, ¹⁸ πὸς τὰ ὅσα μετάξια ἔχη στὰ χαίρια του,
 τόσο ἐδικα σου ὅσων καὶ ἐδικά μου, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση σὲ πρότο μπαστη-
 μέντο σήγουραρισμένα ἀπὸ δονκάται 400 τὸ πάσα κολέτο, διάτῃ ἔχο πη-
 10 σμενα στὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας ⁹ δονκάτα 5.500· καὶ ἀνίσος καὶ εὔρε-
 θοῦναι εἰς τὸ παρὼν διὸ καὶ τρία μπαστημένα ναν τὰ ρεπαρτήρι. Καὶ ὅς
 τόσο τῆς λέγο νὰ εἴθελες μαζόξης τὸ ἐδικὸν σου, νὰ μὴν τὸ σκορπήσης, διά-
 τὴ δὲν εἶναι καιρός· τὸ ὅμιο θέλης εἰπῆς καὶ τοῦ Μιχάλη νὰ κάμι τὸ ὅμιο.
 Εἰς τὴν «Σάντα Ρόζα» σοῦ εἶχα πιασμένη σηγουριτα δονκάτα 2.000, καθὸς
 15 σὲ εἶχα ἀβιζαρισμένον, εἰς τὴν Κάλε τῆς Σηγουριτας καὶ εἰς τὴν «Ντολφί-
 να Βαίνετα» δονκάτα 1000. Τῆς εἶχα γραμμένο προτήτερα πὸς τῆς πιάνο
 ἀπάνο μου σηγουριτα δονκάτα 1000 σὲ πάσα καράβη καὶ σὲ μαρτζελιάνα ¹⁰
 δονκάτα 500· τώρα σου σηκόνω ἀπὸ τὴν σήμερον αὐτὴν τὴν ὁρδινίαν, νὰ μὴν
 ἡμπορῆς νὰ φορτόσης εἰς τὴν αὐτὴν σηγουριτα. Ἐγὼ εὐρίσκομαι σὲ μεγά-
 20 λην πίκρα μὲ ἐτούτες τῆς νοβητες· καὶ ὁ Θεὸς νὰ μὰς εὐσπλαχνηστὴ νὰ μὴν
 λάβομαι καμίαν ἐξιμίαν καὶ εὐχαριστήα νὰ ἔχη ὁ Κύριος ὁποῦ δὲν εἴσασται
 κανένας πανδρεμένος ἕως τὴν ὅραν.

4

Γράφει ὁ Γ. Μέλος (Βενετία) στο Ν. Μέλο (Ανάπλι).

10 Γενάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 32ν).

Κόπια διὰ τὸ Ἀνάπλη τοῦ ἀδελφοῦ μου σιὸρ Νικολοῦ Μέλων. 1714, Γεναρίον 10, Βαινετία.

Ηγαπημένε μου αδελφαί σιὸρ Νικολὸ Μελο, τὴν αὔθεντή σου ἀκρι-
 βὸς χαίρετο, τὸν Μιχάλη τὸ ὄμιον ποιῶ. Τῆς δίνο εἰδίσην νὰ εἰξέβρι, πὸς
 5 ὁ σιὸρ Λεονάρδος Καπετανάκας ¹¹ καὶ σιὸρ Ἰωάννης Μάκολας ¹² ἐγράψαναι
 στὴν Ἀλιγούργα ¹³ διὰ νὰ ναυλόσουν ἓνα καράβη ἐνγκλέζικο διὰ τὴν Πά-
 τρα· καὶ ἐτῆ γράφο τοῦ Μαντέλου ¹⁴ πὸς, ἀνίσος καὶ ἔχη μετάξια ἐδικα
 μας, νὰ εἴθελε τὰ φορτόση εἰς τὸ παρὼν καράβη χορῆς καμία ὁρδινία σας
 τόσο ἐδικά μου ὅσων καὶ ἐδικά σας [...]. Ἀνίσος καὶ ἔχης μετάξια ἐδοῦ
 10 καὶ σοῦ φαίνεται εὔλογο διὰ ναν τα φέρις στὴν Πάτρα νὰν τὰ φορτόσης εἰς
 τὸ αὐτὸ καράβη, εἰδὲ καὶ δὲν σοῦ φανηστὴ εὔλογο, θέλης κάμις ἐκίνο ὁποῦ
 γνωρίσης, διάτῃ καλότερα βλέπουν εὔτοῦ τὰ μάτια τὰ ἐδικα σου πὰρὰ ἐδὸ
 τὰ ἐδικά μου· καὶ ἂν κάμης ρέσολουτζιὸν νὰν τὰ φέρης στὴν Πάτρα, θέλης
 ἐρῶν ἀπὸ τὴν Τροπολιτζας τὴν στράτα [...].

5

Γράφει ο Μιχάλης Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 339r).

[...] Εγώ ός καθος τις επροέγραφα ήχα γνομύ να καμò μεταξοί, αμνò με τò νà ήρθανε ανακατόματα έδο εις το ρενίο, όπου η αφεντιά σας τα ηξευρετέ, ειχα παρμένα άσπρά με τò διάφορό καί, καθòς αγριτζιθίκανε, μον τà εγίρεψανε καί τòνς τà έδόσα καί δια ταυτòς έλήγá απο τò μεταξή [...]

5 Έδ' οξò έχομε πόλλά ανακατόματα τζαι ó θεòς άς βανι τò χαιρι του. Ταυτá όλλοι ήρθανέ απο τής αμαρτίές μου, διατι όλπιζα τζαι εγò, αν ιτανέ ήρηνι, να πάο τής ονπρòς τοςò απο τα μούλτζα όσάν καί απο τò νεγòτζιο [...].

6

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 337r).

15

1714 Φλέβαριον 2, τòn άδελφου μου τòn σιòρ Γιώργακν Άντονιου Μέλου.

Μαί βνας γράφο· ετουτην τιν óρα ελάβα τής τιμές της από την Ζακήνθο, γράμενη ει μια Γεναριον 5 καί ει αλη Γεναριόν 10 καί ειδα εις τα 5 οσα μον γραφης καί μου σηκόνης τιν όρδινηα διà την σίγουρητα· αμνò εγò δεν αίχο αλò πράμα νà φορτοσο πληά, ός θελης ειδηναι, όπου τής γραφο ξέκαθερα. Εγò γράφη της δεν αίλαβα, διà να μον γραφης πòς μου ηχès σήγουρητα εις το κάραβη «Ντούλφινα Βενάιτα», μοναί τορα μου το γράφης. Ομòς θελής ειδινάι πòς εφορτοσά εισè ολα τα καράβη· ολà σικονοντας τò 10 βράδι καί ειναι καί οξò τà καράβηα της Αρμαδας, τα δικα μας,¹⁵ νά τα κομπανιάρουναι ός τιν Ζακηνθο καί ας ιναι εις ειנדισιν της καί κνβέρονθον εις καθε πράμα μαί την ίδισι απονò της γράφο. Εντούτην την óρα ειναι νà παγι ó απεξοδρόμος εις την Ζακηνθο καί λάβαι τήν μπαρòn διà κνβέρονθουν τις. Θελής μου πιασιναι σιγουρητά εις το μαλαμα καί ασιμι μου διà δονκά- 15 τα 1500 χήλια πεντακόσια εις τα κάραβηα όπου νόμιναρο, όπου ταχο άπανο φόρτομενα δονκάτα χήλια πεντακοσια. Τής γράφης της ελάβα Φλεβαριόν 2, στò παλεο¹⁶.

Εχò πραμά εις το άργαστηρη τò ληγοτερο μαί ετζηνο όπου μου στηλες δονκάτα 3.800, αμνò σολδη δεν πιάνο άπ' οντες αγρήκυσamai ετούτα 20 τà λογια· εχò καί σε ηκαμπια, μου θελονναι όξο καί εδο εις το Άνάπλη ξεχόρηστα επύρα φλόρηα 120 εκατον ικοσι δια λογαριασμòn Ραλη Νοταρα¹⁷ μαί λετερα καί πλήρòσε τα· είναι μαυταξια έδικα μου, ός θελης το ήδινε

λήτρες ψηλές ¹⁸ ναίτο 2.700, διὸ χηλιαδες εὐτακοσίους. Ο,τη μπορο νὰ καμο ο,τη μαζόξω, θελο τὸ στηλι μεσα χόρις ἄλο καὶ ἀπο'κν εχόμαι να ἡδονμαι
 25 τη ἀρχηναιμαὶ παλή. Εγὼ ἐπιγενὰ πολὰ καλα καὶ δοξασι ο θεος. Λάβε τι-
 ναι ἀπο τον σιὸρ Σαδια.

7

Γράφει ο Ν. Μέλος (Ανάπλι) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

2 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 332 τ-ν).

Εἰγαπημένε μας ἀδελφὲ σιὸρ σιὸρ Γεωργάκη Αντωνίου Μέλου ²³ προ-
 σκηρῶ· ὁ Μιχάλης ²² τὸ ὁμύω ποιεῖ.

Εγὼ βλέποντας τὰ πράγματα, ὅπου ὁ κόσμος ὅλος ἐδῶ ἀνακατεύτη,
 ἡθελίσα διὰ νὰ στίλω ἀπὸ τὸ πρᾶγμα τοῦ ὀσπιτίου μου: Λάβαι μὲ τὸν σιὸρ
 5 Ἀδριανῶ Θεοτόκη, ὅπου ἔρχεται μὲ τὸ καράβη «Ντολφὼν» καπετὰν Γριοῦ-
 στο Μπενοῦσι, δύο πιᾶτα λαοτζάδα μὲ καλέμοι, πεζάρουναι ὀγγές ²³ 41·
 ἀκόμι πιᾶτο τῆς Ἀγοῦστας, πεζάρη ὀγγές 30.

Λάβε μὲ τὸν σιὸρ Χαγγή Ἀναστάσι Ντεντρίζη μὲ τὸ αὐτὸ καράβη
 φορκέραις δύο κουμπάνιους, πεζάρουναι ὀγγές 70.

10 Λάβε μὲ τὸ αὐτὸ καράβη μὲ τὸν σιὸρ Ἀγγελάκη τοῦ Ἀγάπιου, τοῦ
 σιὸρ Ταρονίτη ²¹ τὸ ἀνίρη, σοτοκοῦπες ζευγάρη ἓνα, πεζάρουναι ὀγγές 42·
 ἔτεραις σοτοκοῦπες ζευγάρη ἓνα, πεζάρουναι ὀγγές 51.

Λάβε ἀπὸ τὸν καπετάνιο Χριστόφορο Βισκοβίκι τὸ καράβη «Σὰν Νι-
 κολῶ» μὲ πόλτζα ντε κάργον αρχής: Σαλιέρα μία μεγάλη, ζιγίζη ὀγγές
 15 45· καντίλη ἓνα, ζηγίζη ὀγγές 26· λεγένη διὰ μπαρμπέρισμα, ὀγγές 38·
 κανή ἀσιμένιο ἓνα, ζιγίζη ὀγγές 32· κουρταλιέρα μία, ζιγίζη ὀγγές 75.

Λάβε μὲ τὸ καράβη «Κοστάντζα τριονφάντε» καπετὰν Ὀλιβιέρ Ντόσου
 μὲ πόλτζα ντε κάργον· Μαστραπάδες δύο, πεζάρουναι ὀγγές 28· καντιλιέ-
 ρια δύο, ὀγγές 28· καντιλιέρη μονὸ ἓνα, σαλιέρα μικρὴ μία, ὀγγές 12· μακα-
 20 δόρος μὲ ψαλίδη, ὀγγές 16· πιᾶτο χρυσῶ τῆς Αγοῦστας, ὀγγές 30./

φ.332ν Λάβε μὲ τὸ καράβη «Ντοῦε σάντες», καπετὰν Φανκέσκω Ντιλοῦκα
 καὶ πόλτζα ντε κάργον αρχής: Καδένα μικρὴ μία μὲ ἀλτάρη τὴν Ἀνάστα-
 σην, τὸ ἐνκόλπιω μὲ ρουμπήνια ἔξη μὲ ζαφύρη ἓνα καὶ ἓνα μαργαριτάρη
 χοντρῶ ἀπὸ κάτω καὶ μὲ ἄλα τέσερα μαργαριτάρια λιανά, στρογγυλά, μὲ
 25 κομάτια δεκατρία καὶ κορδόνι τὴν μία μερία καὶ τὴν ἄλλην μαλαματένιο,
 χοντρό, δια τὸν λεμῶ· ζηγίζη ὅλη ἡ καδένα δράμια σαράντα δύο (42)· ἔτε-
 ρη καδένα μὲ ἔκανε αὐτὸ ἔχει μαργαριτάρια χοντρά ἐντὰ (7) καὶ λιανὰ δέκα
 καὶ ἀπὸ κάτω μία πέτρα μὲ τὸ ἐγκολπιόν της — καλὴ γρανάτα — καὶ δυὸ
 κόμπους μαργαριταρένιους τὴν μία μέρια καὶ τὴν ἄλλην εἶναι ἡ αὐτὴ καδέ-
 30 να κομάτια δέκα ἔξη χόρις τὸν αὐτόν· πεζάρη δράμια ἐνδομήντα ἐντὰ (77).

Ταύτα λάβε τα και βάλτα ὅλα και ἄς στέκονται ἕως ἄλλην μου ὁρδηνία. Εἶναι ὅλα τὰ ἀσίμια βουλομένα μὲ βολίμη μὲ τὴν βούλα Νικολὸ Μέλο, ὃς θέλεις τὴν ἡδεῖς εἰς τὸ χροισάφη εἰς τὴν πόλτζα ντὲ κάργον, ὁποῦ τὸ σημαδέβω μὲ κακορὴ κόκυνω. Ἐπαρε ἕνα φορκαίρη διὰ λόγον μου καὶ βαλε μοῦ
35 τα μέσα ὅλον τὸ πράγμα μου. Ἐγὼ ἔχο ἀκόμι πολλὴ πράγμα, ἀμὰ εἶναι ἀλαφρὸ καὶ πάλιν, ἄπος εἰδῶ τὸν καιρόν, θέλο κάμη. Ἄν σοῦ καταντάσῃ ἡ γραφή μου, πιάσε μου σιγουριτὰ εἰς τὸ ἀσίμη καὶ μαλαμά μου εἰς ὅλα δουκάτα χίλια πεντακόσια νο. 1500.

15

1714 Φλεβαρίον 2, Ἀνάπλη.

40

Εἰγαπιμαινος τις ἀδελφος καὶ δουλος,
Νικολὸς Μέλος.

8

Γράφει ο Γ. Μέλος στον Παντελή Λιγνὸ (Ραχίτι Αιγύπτου).

16 Φλεβάρη 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 34ν).

5

15

Μπαντέλι Λιγνος²¹ εἰς το Ραχίτι,²² Φλεβαρίον 16, 1714.

[...] Ὅσον δια τι σιντροφια, ὁπον οριζις δια να καμομε, εμειλισα του σιορ Λεοναρδου Καπεταναιτζι καὶ ετοντο τις λεγο ἀδελφε· Πος ο καιρος δε δινι χειρι για τιν ορα, ος καπος τονε γλεπισ, που εινε σιχισμενος καὶ
5 δεν ιμπορι να καταπιαστι κανις για κανενα μοδο[...]. Ακομει τις λεγο πως εμειλισα πιο παρα μεια φορα του σιορ Σιμου Μαρουτζι²³ και με το σιορ Σπίρο, ο οπιος τις γραφι, πως δια τιν ορα δεν ιμπορουν να πεχεριστουσι δια τι σιτροφια, ὁπον μειλισερε, με τι σιχισες τον μπολεμον και, ος καπος θελουν ειδι τον καιρον, θελον αποκριθί [...].

9

Γράφει ο Μπερνάρδος Μάκολας (Πάτρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

26 Φλεβάρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 5 ρ-ν).

Εντιμωτατε καὶ ευγενέστατε ἀθθεντι μπάρομπα, ακριβῶς τὴν χαιρετώ.

Μὲ τὴν παρούσαν εἶμαι νὰ τῆς δωσο εἶδῃσιν πὼς ἔλαβα δυὸ της γραφαῖς, ἡ μια περ βνας Αἰθβόρρον γραμμένη εἰς τας Γεναρίον καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὰς 22 τοῦ αὐτοῦ, διὰ τὴν ὁποίαν ἐχάρην κατα πολλὰ τὴν ὑγείαν της· ὅ-
5 μοίως ἔλαβα καὶ τὴν ρητζαίτα διὰ τὴν γόταν καὶ τῆς μενὼ ὑπόχρεος εἰς τὴν ἐπιμέλειαν καὶ ευνόϊαν ὁπον ἔχει εἰς ἐμένα· ὁμως μοῦ κακοφαινεται ὁποῦ δὲν ευρίσκω εἰς τῆς σπετζαζαίαις ὅσα χρυάζονται καὶ νὰ ᾔναι καὶ καλὰ καὶ

θελώ γραψῇ εἰς τοὺς Κορφοὺς,²⁴ ἵσως ευρεθοῦν. Ἡμεῖς δια τὴν ἀμαχίαν τυ-
 χένει νὰ μετοικήσομεν, ὅτι ἐδὼ εἶναι τόπος ἀνοικτος καὶ τὸ Νεὸν Καστρον,²⁵
 10 ὅπου ῥῶτισα, δὲν ἔχει τόπο οὔτε σπητια δια φαμελίαις· καὶ ἔτη τράζω με
 τὸ παρὸν καράβι τὸ ἐγκλέζικον ἡμπαρκαρομεν ταῖς φαμελίαις δια τοὺς Κορ-
 φοὺς καὶ εἰς τὴν σπητροφιαν τον μισεύει καὶ ὁ σιὸς Καπετανάκης καὶ ἡμεῖς
 στεκομεν ἐδὼ νὰ εἰδοῦμεν τὸ τέλος καὶ ὁ Θεὸς βοηθός. Κοντὰ εἰς τὴν δυ-
 στιχίαν τῆς ἀμάχης ἔχομεν καὶ τὴν πικραν ὅπου δὲν ἦλθεν ὁ αὐθέντης ὁ
 15 γαμβρός μας μὲ τὸν ἄρχοντα Γυλίμουντο, νὰ διο νὰ ἤθελε τελειώσει ὁ γά-
 μος καὶ νὰ σηνομηλήσομεν κάθε κυβέρονσιν καὶ ὑπομονή. Τωρὰ ἐπιδὴ καὶ
 συμφωναμεν κοντιτερα, ἤγουν εἰς τοὺς Κορφοὺς, αγαπούσαμεν νὰ μᾶς κον-
 φ. 5^v σολάρη χωρὶς νὰ χασῇ καιρόν, νὰ ἐρθῇ ἐκεῖ νὰ τελειωσομεν καὶ νὰ γιρσιση
 αὐτοῦ εἰς το σπιτι του/, ὅτι τὸν Μορεὰν φοβοῦμαι τὸν χάνομεν, ὅτι, ὡς
 20 λέγουν, ὁ ἐχθρὸς ἔρχεται με δῆγμαῖς μεγάλαις διὰ θαλάσσης καὶ ξηρὰς
 καὶ ἀμποτες ὁ Θεὸς νὰ ἤθελεν μᾶς ευσπλαχνισθῇ νὰ κάμῃ βιτόριαν ὁ πρίν-
 γιπες²⁶ μας εἰς τὴν θαλασσαν καὶ ὁ ἡμπερατορὸς²⁷ εἰς τὴν στεριάν, ἀμὴ
 φοβοῦμαι δια τὰς ἀμαρτίας μας καὶ δὲν θελόμεν λαβεῖ ἐτούτην τὴν εὐτιχίαν
 καὶ ἄς εἶναι δοξασμενὸν τὸ ὄνομα του. Ὡστόσοσον ἡ αὐθεντεῖα σου μὲ εὐ-
 25 μορφον τρόπον σηνομηλήσε μὲ τὸν αὐθέντην τὸν γαμβρον μας καὶ ἀναγκα-
 σέ τον νὰ μὴν βάνῃ διορίαν καὶ γράψῃ μου, ἀνκαλὰ τοῦ τὸ γραφω κι ἐγώ.
 καὶ δια τὰ φορεματα τα φράγγικα θελεῖ τὰ βάνει τώρα εἰς τοὺς Κορφοὺς
 καὶ ἔμαθεν καὶ γραμματα φράγγικα ἀρκετὰ καὶ εἰς ὅλλα ἔγινεν ὅς ἐπρο-
 σταξεν, μόνον ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ ὑγείαν εἰς τιμες σου καὶ καθὲ ευτιχίαν.
 30 Ταῦτα· καὶ ἄς ἔχω συχνὰ γραμμα τα καὶ καθῃ νεόν καὶ ἰγεία της.

15

Πατρα, 26 Φλεβαρίου, 1714 S.V.

"Ολοι οἱ ἐδικοὶ τὴν ρηβερύρουν.

Δουλος της ευλαβῆς καὶ υπόχρεος,

Μπερνάρδος Μακολας.²⁸

10

Γράφει ἡ Κάρια Μάκολα (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μᾶη 1715

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 8α^r).

Τιμωτατε αφεντι μπαρμπα, πρωσκινω σαι, ομωσ και κηρα μου και
 τα πεδια ολα.

Με τη μπαρων δε λειπω ναν τις φανερωσω, πως ελαβα τιν τιμιαν τις
 εις τις 15 τ' απερασμένον επη χηρας του σιορ Διμιτρι Καπετανάκι,²⁹ απω
 5 τιν ωπηαν εχασην κατα πρωτο δια τη καλην τις υγριαν και το δευτερων της
 ευχαριστω εις τις παριγωριες, οπου πρωσφερης εις αιμας. Λια τον εξωρη-

- σμου μας όμως το βάρος τις πηκρας μας ηνε πωλη και ασηφνητο· εμεις, γινεκαίς αμαθες, να εβοησκομαστε ησαι ξενω τοπω δηχως κανεναν αντρα και μαλιστα οπου η αντρες εβοησκοτε ης το περηκουλως, ος φρωνημος θελης
- 10 γνωρησους τη καρδια εχωμε και σαι τη εβοησκομαστε. Δεν εχω αλη παριγωρηα, μονην τη πρεσβηα τις υπεραγιας Θεοτόκου και παντα τον αγιων· και Θεού υκονωμια ελαχαι εδω ο αφεντις ο συμπεθερως μου, ο σιδρ κοντε Περούλης,³⁰ και εχω κανε τουτη τι παριγωρηα και ο σιδρ Διμιτρισ Καπετανακης και εχω λυγι ανεσν απο τι καλη τονε συτρωφια. Αναμεσα ησαι
- 15 ολες της πικρες εχω ακομι και τουτι μεγαληταιρη, οπου εκ στοματος μου δεσπωτι Ζαχαιον εμαθα, πως το πεδι ο Γιανακίς εβοησκαυτε αχαμνως και κακοκαρδισμενος κατα πωλα. Δια τουτο, σαι περηκαλω, μι ληψης να μου φανερωσης τι παραληψη και ναν τονε παριγωρηας με καθε τρωπω, οπου υπωρης· δεν ηνε χορια ναν τις γραφω οντας βεβεα εις τη καθαραν της αγαπη.
- 20 Μιν εχωτας αλω δια την ωρω μενω εις τα πρωσταγματα της ακαρτερωτας το τιμιων τις γραμα.

Κορφοнос, 7 Μαΐον 1715.

Δουλη της υγαπημενι και ανιψια της, Καρια³¹ του Μπενάρδον Μακολα.

<Υστερόγραφο : >

- 25 Σου σηντρωφεβω μια γραφη τις αρχητισας της Ποιουλας,³⁹ οπου εσταθη εις τι Πατρα ρετορα και σαι περικαλω να της τη δωσους συγγουρα και, αν ηνε μοδως, δος τινε του πεδιου το Γιανακι να τις την επαϊ.

11

Γράφει ο Χρήστος Δελέκος (Ανάπλι) στο Δημήτρη Περούλη (Βενετία).

28 Μάη 1715.

Πρωτότυπο (A.S.V.—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio privato Peruli, busta 11, fasc. 8, φ. 55 r-v).

Ἑγαπημένε μου αὐθέντι, τὴν αὐθέντιά σου δουλικὸς τὴν χαιρετώ· ἡ κυράδες μου το ὅμοιον πιοῦν.

- Με το να μῆν ἔχω κερόν δεν τῆς γράφω εις μάκρος μόνον τῆς δῆδο της ἡδισην πὸς ἔλαβα δύο τις γραφές, εις τές ὅπῃες μου ἔγραφε δια νὰ ἠθέλα-
- 5 με ἔρθῃ. Ἐγὼ δεν ἠξεῦρω με τῇ νὰ ἠθέλαμε ἔρθῃ καὶ ἡ ἀφορμὴ εἶναι ἀπο τὴν αὐθεντία σας, διατί, ἂν μὰς ἐγράφηταν παρὰ μπρός, ὅπου ἦταν τα καράβια ἐπά, ἦταν τορὰ αὐτοῦ· τόρὰ ὅχει ἄλο μόνον ὁ Θεὸς να μὰς φιλάξῃ. Ἐδὸ ἐμάθαμεν, πὸς χορῆς ἄλο νὰ ἔκαμε τὴν λέγα ὁ ηγορατόρος με τὸν βενετζάνο καὶ πὸς να τοῦ ἐτομάρισε τὴν ἀμάχη του Τούρκου καὶ μπορὴ ὁ
- 10 Θεὸς εἶναι κακὸ τῆς κεφαλῆς καὶ χαλασμός του Τούρκου. Τές ἀπερασμένες ἀποφάσισαν αὐθέντης μου ὁ σιδρ Βενετάντος καὶ αὐθέντης μου ὁ σιδρ Μαβρογιάννης καὶ ὁ σιδρ Μουντηᾶνος καὶ ὁ σιδρ Νηκολέτος Σιρίγγος³³ δια

να στίλουν τὲς γινέκαις εἰς τὴν Μονοβασία καὶ πάλιν ἥστερα ἐμετανοήσαν·
 τότε πάλιν ἀποφασίσαν δια να τες στίλουν τῆς στεριάς εἰς τὴν Μπάτρα,
 15 δια να περάσουν δι' αὐτοῦ καὶ να πιάσουν καὶ εἰσε ταρτάνα,³⁴ δια να βάλο-
 με το πράγμα καὶ στάρη καὶ ὅ,τῃ ἄλο ἦταν χροία, δια να το φέρη αὐτοῦ· με
 ἔστιλαν καὶ ἐμένα εἰς τὸν κουμπάρο τὸν Μπάλη, ὁ ὁποῖος λίπη ὄξο, ὁποῦ τὸν
 ἔχη αὐθέντης ὁ γενεράλης καὶ τὸν ἀκαρτεροῦν ὄραν τὴν ὄραν μόνον ἐγὼ
 ἐπίγα εἰς τὰ πεδιά του δια να μὰς κάμουν 40 νομάτους, καλοῦς, να τοὺς
 φ.55v 20 παρόμε/ κοντά μας ὡς τὴν Μπάτρα· ἔτζη μου ἐπεσκεθεῖκαν να τὰ ἔβρουν
 τότε πολλὴν ἀπομίναν και η χάρη τῆς κυρίας Θεοτόκου να εἶναι δια καλὸ
 μας. Δια τὴν ὄραν δὲν ἐκατέβικε ἀσκέρη ἄλο παρὰ ἐκείνο ὅπου ἦταν ἀπο
 αρχῆς καὶ πλίτερος φόβος τοὺς δέρονω ἀπο ἐμὰς [...]. Παραμικρὸς δοῦλος
 Χρίστος Λελλέκος.³⁵

12

Θύμηση του Γ. Μέλου στον Ιωάννη Γλυκὴ (Βενετία).

3 Αυγούστου 1715.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., Reg. 183, φ. 42v).

Θιμισι τις κανο, κιο Ἰωάννη Γλικν,³⁶ καλο τις κατεβοδιο εἰς τι Πολι
 καὶ Σμιον θελι ροτιξι ἀπο τοὺς σκλαβους, ὁπου ἐβρισκοντε ἀπο το Ἀναπλι,
 για τα ἀδελφια μου Νικολαος καὶ Μιχαλις Μελος καὶ ανισος καὶ ἐβρε-
 θουν, ὁπου εἰ αφεντια σου δὲν τοὺς γνωριζι, εἰδου με τι μπαρον τις δινο μια
 5 φιορμα του Νικολου Μελου καὶ αλι φιορμα του Μιχαλι Μελου καὶ εἰσε αὐτο
 δὲν μπορις να γελαστις, γιατι δὲν τοὺς γνωριζις καὶ θελις πασχεισι εἰς
 την αγορα τοὺς με πασα λογεις επιμελια και εγο θελο εἰμε χρεοστις· καὶ
 ας εἰνε με τι γνωμι τοὺς ὡ,τι δοσις και ας εχο τιν ιδισι εἰς τα παντα. Μιν
 εχοντας αλο, μενο εἰς τα προσταγματα τις. Βενετια.

13

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 10 r-v).

Αυθέντη μπάρμπα, ακριβὼς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὴν πρώτην τοῦ παρόντος με τὴν μαθητελιάνα τοῦ πατρὸν Τζόργ-
 γη Παλιμερη τῆς ἔγραφα καὶ τῆς ἀποκριθὴν εἰς ταῖς γραφαῖς της. Τωρὰ
 πάλιν με τὸ να μισεύη τὸ παρὸν καράβι, ὁποῦ ἤφερεν τὸν μπαῦλον ἐδὼ
 5 ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν λειπω να τῆς φανερώσω τὴν μεγαλὴν δυ-
 στυχίαν τοῦ Ναυπλίου, ἐπειδὴ, ὡς λέγουν, ὁ ἐχθρὸς ὕστερον ἀπὸ ἡμερας
 ἐπτά, ὁποῦ τὸ ἐμπατίριζε ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Παλαμίδη³⁷ κοντίνουα ἡμέ-
 ραν καὶ νύκταν, ὅρμισεν με μεγαλὸν θυμόν, ἄλλον τὸ στρατευμα, καὶ ἡνπα-

τροναρισθή με σκαλαδαις τὸν Παλαμίδην καὶ εἰς τὸν ἴδιον καιρὸν ἄλλοι
10 ἔμπικαν εἰς τὴν θάλασσαν ὥς εἰς τὸν λεμὸν καὶ πλέοντας ἄλλοι καὶ ἄλλοι
με τα κατεργα καὶ καλιότες καὶ ἀνέβηκαν ἕνας ἀπάνω εἰς τὸν ἄλλον καὶ
ἔμπηκαν μέσα εἰς τὸ κάστρον καὶ ἄνοιξαν ταῖς πόρταις καὶ ἐμπήκεν μέσα
τὸ πλήθος. Λεγοὺν νὰ ἔγινεν σασηναμέντον ἀπὸ τὸν κολονελον Σάλαν καὶ
15 μαγγιόρον Τρικιν καὶ Κάπαιλον³⁸ καὶ ἔκαμαν μεγάλην ἑματοχυσίαν τὰ σκι-
λια εἰς τοὺς χριστιανοὺς καὶ πολλοὺς σκλάβους, ὅμως ἀκόμη δὲν ἐμάθαμεν
ποιοὶ εἶναι ζωντανοί. Ἐγραφα ευθὺς ἐξω δια τοὺς ἐδικοὺς μας μὲ πρε-
μούραν καὶ ἔστειλλα καὶ ἀνθρωπον καὶ ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ εἶναι ζωντανοί.
Κάμνω κόπον νὰ ἦταν μεσα ὡς 25 χιλιάδαις ψυχαῖς ἀπο καθε γενός, μεγά-
20 λον κακόν· καὶ αν ἔλθι στο νὰ χαθοῦν τόσοι χριστιανοί, βέβαια παραχώρη-
σις Θεοῦ ἦτον, ὅτι κανένας φυσικὸς λογαριασμὸς δὲν ἦτον νὰ παρῇ τέ-
φ.10^v τοιον κάστρον/ εἰς ἑπτὰ ἡμεραις, ὅπου ἦτον δηνατωτερον ἀπὸ τὴν Κρή-
την, ὅπου ἐβάσταξεν χρόνους 25 — δόξα τον Θεον — καὶ ἄς παρακαλοῦμεν
νὰ παυσῇ τὸν θυμὸν του. Ἐγὼ εὐρισκομαι ἐδῶ εἰς μεγαλην πασιὸν καὶ ἀδαι-
μονίαν καὶ δια τούτην τὴν ἀνυποφερτον συμφορὰν καὶ διατὶ ὁ αἰθέντης ὁ
25 γαμβρός μας παλιν γράφει πῶς δὲν μισεῖ παρὰ τὸν ἐρχόμενον μῆνα· καὶ
τὴν παρακαλῶ νὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ λάβομαι κἂν ἐτούτην τὴν παρηγορίαν
νὰ ἔλθῃ ὅσον εἶμαι καὶ ἐγὼ γερός καὶ δὲν πέσω εἰς τὸ κρεβάτι ἀπὸ τὴν γώ-
ταν, ὅπου ἐξύγωσεν ὁ χιμῶνας· καὶ δια τὰ φράγγικα φορέματα ἔγινεν ὡς
ἐγράφετε καὶ ἄς ἔχω τιμιόν σας καὶ δια ὅσα ἐπρόγραφα· καὶ ὑγεία της.

30 Κορφούς, 8 Αγουστου 1715 στὸ νέο.

Δουλός της εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,

Μπεναρδος Μακολας.

14

Γράφει ὁ Ανάργος Ψαρὸς (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

10 Αυγούστου 1775.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 289r-v).

Διὰ τὴν Βαινετία τοῦ αἰθεντός μου σιὸρ Γεωργάκι Ἀντωνίου Μέλο.
1715 Αὐγούστου 10.

Εὐγενή καὶ ἀκριβαί μου αἰθέντη σιὸρ Γεωργάκι Ἀντωνίου Μέλο, τὴν
αἰθεντήμα σου δουλικὸς προσκινό. Μὲ ἄλες μου τῆς ἐφανέρονα εὐτηχῆες·
5 τὸρα μὲ τὴν παρὸν τῆς δινὸ εἰδισιν, πὸς μὲ τὸ νὰ ἦρθαι τῆς Ἀγαρ τὸ γέ-
νος³⁹ νὰ πολεμίση τοῦς χριστηανούς, ἦλθαι καὶ εἰς τὸ διστηχισμένο Ἀνά-
πλη διὰ νὰ τὸ πολεμισῇ. Καὶ πολεμόντας το εἰμέρες ἐνέα μὲ πολὰ σάσινά-
μέντά τὸν κούμαντάτιδό μας, ὅπου ἀπὸ τὰ πολὰ νὰ σὰς φανερόσο ἕνα· ἦγουν
μὰς ἐκάφορσαν τριὸν κάστελιὸν κανόνια εἰς τὸν Παλαμίδι,⁴⁰ ὅπου ἔσταθῇ-
10 καμε 24 ὄρες χορῆς νὰ ρίξομε μίαν κανονιά. Κίβερονότας το εἰ αἰθεντάδες

τήούτης λογής ἔκαμε ὁ ἐχθρὸς ἓνα μεγάλο ρισάλτο καὶ ἐτούτη χορῆς νὰν τοὺς ἐμποδίσουναι ἐπιραν εἰς μίαν ὄραν ὅλο τὸ Ἀνάπλη μὲ τὸ σπαθί τους καὶ ἄλλους ἐκοψαν ἄλλους ἐσκλάβωσαν, ἀπὸ τοὺς ὁπίους σκλάβους εἴμουν καὶ ἐγὼ ἓνας. Κἀθὸς μὰς ἐσκλάβωσαν καὶ δὲν ἐγλίτσοι ψυχὴ γενιμένη, εὐθὺς

15 μὰς εὐγαλαν ὅξο εἰς τὸ ὁρδί τους ὅλους, μικροὺς καὶ μεγάλους. Τορὰ ἔρχομαι νὰν τῆς εἰπὼ πὸς ἄλλους ἡμπαρκάρισαν καὶ ἐστήλαν Σμίρνη, Πόλη καὶ Χήο καὶ ἄλλους ἐπίραν κοντά τους καὶ μὰς εἴφαιραν κόντά τους ἕως τὴν Μοθόνη,⁴¹ ὁποῦ ἐπίγαν νὰν τὴν πολεμίσουν, μὲ τοὺς ὁπίους εἴμουν καὶ ἐγὼ ἓνας σκλάβος, ὁποῦ μὲ ἔσιραν κόντά τους εἰς τὴν Μοθόνη. Καὶ ἀριβάρων-

20 τας ἐδὼ εἰς τὴν Μοθόνη τὴν δεύτερην ἡμέραν ἐφργα ἀπὸ τὸ ὁρδὴ μὲ πολὰ βάσανα καὶ ἐπεσα εἰς τὴν θαλασαν καὶ ἐπίγα ἀπὸ κάτω εἰς τὸ κάστρο τῆς Μοθόνης καὶ μὲ ἐρίκουπεράρισαν καὶ ἀπὸ τὴν Μοθόνη ὁ αὐθέντης ὁ Πάστας⁴² μὲ ἐπिरαι μὲ τὴν φακλούκα⁴³ του καὶ μὲ ἐπίγαι εἰς τὸν κάπετὰν Γενεράλε⁴⁴ καὶ μὲ ἐκοστουτουεῖρισαι καὶ ἀριβάροντας εἰ Ἀρμάδα ἐδὼ εἰς

25 τὴν Ζάκινθο διὰ νὰ κάμι νερο ἐπίρα θέλιμα καὶ εὐγικα εἰς τὴν Ζάκινθο ἡστεριμένος ἀπὸ κάθε ἀνανγγέαν χρίαν. Τόρα ἔρχομαι νὰν τηναὶ πουρικα-
φ.289^v λέσο—νὰ σίχορεθον/ ἡ γονέη σου — νὰ ἤθελες μὸν κάμεις ἐτούτην τὴν ἐλεειμοσίνην κατὰ τὴν ἐπιτροπικίν, ὁποῦ σοῦ ἔχο καμομένην, νὰ εἴθελες κάμης κανένα σέκρέτο τοῦ σιὸρ Ἀλέξη Βαιρίση διὰ τὰ δουκάτα ἑκατο, ὁποῦ

30 τοῦ ἔδοσα κατὰ τὴν λετεράν του, διὰτὴ δὲν μὸν τὴν ἐπλίρωσαν διὰ νὰ ἡμπορέσο καὶ ἐγὼ νὰ κιβερνιθὼ καὶ διὰ νὰ ἡμπορέσο νὰ ξέσκληβόσο τὴν μανα μου καὶ τὸν ἀδελφόν μου. Ἀκόμι ἀνίσος καὶ ἡμπορέσης νὰ μὸν κάμεις καὶ δεύτερο ψηχηκο διὰ μεσον φίλον, ὁποῦ ἔχης ἡξεύρο καλότερα εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον⁴⁵ ἐλευθερόνον 12 σκλάβους τὸν χρόνον καὶ νὰ εἴθελες πασχί-

35 σης, μπόρη νὰ μὸν γένη καμία κυβέρνισης διὰ τὸν ἀδελφόν μου καὶ διὰ τὴν μιτέρα μου καὶ θέλης ἔχης τὸν μιστὸν εἰς τὴν ὄσην ἐλεειμοσίνην κάμεις εἰς τοῦ λόγον μου. Διὰ τοὺς αὐθεντάδες μου, τοὺς ἐπιασαν καὶ τοὺς διὸ σκλάβους· τὸν σιὸρ Μιχάλη τὸν ἐπούλισαν καὶ τὸν ἡμπαρκάρισαν εἰς τὰ καράβια. Ὁ σιὸρ Νικολὸς⁴⁶ καὶ ὁ Μπαλτατζτής καὶ ἄλος ἓνας ἐστάθικαν ντακόρ-

40 δον μὲ ἓναν Τούρκο νὰν τοὺς ἀγοράση ὁ Τούρκος ἀπὸ τοὺς αὐθεντάδες τους καὶ ἐκίνη νὰν τοῦ δόσουν ρεάλια 1.000 νὰν τοὺς ἐλευθεροση καὶ ἐτζη ἐξαγοράστηκαν καὶ λογιάζο νὰ εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἀνάπλη. Ὅθεν, τὴν πουρικαλό, νὰ μὴν εἴθελες μὸν λύσης εἰς τὰ ὅσα σοῦ γράφο τόσο διὰ τὸν σιὸρ Βαιρίση ὅσων καὶ διὰ τὴν ἐλεειμοσίνην τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ θέλο γράψῃ καὶ

45 τοῦ σιὸρ Ἀλέξη Βαιρίση. Ἐγὼ δὲν εἴξεβρο τὴ στράτα ἔχο νὰ πιάσο καὶ ὁ Θεὸς νὰ μὸν δόσῃ καμίαν κιβέρνισην· ἐγὼ ἐδο εὐρίσκομαι χορὶς ποκάμισπ καὶ σὲ περικαλὸ νὰ μὴν μὸν λήψῃ.

Μὴν ἔχοντας ἄλο μένο εἰς τα προσταγματά σου.

50 Ζάκινθο, 1715 Αὐγούστου 10 στὸ νέο.

Σκλάβος τῆς αὐθεντία σου παντοτινός,

Ἀνάργος Ψαρός.⁴⁷

15

Γράφει ο Ανάργος Ψαρός (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

15 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 291r-v).

Διὰ τὴν Βαινετίαν τοῦ αὐθεντός μου σιῶρ Γεωργάκι Ἀντονίου Μέλο.
1715 15, Ζάκινθο.

Εὐγενῆ καὶ ἀκριβαί μου αὐθέντη σιῶρ Γεωργακι Ἀντονίου Μέλο, τὴν
αὐθεντία σου δουλικὸς προσκινώ. Μὲ ἄλλες μου τῆς ἔγγραφᾶ εὐτυχίαις· τόρᾶ
5 με τὴν παρὸν ἔρχομαι νὰν τῆς φανεροσο τῆς διστηχίης ὅπου μὰς εἰσινέβικαν,
μὲ τὸ νὰ ἦλθαι τῆς Ἀγαρ το γενοσ νὰ πολεμίση τὸ Ἀνάπλη. Μὲ πόλῃν
ἀγνώσιαν τὸν κουμανταντηδό μας καὶ μὲ πολὰ τραδιμέντα ἐπιραν τὸ Κά-
στρο ⁴⁸ καὶ ἄλους μὲν ἔκοφαν καὶ ἄλους ἐσκλάβοσαν, ἀπὸ τοὺς ὁπίους σκλάβ-
βους ἤμουν καὶ ἐγὼ ἓνας δυστηχησμένος καὶ ἔκαμα σκλάβος 22 ἡμέρες.
10 Καὶ ἐρχαμενῇ εἰς τὸν κάμπο τῆς Μοθόνης μὲ τὸ ὁρδῇ διὰ νὰ πολεμίσο-
μαι τὴν Μοθόνη, μάζῃ καὶ ἄλλῃ σκλαβῇ καὶ σκλάβες μικρὶ καὶ μεγάλῃ — ἔος
χιλιάδες 6 εἰσιραν κοντά τους — καὶ τοὺς ἀπόδελιπους τοὺς ἡμπαρκαρι-
σαν εἰς τα καράβια, ἄλους διὰ τὴν Πόλῃν, ἄλους διὰ τὴν Σμίρνην, ἄλους διὰ
τὴν Χίον καὶ ἄλους διὰ τὴν Μπάρμπαριαν.⁴⁹ Καὶ ἀριβάροντας εἰς τὴν Μο-
15 θόνη τὴν δευτέρον εἰμέραν τοὺς ἐφιγα καὶ μὲ ἐστήλε ὁ αὐθέντης ὁ Πάστης
εἰς τὸν καπετὰν Γρενεράλε ²² εἰς τὴν Ἀρμάδα. Καὶ ἀριβάροντας ἐδὸ ἡ Ἀρ-
μαδα ἐξεμπαρκαρίστηκα καὶ εἶμαι χορῆς καμίαν ἀναγγρέαν χριάν. Τόρᾶ ἐρ-
χομαι νὰν τῆς παιρικαλέσο — νὰ ζῇ ἡ αὐθεντήᾶ σου καὶ νὰ σιχορεθῇ ἡ κι-
ρά μου — νὰ ἤθελες μου κάμεις τὴν χάριν, κατὰ τὴν επιτροπικὴν ὅπου τῆς
20 ἔχο καμομένην, νὰ εἴθελες σεκρεστάρης τὸν σιῶρ Ἀλεξῆ Βαιρίση διὰ τὴν
λέτερα, ὅπου μοῦ ἔδοσαι τὰ δουκάτα 100 καὶ δὲν μοῦ τὰ πλέροσε ὁ σιῶρ
Μαβρογένης, μόναι μοῦ τράβιξαι τὸν καίρὸν ἔος τὸν Αυγουστον λεγοντάς
μου πὸς δὲν ἡμπορῇ νὰ μὲ πληροση, α δὲν μαζοξῇ ἀπο τὴν ἐσοδιαν του.
Τόρᾶ ἐγὼ μὲ τὸ νὰ μὴν ἔλαβα καμίας λογῆς εὐχαρίστησῃν εὑτοῦ θέλῃς εὐ-
25 τοῦ, θέλῃς κάμεις μὲ κάθε τρόπον διὰ νὰ εἴθελα λάβῃ εὐχαρίστησῃν διὰ νὰ
ἡμπορεσο καὶ ἐγὼ νὰ κιβερνιθο καὶ νὰ δουλέψω νὰ ἐλευθεροσο τὴν μιτέρᾶ
φ.491^v μου καί/ τὸν ἀδελφὸν κατὰ τὴν επιτροπικὴν, ὅπου τῆς ἔχο καμομένην. Ἀ-
κόμῃ καὶ ἔχο καὶ δευτέρον χάριν. Εὑτοῦ ξεσκλαβόνουν εἰς τὸν Ἅγιον Γεώρ-
γιον 12 σκλάβους τὸν χρόνον καὶ σὲ παιρικαλο νὰ εἴθελες κάμεις διὰ μέ-
30 σον τὸν φίλον σου, ἀν ἡμπόριες, νὰ κάμεις καὶ διὰ λόγον μας καμίαν κι-
βερνισιν· καὶ ἐβρίσκοντας καὶ ἐγὼ κανέναν τρόπον θέλο ἔλθῃ εἰς αὐτὰ τὰ
μέρι διὰ καμίαν κιβέρνησην. Τὴν παιρικαλο, ἃς μὴν μὸν λίψη εἰς τὰ ὅσα τῆς
γράφω. Διὰ τοὺς αὐθεντάδες μου τῆς δίνῃ ο εἰδίσην πὸς εἶναι καὶ εἰ διὸ ζον-
τανή. Ὁ σιῶρ Νικολὸς ἐξαγοράστη ρεάλια 350· τὸν σιῶρ Μιχάλη τὸν ἐ-
35 πούλισαν εἰς τὰ καράβια καὶ ἔμαθα ἐδὸ εἰς τὴν Ζάκινθο, πὸς κάπνιει χρι-

στιανη τοῦ εἶπαν τοῦ αὐθεντός του, πὸς ἔχη ἀδελφὸν εἰς τὴν Βαινετίαν καὶ τοῦ γιρέβουν φλορία χίλια τὴν ξαγοράν του καὶ ἄς εἶναι πρὸς εἰδισὴν της. Τὸν σιὸρ Νικολὸ θόμα ἀκριβὸς χαιρετό, ὅμος διὰ τὸ σπήτη τους δὲν ἤξεύρο νὰν τοῦ ἦπο καμίας λογὶς πράμα, ἐπιδί της καὶ εἰς ἐκίνην τὴν ὄραν
 40 εχασε ἡ μάνα τὸ παιδὴ καὶ τὸ παιδὴ τὴν μάνα. Ὁ σιὸρ κόντε Ταρονήτης⁵⁰ εἶναι ζοντανὸς χορῆς νὰ εἰξεβρι τὸ ἀρχοντηκό του ποῦ εἶναι τὸ ὅμοιο καὶ ὁ σιὸρ Βαινετάντος. Τὴν παιρικαλὸ αὐθέντη νὰ σιχορεθοῦν — εἰ γονεῖ σου — νὰ εἴθελες κάμης κάθε κυβέρνισην ὅπου νὰ ἡμπορέσης καὶ θέλης λάβης τὸν μιστον ἀπὸ τὸν πάντοδινάμον Θεὸν εἰς βασιλίαν του. Τοῦ αὐθέντη
 45 μου τὸν σιὸρ Διμύτριο Γλικὶ καὶ σιὸρ Νικολέτο⁵¹ δουλικὸς τοὺς προσκινό. Μὴν ἔχοντας ἄλο, μένο εἰς τὰ προσταγματά της, σκλάβος καὶ ἡπόχρεος, δούλός σου πάντα,

Ἀνάργος Ψαρός.

16

Γράφει ὁ Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

22 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 11r).

Αὐθέντη μπάρμπα, ακριβὸς τὴν χαιρετό.

Μὲ διαφοραῖς μου τῆς ἔγραφα ἀπὸ ἐδὼ καὶ περ βείας τοῦ Ὁτρεντο καὶ τῆς ἐφανερῶσα τὴν μεγάλην δυστυχίαν τοῦ Μορέως. Τωρὰ παλιν με το νὰ μισσεύη τὸ παρὸν καραβὶ «Σαντ Τζέπο» δὲν λείπω νὰ τῆς φανερῶσω,
 5 πὼς ἐμάθαμεν διὰ τοὺς ἀδελφούς της, πὼς εἶναι ὕγειεις καὶ ὁ σιὸρ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράσθῃ δια ρεαλία 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὴν Τροπολιτζάν καὶ ὁ Μηχάλης εἰς τὴν Ἀρμάδαν, σκλάβος καὶ δοξα τὸν Θεόν. Εἰς τὸν Μορέαν, ὡς λέγουν, δὲν μᾶς ἔμεινεν ἄλλον παρὰ τὸ καστρον τῆς Μονευβασίας καὶ αὐτὸ ἀποκλυσμένον. Μεγάλῃ ὀργῇ τοῦ Θεοῦ ἐναντίον τὸν χριστιανὸν
 10 καὶ ἄμποτες νὰ ευσπλαχισθῇ καὶ νὰ παύσῃ τὸν θυμὸν του, ὅτι, ἂν ὁ ἐχθρὸς κοντινούρει ὡς ἄρχισεν, δὲν ἤξευρὼ ποῦ εἴμασθην σιγούροι ὥστόσον δια τὴν ὥραν ἐδὼ ἔχομεν εἰδησαῖς πὼς δια τούτον τὸν χειμῶνα δὲν εἶναι εἰς καιρὸν ὁ ἐχθρὸς νὰ τεντάρῃ καὶ ἐλπίζομεν πρὶν ἔλθῃ ἡ ἀνοιξὶς νὰ γενῇ ἀγάπη καὶ νὰ εἰσυχάσομεν. Μόνον θελεῖ ἀναγκάσει τὸν αὐθέντην τὸν γαμβρόν
 15 μας νὰ ἤθελεν ἔλθῃ, ὡς μᾶς ἔγραψεν, νὰ τελειώσῃ ὁ γάμος, ὅτι ἤθελα, ὅσον ζῶ, νὰ κυβερνήσω καὶ ταῖς ἄλλαις· καὶ με τρόπον θελεῖ μὴλήσει, ὅτι τὴν ἀρχοντισαν του τὴν ἐντόσαμεν καὶ τὰ φορέματα τὰ φράγγικα, ὡς ἤθελεν· καὶ μὴν μοῦ λειπεί το τιμιον της με καθε ὀκαζιὸν καὶ τῆς μενὼ πάντοτε. Ἐχάσαμεν καὶ τὸν συγαμβρόν μου τὸν σιὸρ Βενετάντον ἀπόθανεν εἰς τὴν
 20 Ζακηνθο καὶ — ἄς ὦναι δοξασμενος ὁ Θεὸς — δὲν ἐρχεται μοναχὴ ἡ δυστυχία.

Κορφους, 22 Αυγούστου 1715 στὸ νέο.

Δοῦλος της ευλαβῆς καὶ υποχρεος,

Μπενάρδος Μακολας.

17

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

24 Αυγούστου 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 12^τ).

Αὐθέντη μπάρομπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Εἰς τὰς 22 τοῦ παρόντος τῆς ἐγγραφῆς μὲ το καραβὶ «Σαντ' Ἰζεπο»· τώ-
ρα παλὶν μὲ το να μισεύῃ ἀπὸ ἐδῶ τὸ παρὸν μπισστημέντον, φραγγεζικόν,
«Μαρτεγάος» δὲν λειπῶ διδοντας τῆς τὴν εἶδῃσιν πῶς τὴν σημερον ἔσωσεν
5 ἐδῶ τὸ παιδί τοῦ Πρεδικαρη,⁵³ ὅπου ἐγλύτωσεν ἀπὸ βουνόν εἰς βουνόν μὲ
το νὰ εὐρέθῃ ἔξω ἀπὸ τὸ Ἀνάπλι, ὅταν τὸ ἀσενδιαρισαν καὶ λέγει βεβαιώ-
τατα πῶς εὐρίσκεται ὁ ἀδελφός σας ὁ σιὸρ Νικολός εἰς τὸν Μορέαν ξαγο-
ρασμένος δια ριάλια 1200 καὶ ὁ Μηχάλης σκλάβος εἰς τὴν Ἀρμάδα τοῦ
ἐχθροῦ. Ὅμοίως λέγει πῶς εἶναι καὶ ὁ ἀδελφός τοῦ σιὸρ κόντε Ταρονίτη
10 μὲ ὄλλην του τὴν φαμελιὰν ξαγορασμένος δια ρεαλια 1000 καὶ ὁ Νικολός
Βενετάντος με τὸν ἥόν του δια ρεαλια 2.000. Εἰς τέτοιον στάτον ἦλθαν
οἱ χριστιανοὶ — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Δὲν ἔχω νεώτερον νὰ τῆς γραφῶ, μονον
ἂς ἔχω τιμιόν τῆς καὶ τῆς μενω πάντοτε.

Κορφοῦς, 24 Ἀγούστον 1715 στὸ νέο.

15

Δοῦλος τῆς εὐλαβῆς καὶ υποχρεος,
Μπεναρδος Μακολας.

18

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 13^τ).

[...] Καὶ δια τὴν δυστυχίαν τοῦ Ναυπλίου γγιά τῆς ἐγγραφῆς καὶ ἐμά-
θατε καὶ ἀπὸ ἄλλους ὡς τώρα τὰ πάντα· μόνον παλὶν διὰ τοὺς ἀδελφούς σας
τῆς σημιώνω πῶς ὁ κύρ Νικολός εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορέαν ἐλεύθερος
καί, ὡς μοῦ εἶπεν ὁ Ἀνάργος, ὅπου ἦτον σκλάβος καὶ ἔφυγεν, λογιαζει
5 νὰ εἶναι εἰς τα Τρίκαλα⁵⁴ εἰς τὸν Νοταρᾶ καὶ κάμνει τὸν ντισμὸν τοῦ
μεταξιού — καὶ δοξα τὸν Θεόν. Ὁ Μηχαλῆς¹¹ εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμά-
δα καὶ θέλει ἐλευθερωθῇ καὶ αὐτὸς μὲ τοὺς ἄλλους τοὺς πολλούς, ὅπου εἶναι
ἐκεῖ, διατὶ τωρὰ ὅπου μισεύει ὁ Μηχάλης Καραγιάννης⁵⁵ ἀπὸ ὧν διὰ νὰ
φερῇ τὴν φαμελιαν τοῦ Πλατυπόδη καὶ ἐδικήν του, τοῦ ἐπαγαγγίλαμεν καὶ
10 θέλει τῆς γραφῆι ὅ,τι νεώτερον μάθομεν [...].

19

Γράφει ο Ανάργος Ψαρὸς (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

13 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 293^r).

Διὰ τὴν Βαινετίαν, τοῦ αὐθεντός μου σιὸρ Γεωργάκι Ἀντονίου Μέλ^{οι}²² 1715 Σεπτεμβρίου 13 στὸ παλιό, Κορφούς.

Μὲ ἄλλες μου τῆς ἔγγραφα τῆς ὅσες διστηγίες ἔλάβαι, ὁμῖος καὶ πὸς ἐστάθη ἡ ἐλευθερία μου καὶ τῆς ἐφανέρονα καὶ διὰ τοῦς αυθεντάδες μου, 5 πὸς ὁ σιορ Νικολὸς νὰ ἐξαγοράστη παρευθῆς ἀπὸ ἄλλους καὶ ὁ σιὸρ Μιχάλης εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμάδα τὴν τούρκιζη εἰς ἓνα καράβη, σκλάβος τοῦ Τζανούμ Χότζα.⁵⁶ Τόρα τῆς λέγο πὸς ἀποφάσισαν διὰ μὲ στήλουν ἐδὸ διὰ νὰ πάο εἰς τὸν Μορέα νὰ εὔρο τὴν Ἀρμάδα τὴν τούρκικη, μὰ ἀκόμι δὲν ἀποφάσισα καὶ πάγενοντας θέλο πάσχήση νὰ κάμο νὰν τοῦ ἀποκόψο τὴν 10 ξαγοράν του καὶ μὲ τὸν ἐρχομόν μου θέλο τῆς γράψῃ. Ἐγὼ ἂν ἰξεβρα, αὐθέντη, πὸς μετάσκληβόνομαι, θέλο νὰ πάο νὰν τὸν ανταμόσο καὶ θέλο κάμι νὰ ἔχης κάθε ἡδισην διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Παραμπρὸς τῆς ἔγγραφα πὸς νὰ κάμης νὰ σκουδέρης ἀπὸ τὸν Ἀλέξη Βαιρίση τὰ δονκάτα 100, ἐπιδίτης καὶ νὰ μὴν τὰ ἔλαβα, ὅς καθὸς τῆς ἐπροέγραφα καὶ μὲ ἄλλες μου καὶ θέλῃς 15 κάμης κατὰ τὴν προκούρα, ὁποῦ τῆς ἔχο καμομένην, μὲ κάθε δίναιμιν ὁποῦ νὰ ἡμπορέσης. Ἦθελα ἔρθῃ καὶ ἀτός μου, ἅμι μὲ τὸ νὰ ἔχο νὰ καμὸ ἐτούτην τὴν δουλίαν καὶ διὰ νὰ εἰδὸ νὰ μάθο καὶ διὰ τοῦς ἐδικούς μου, μινέσκο καὶ ἀνίσος καὶ δὲν ἀποφάσισο νὰ πάο, θέλο ἔρθῃ σ' ἐντοῦνα τὰ μέρι. Ὁ σιὸρ Λεονάρδος ὁ Πρεδικάρης³² εὐρίσκεται καὶ αὐτὸς ἐδο. Μὴν ἔχοντας 20 ἄλο μένο εἰς τὰ προσταγματὰ τῆς. Τὸν σιὸρ Διμίτρι Γλικὶ καὶ σιὸρ Νικολέτο δουλικὸς τοῦς προσκινό. τὸν Γιάκουμο χαιρετο.

Ὁ ταπινὸς καὶ ἡπόχρεος δούλος της πάντα,

Ἀνάργος Ψαρὸς.

20

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

25 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 14^r).

Αὐθέντη μπάρομπα, ἀκριβῶς τὴν χαιρετῶ.

Μὲ το νὰ μισεύῃ ὁ αὐθέντης ὁ μπαῦλος τωρὰ μὲ τὰ καραβια τῆς Ἀρμάδας δὲν λείπω νὰ καμὼ τὸ χρεος μου νὰ τὴν ρηβερω, ὁμοιῶς καὶ ἄλλοι οἱ ἐδιοκοὶ καὶ νὰ τῆς βεβαιώσω ὅσοι ἐπρογραφα, ἐπυδῇ καὶ δια τὴν ὥρὰν 5 δὲν ἔχομεν κανενὰ νεώτερον, οὔτε ἀπὸ τοῦς ἀδελφούς σας ἔλαβαμεν ὡς τωρὰ καμίαν γραφήν· καὶ βέβαια ὁ κὺρ Νικολὸς εὐρίσκεται εἰς τὸν Μορεάν,

εἰς τὰ Τρίκαλα καὶ ἐλπίζω νὰ κάμῃ καὶ τὸν ντεσμόν του· ὁ Μηχαλῆς
εἰς τὴν Ἀρμάδα τῶν Τούρκων καὶ δὲν θελομεν λείπει ὅ,τι ἡμπορέσομεν,
ἀν χρυσασθῇ, διὰ τὸν Μηχάλην, τόμου μᾶς γράφει τί γιγεύουν δια τὴν ἀγο-
10 ράν του καὶ θελεῖ ἔχει τὴν εἶδῃσιν. Ἡμεῖς ἐρισολβέραμεν νὰ σταθοῦμεν
ἐδῶ ἐτούτον τὸν χειμόνα νὰ εἰδοῦμεν, πῶς θέλουν τρέξει τὰ πράγματα καὶ
μάλιστα ὁποῦ γράφουν ἀπὸ αὐτοῦ πολλοί, πῶς ὁ ἡμπερατόρος βεβαιώτα-
τα τὴν ἐρχόμενην καμπανίαν θελεῖ εἶναι μὲ τὸν προγγιπε μας καὶ θελεῖ
ἀκολουθήσει καὶ ὁ Μοσχόβος καὶ Πολάκος καὶ ὁ Θεὸς νὰ βοηθήσῃ τὸ γέ-
15 νος τῶν Χριστιανῶν· καὶ ἃς ἔχωμεν τιμὸν της πάντοτε· καὶ υγεία της.

Κορφοῦς, 25 Σεπτεμβρίου 1715 στὸ νέο.

Δουῖλος της ευλαβῆς καὶ συγγενῆς,

Μπενάρδος Μακολας.

21

Γράφει ὁ Σταμάτης Γάσπαρης (Σμύρνη) στὸ Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Ἀρχ., busta 145, φ. 208r-v).

Ευγενέστατε σιὸρ Τζόρτζη Μέλῳ, δουληκος χαιρετῶ.

Μοῦ σιμειονετε ἡ τιμιαν σας, γραμμένη εἰς ταῖς 3 του παρόντος καὶ τὰ ὅσα
περιεχει καλὸς εἶδα. Τῆς ὥρας ἀκολουθισα εἰς τὰ ὅσα μᾶς προστάζεται
καὶ εὐρύσκοντας ἐδὼ ὁ Δημητρεῖς Παλαιολόγος,⁵⁷ τὸν ἐκραξα δια νὰ με
5 βεβαιώσῃ, ποῦ εὐρίσκοντε τα ἀδελφια της Νικολὸς καὶ Μιχάλης, ὁ ὁποῖος
μὲ εβεβαιώσεν διὰ τὸν ἀδελφον της τὸν Νηκολόν, πιγενοντάς τον ἀπὸ τῷ
Ἀνάπλῃ εἰς τὸν Δράπανον,⁵⁸ ὁ Τονρκος ὅπου τον ἔχει μὲ ἄλους σκλάβους
μαζὴ δια νὰ τοὺς ἡμπαρκάρουν νὰ τοὺς φέρουν εἰς ἐτοῦτα τα μέρη, εἰς τὴν
στράτα ελιγόθῃ ὁ ἀδελφος τις ἢ ἀπο τὸ καῦμα του Ἰουλίον ἢ ἀπὸ τὴν στρα-
10 τα καὶ ἐτῆ στεκόντας πολλὴν ὥραν λιγομένους κάτω εἰς τὴν γῆν, ὁ Τούρκος,
βλέποντας ὅπου δὲν ἡμπορεῖ νὰ σικοθῇ δια νὰ μισεφούν, ἐβγαλὲν τὴν πιστο-
λοι καὶ τον ἐσκότοσεν καὶ ἐπειρεν τοὺς αλοὺς σκλαβους καὶ ἐμίσεψεν· καὶ
ἃς εἶναι υγείαν εἰς τὴν αὐθεντιαν σας. Αὐτὴ ἡ πίκρα τὸν σινπατριωτην μας
μᾶς ἔδοσεν ὁλονων μας μεγαλοτατη πίκρα. Δια τὸν ἄλον σας ἀδελφόν, τον
15 Μιχαλῆ, αὐτὸς ευρεισκετε μέσα εἰς τα καραβια τὰ αφεντικα⁵⁹ τα τούρκικα
καὶ ἐρχοντας ἐδῶ θελωμεν ἔχει τὴν ἐνίαν δια νὰ τὸν ξαγορασῶμεν. Διὰ τὸν
ἀνηψιον σας τον Λεοναρδο Περδικάρη, ὁ Παλαιωλόγος μᾶς εβεβαιώσεν,
πῶς δὲν ἦτον μέσα εἰς τὸ Ἀναπλῆ παρὰ ἦτον εἰς τὴν Μονομβασίαν· καὶ
αὕτη ἡ Μονομβασία ἐπαρὰδόθῃ μὲ βέρα καὶ ὅλους τοὺς Βενεκνάνους τοὺς
φ.208v 20 ἐδοκεν ὁλονων των/ελευθεριαν, καὶ τὸν Ρομέον, ὅση ἦτον μέσα εἰς το
Κάστρος, τοὺς ἡμπαρκάρησεν με ταῖς φαμελειαις τοὺς καὶ με τα ρουχα τοὺς
δίχως νὰ εἶναι πιραγμένη ἀπο τινὰν καὶ τοὺς ἐστειλαν εἰς τὴν Πόλην, μὴ

δὲν ἤξευρομεν δια πιαν αἰτίαν. Αὐτὰ τρεχουν ἕως την σήμερον καὶ λογιάζω
 νὰ εἶναι καὶ ὁ ἀνηψιός σας μέσα εἰς τοὺς αὐτοὺς καὶ θελωμεν εχει την ενίαν
 25 καὶ δια τον αυτον. Μὴν ἔχοντας αλον δια την ὥραν, ἡ αφερτηα σας θελετε
 εχει καθε ελευθερίαν καὶ δρασητε σις. Μενωμεν.

1715, Σεπτεβρίου 27 στὸ νέο, Σμύρνη.

Δουλος τις ἐντιμωτι σας,

[Σταμάτης] Γασπαρις.

22

Γράφει ὁ Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

... Σεπτέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 15^r).

[...] τῆς ἔγραφα δια τοὺς ἀδελφούς της, πῶς ἔχομεν εἶδῃσιν δια τὸν
 σιὸρ Νικολὸν πῶς ἐξαγοράσθη διὰ ρεαλια 200 καὶ εὐρίσκεται εἰς τὸν
 δυστυχισμένον Μορέαν γυρεύοντας τὸν τρόπον νὰ ἀπεράσῃ. Ὁ Μηχάλης
 εὐρίσκεται εἰς τὴν Ἀρμάδα τοῦ ἔχθρου ὁμοῦ μὲ ἄλλους πολλοὺς σκλάβους,
 5 ὅμως οὐδ' ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο μᾶς ἔγραψεν τίποτις καὶ ὅ,τι δηνηθοῦμεν, δὲν
 θέλομεν τοὺς λείπει. Βέβαια μεγάλον κακὸν καὶ ἐργήδιον καὶ ἀνέλπιστον
 ἔγινεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μάλιστα εἰς ἐκείνους ὅπου ἦτον εἰς τὸ Ἀνά-
 πλι — καὶ δόξα τῷ Θεῷ. Ἐλαβα γραφαῖς καὶ ἀπὸ τὸν αὐθέντην τὸν γαμ-
 βρόν μας καὶ μοῦ γράφει πῶς, ἀκούοντας τέτοιαις ἀκαταστασίαις καὶ τὴν
 10 μεγάλην ὀρμὴν τῶν Ἀγαρηνῶν καὶ εὐτυχίαν ὅπου ἔλαβαν διὰ τὰς ἁμαρτίας
 μας, δὲν ρισολβέει νὰ ἔλθῃ ἐδῶ, ὥς ἐγράφετε, μόνον μᾶς συμβουλεύει νὺ
 ἔλθομεν ἄλλοι αὐτοῦ [...].

23

Γράφει ὁ Γ. Μέλος (Βενετία) στον Ανάργο Ψαρὸ (Ζάκυνθος).

3 Οκτώβρη 1715.

Αντίγραφο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 43^{r-v}).

[...] Μου γραφίς για τις ελευμοσινες οπου διδουσι εις τον Αγιον Γιορ-
 γιον για σκλαβους καὶ εροτιξα καὶ μου ειπασι πως κανι χρια να στιλις μια
 φεδε, πως ει μιτερα τις καὶ ὁ ἀδελφος τις ἐβρισκοντε σκλαβι εις σε τι τοπο
 καὶ να εινε υπογραμενι απο τον απισκοπο καὶ προεστους εις τον τοπο· καὶ
 5 ανισος καὶ εβρισκοντε καὶ παπαδες σκλαβι Φρανγγει ει αλι παπαδες να εινε
 εις τον τοπο, να λεσι τα ονοματα τον σκλαβον πως εσκλαβοθισαν εις το Ανα-
 πλι. Και λαβενοντας ετουτι τι φεδε θελο πασχυσι να τους καμουν ος δονκα-
 τα 100 πασα ανθρωπον, τα οπια δεν τα διδουσι ανισος και δεν εινε ελεφθε-
 ρομενι καὶ να ερχοντε να τα περνοουσι εδο [...]. Για τα σολδια τον σκλα-
 10 βον οπου τις λεγο εινε δυσκολα, γιατι λεσι πως δεν εινε ασπρα για δαντα.
 Αβιζαρισε με για τα αδελφια μου ο,τι μαθες.

24

Γράφει ο Άγγελος Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

12 Οχτώβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 421^τ).

[...] *Ει* διστιχῆς τοὺς *Αναπλιὸν* καὶ *ολοννοὺ* τοῦ *Μορέος* μὰς *επα-
ραπύκρναν* πολὰ καὶ *εκλαύσαμαι* καὶ τὴν *σκληριὰν* τὸν *αδελφιὸν* τις, μὰ
εχαρίκαμαι στήν *ελευθεριάν* τους, *επίδη* τοὺς *εξαγόρασαν* *ει* *Διγοῦριότες*⁶⁰
ὅς *εμάθαμαι*, ὁ *σιὸρ* *Νικολὸς* *επέραςε* εἷς τὴν *Σμίρην* *θελιμάτικὸς* του καὶ
5 ὁ *σιὸρ* *Μιχάλις* *ειβρίσκεται* εἷς τὸν *Μορέα* *ἀπάνο*, εἷς τὰ *χοριά*, *ελεύθερος*,
επιδή δὲν *στέκι* σὲ ἕναν *τόπον* καὶ *ἀπὸ* *ετούτο* *λογιάζομαι* πὸς νὰ *εφίγε* *ἀπὸ*
τὴν *σκληριάν* [...].

25

Γράφει ο Μπερν. Μάκολας (Κέρκυρα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

27 Νοέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 147, φ. 18^τ).

[...] *Δια* τὸν *γαμβρόν* μας τὸν *σιὸρ* *κόντε* *Περούλην* [...], ἔχει
δικαιον νὰ μὴν *μισευση* ἀπὸ αὐτοῦ· καὶ *ἔτζη* *ἐλογιάσα* καὶ *ἐγὼ* τὸ *περικουλον*
ἐτούτου τοῦ *νησιοῦ* διὰ τὴν *ὑπεριφανειαν* ὅπου ἔλαβεν ὁ *ἐχθρὸς* εἰς ταῖς *βι-
τοριους*, ὅπου ἔκαμεν καὶ *μηνατζάρου* μὲ *μεγάλαις* *ἐτοιμασίαις* τὴν *ἄνοιξιν*
5 καὶ ἴσως *κατεή* καὶ ἂ *μπονόρα* ἢ Ἐρμάδα του ὁμοίως καὶ τὰ *κουρσάρικα*
εἰς τὸν *Γκόλφον*⁶¹ καὶ *δια* τοῦτο *αποφασίσα* καὶ *ἡμπαρκαρισα* τὴν *φαμε-
λειαν* εἰς τὸ *καράβι* «*Ντολφηνά*» ὄντας *καλὸν* καὶ ὁ *καπετάνιος* *φίλος* μου
καὶ *διδοντας* ὁ *Θεὸς* *κατευόδιον* εἰς τοῦ *σᾶς* τοὺς *ρεκουμαντάρω* νὰ *καμετε* ὡς
καλοὶ *ἐδικοὶ* [...].

26

Γράφει ο Άγγ. Φοσκάρδης (Ζάκυνθος) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

8 Δεκέμβρη 1715.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 423^τ).

[...] *Εἰ* *Μοραίτες* *επέρασαν* ὅλη στὸν *Μορέα* καὶ *φοβούμαι* πὸς *θέλι*
τὸ *μετανόσουν* διὰ τὸν Ἀγαρινὸν *τες* *τιρανῆς*. *Μετάξια* *ειβρίσκονται* πολὰ
μα *ει* *Τούρκι* δὲν *αφίνουν* νὰ τὰ *βγάνουν* δηὰ τὴν *Φραγγιὰ* καὶ μὲ τὸ *θέλι-
μα* του *θέλι* *γενὶ* *τίποτις* *ρεμέντο*. *Λάδια* *γίνονται* *εδὸ* *ὀλιγοστὰ* καὶ *ακριβὰ*
5 καὶ εἷς τὸ *παρὸν* *κορὲρι* *ρεάλια* 14¹/₂ *ει* *βαρέλα*. *Παρακαλῶσε* νὰ μὲ *αβιζα-
ρις* δηὰ *καμίαν* *νοβιτὰ* αὐτοῦθεν δηὰ *ρέγολὰ* μας καὶ ὁ *Θεὸς* νὰ *βοηθίσι* *τις*
Χριστιάνοσίνες καὶ νὰ μὴν *ξεσινεριστῇ* *τὲς* *αμαρτίες* μας. *Τ'* *ἄσπρα* τὸν *με-
ταξιὸν* ἂς *στέκουν* εἷς *χείρες* *τις* καὶ μὴν *δόσις* *κανενὸν* *τίποτις*, ἂ δὲν *λάβις*
γραφὴν μου [...].

27

Απόφαση του Συμβουλίου τῆς Ελλ. Αδελφότητας Βενετίας για την εξαγορά αιχμαλώτων.

27 Φλεβάρη 1716.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., Capitolare IX (Reg. 196), φ. 18^v - 19^v).

Adi 27 Febraro 1715 S. N. M. V.

(6)

Ridoti l' illustrissimo signor Francesco Bon⁶² Guardian Grande et li signori Demetrio Glichì e Constantin Papà Governatori, Giorgio Draco Vicario, Antonio Pilio Scrivan Zen Sottovicario, Demetrio Colletti Sindaco et Lambro Maruci Sindico, tutti attuali come commissarii delli quondam quondam Massimilian Tronco, Epifanio Igumeno⁶³ per la metà del avanzo per il caso della cavanza di maestro in Attene giusta la di lui disposizione per eseguire quanto hanno ordinato in materia di riscato de schiavi e sufragio de poveri bisognosi et del quondam Bernardo
 10 Acris⁶⁴ in materia come sopra pero va parte che mandano li suddetti signori Guardian Grande, Banca e Sindici⁶⁵ che possino essi disporre per la suma di ducati 1000 cioè mille à conto della cassa Acris ducati 500, della cassa Tronco ducati 200 et della cassa Igumeno ducati 300 à favor di quelli che per cadauna ballotatione apparirà et in quelle sume
 15 stimerano proprie da esserli contisposte previe le fedi osia cozeti⁶⁶ della loro schiavitù da esser riconosciute per autentiche e dal danaro che sarà stato incassato da publici depositi di raggion delle suddette commissarie et cio per atrovarsi in estema necessità molti conazionali a causa della schiavifù soferta e che tuttavia diversi soffromo sucessa nella perdita del
 20 Regno di Morea per il che è di dovere soministrarli il possibile agiuto.
no. 8.

Va per la parte de si no. 8, de no no. 0, cazze⁶⁷...et fù presa.

Va

† Scossi. Per il signor dottor Francesco Cortaci⁶⁸ per ducati ottanta...no. 80.

25 De si no. 5, de no no. 3, cazze.....

Va

Scossi. Per il signor Maggior Piero Querini per ducati sessanta...no. 60.

De si no. 6, de no no. 2, cazze.....e passò.

Va

30 Detto Per Chrissi figliola d' Alessio Verussi per ducati cento....no. 100.

De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.

Va

Havuti Per Stamati Galachi per ducati ottanta.....no. 80,

De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò,

- 35 † *Detto Per Nicolò Conomo per ducati trenta.....no. 30.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
Scossi Per Nicolò Baltazi per ducati cinquanta.....no. 50.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Va
- 40 *Scossi Per Chiriaco Psarò⁶⁹ per ducati cinquanta.....no. 50.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Marula Danali e figliolo per ducati trenta cinque...no. 35.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
- 45 *Va*
Per il dottor Constantin Chiorello per ducati sessanta.....no. 60.
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- † *Detto Per Mardizza moglie d'Anastasio Dendriti per ducati cento...no. 100.*
50 *De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.*
Va
- † *Detto Per Arsenio Bubuli per ducati cento..... no. 100*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....e passò.
Va
- 55 † *Detto Per Nicolò Polladan per ducati cento no. 100*
De si no. 6, de nò no. 2, cazze.....
Va
- † *Detto Per Zanetto Armeni per ducati cento no. 100.*
De si no. 8, de nò no. 0, cazze.....
- 60 *A poveri bisognosi.*
Detto A don Peio Giorgio a condition di dono fece alla nostra veneranda
Scola del testamento Flangini⁷⁰ ducati vinti no. 20
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Alessio Verissi ducati quindici.....no. 15.
- 65 *De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.*
Detto A don Michiel de Zuanne ducati dieci.....no. 10.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Detto A don Michiel Meseri ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
- 70 *Detto A don Giacomo Zen ducati due e mezo.....no. 2 soldi 12.*
De si no. 6, de nò no. 1, cazze 1.....e passò.
Detto A famiglia Cognita al Guardian Grande ducati cinque....no. 5,
De si no. 7, de nò no. 1, cazze.....e passò.
Francesco Bon Guardian Grande affermo./

- 75 *Demetrio Glichi Governator affermo l' altrascritta parte.*
Costantino Pappà affermo come sopra.
Giorgio Dracco Vicario.
Antonio Piliḡ Scrivan.
Giacomo Zen Sottoscrivano.
 80 *Demetrio Coletti Sindico.*
Lambro Maruci Sindico.

28

Γράμμα του Οικουμενικοῦ Πατριάρχῃ Ιερεμία Γ'.

7 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (E.I.B.—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 160^r).

Ἱερεμίας, ἐλέω Θεοῦ Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ῥώμης καὶ Οἰκου-
 μενικὸς Πατριάρχης.

- Οἱ τῷ καθ' ἡμᾶς πατριαρχικῷ οἰκουμενικῷ θρόνῳ ὑποκείμενοι ἱερώτα-
 τοι ἀρχιερεῖς καὶ ὑπέρτιμοι ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητοὶ ἀδελφοὶ καὶ συν-
 5 λειτουργοί, ἐντιμώτατοι κληρικοὶ ἐκάστης ἐπαρχίας, εὐλαβέστατοι ἱερεῖς,
 ὁσιώτατοι ἱερομόναχοι, εὐγενέστατοι ἄρχοντες, χρησιμώτατοι πραγματευ-
 ται καὶ караβοκύριοι, ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ πρωτομαγίστορες τῶν ρου-
 φετίων καὶ λοιποὶ εὐλογημένοι Χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς
 ἡμῶν μετριότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ, εὐχὴ δὲ καὶ εὐλο-
 10 γία καὶ συγχώρησις παρ' ἡμῶν. Δέξασθαι καὶ τὸν παρόντα χριστιανὸν Γεώρ-
 γιον Κάσνταγλην⁷² καὶ αὐτὸν ἐλεήσατε διὰ τὸν τοῦς ἐλεήμονας μακαρίζον-
 τα Κύριον. Ὡς γὰρ ἔγνωμεν, ἐδουλώθη ὁ ἄθλιος μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ
 καὶ ἔξι παῖδας καὶ μόλις ἀπεκόπη ἡ τιμὴ τῆς ἐλευθερίας αὐτῶν διὰ γρόσια
 ἐξακόσια πεντήκοντα, ὑπὲρ ὧν ἔθετο ἐνέχυρον τὰ τέσσαρα αὐτοῦ τέκνα εἰς
 15 χεῖρας ἀλλοτρίων καὶ τρέχει εἰς τὸ ἔλεος ὑμῶν τῶν φιλελεημόνων Χριστια-
 νῶν. Τοίην ἀποδεχόμενοι αὐτὸν ἰλέως καὶ εὐμενεῖς συνδράμετε καὶ βοηθή-
 σατο αὐτῷ λόγῳ καὶ ἔργῳ· καὶ ἐλεημοσύνην ἐπίδοτε κατὰ δύναμιν καὶ ἀγα-
 θὴν προαίρεσιν, ἵνα δι' αὐτῆς οὗτος μὲν ὁ ἄθλιος δυνήθῃ λυτρωθῆναι τῆς δου-
 λείας μετὰ τῆς γυναικὸς καὶ τῶν ταλαιπώρων αὐτοῦ τέκνων, ὑμεῖς δὲ τὸν
 20 ἄξιον μισθὸν ἔξοιτε παρὰ Θεοῦ μυριοπλάσιον, οἷ ἢ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον
 ἔλεος καὶ ἡ εὐχὴ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἡμῶν μετριότητος εἴη μεθ' ὑμῶν. αἰς',
 ἐν μηνὶ Ἀπριλλίῳ 7, ἡνδικτιῶνος 9ω.

Διονησις Αγραβαρῆς μαρτηρὸς πὸς ἦνε το ἦσον καὶ ὁμοιο.

Ἱωάννης Καντζελέρης μαρτυρῶ τῷ ὕσων καὶ ὁμωων.

29

Επιτροπική που ο Γεώργιος Κάσδαγλης κάνει του Γ. Μέλου (Βενετία),

22 Απρίλη 1717.

Πρωτότυπο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 108, φ. 162r-v).

In Dei aeterni nomine Amen. Anno ab incarnatione Domini nostri Jesu Christi millesimo septiagesimo decimo septimo, indictione X^a die vero jovis vigesima secunda mensis Aprilis.

Il signor Giorgio Casdagli da Romania quondam Margariti spon-
5 *taneamente hà creato e costituito suo legitimo procuratore et comesso*
il signor Zorzi Antonio Melo mercante in questa città benche absent
mà come fasse presente à poter à nome di detto costituente e sua famiglia
che s' attrova schiava in man de Turchi compatir et riccorer al Magistrato
degli eccellentissimi signori Proveditori sopra Hospedali, Rescato de
10 *schiavi et in ogni altro eccellentissimo Magistrato e Colleggio et etiam à*
poter ricorrer in qualunque scola d' ogni chiesa di questa città et in ogni
altro luoco pio per impetrar et ottener che sia bollottata ogni summa e
quantità di denari per il rescato d' esso costituente e sua famiglia potendo
φ.162v *detto signor procuratore comparire/ ove occorerà per presentar suppliche,*
15 *far ogni istanza, levar mandati, farli bollottar, scoder li medesimi, far*
le debite ricevute di quanto scoderà et operare circa premissa tutto cio che
sarà bisognevole come se detto costituente personalmente fosse presente,
sestituire uno o più procuratori con le sudette ovvero limitate auctorità
et revocarli una e più volte promettendo. Rogans.

20 *Actum venetiis, in scrittoria di mè nodaro posta in Piazza di San*
Marco. Presenti il signor Francesco Ferrara quondam sior capetan An-
drea, et il sior Zuane Stavroforo quondam Daniel da Romania, testimonii.
*Ego Emilius Velano*⁷³ *civis originis ac publicus venetiari notarius quon-*
dam Don Francisci pariter Venetiari notarii pro fide rogatus subscripsi
25 *et signavi.*

30

Βεβαίωση του Ιάκωβου Καλογερά (Κέρκυρα) για την εξαγορά του Μ. Μέλου και Ν. Μπαλτατζή.

20 Απρίλη 1716.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 214r-v).

1716 adi 22 Aprile S.N. Prestata dal signor Anargo Psaro per
haver coppia simile auttentica e valersene ove con esserle poi la presente
restituita.

†1716 Απριλίου 20 εις το παλεό. Κορφοός. Με το παρόν πύο πιστίν

- 5 βεβαν καὶ ἀλιθινὴν ἐγὼ ο καποθεν γεγραμμένος ὅτι ὄντας σκλαβος του Τζα-
 νουμ Χοτζα καπεταν πασὰ μεσα εἰς το παραβι του, ἐκί τότες εβρίσκοντου-
 σαν μαζί μου, καὶ ο σιὸρ Μιχαλῖς Μελος, σιὸρ Νικολὸς Μπαλτατζῖς καὶ
 σιὸρ Νικολὸς Βαυλάμος, σκλαβι καὶ ἀντὶ τοῦ ἰδίου ἀφεντός, ἡ οπιὶ ἀποκο-
 πῖσαν διὰ ρεαλία χίλλια ἡ τρεῖς μαζί, ἐγγιόντας ενας τον ἀλονε, ἡγονν πῖετζι
 10 σῖμονλ ἐτ ἰνσολιτουμ καὶ ἐτζι ἡποσχεθὶ εὐχαρίστιμενος ο ἀνοθεν Βαυλάμος
 να παγὶ οξο εἰς τὴν Τζακονία⁷⁴ να φερὶ τον τριὸν τὴν ξεσκλαβοσίν, ἰσε
 διορίαν ἡμερες πεντε καὶ μὴν φερωντας τῖνε να πλῖρονι, ἰς ὅσον κερὸν ἡθελε
 καμὶ να τὴν φερὶ, τὴν καθε ἡμεραν ρεαλία δεκα νο. 10 μῖνεσκοντας πῖετζι
 διὰ τὴν αὐτόν, ὅς ἀνοθεν ἡ ἀλλὶ διο, ἡγονν σιὸρ Μελος καὶ Μπαλτατζῖς.
 15 Ὁμος πῖγεναμενος ὁ αὐτός δὲν ἐγίρισε πλεα πῖσο μονον ἐστῖλε ριάλια τρα-
 κοσία τριάντα τρία καὶ γαζετες τριάντα τρεῖς νο. ριάλια 333 γαζέτες 33 καὶ
 διὰ τουτο ὁ ἡρίμενος καπῖταν πασιὰς ἐθιμοθὶ καὶ τους ἐστῖλε εἰς το κατε-
 γο καὶ ἐλαμναν το κονπὶ στελνοντας ὁρδινῖες εἰς τα χορία διὰ να τον φερουν
 τα ἐπὶλίπα ἀσπρα, τα οπία του τα ἴφεραν ἐπῖτα ἡμερες ἐξίντα καὶ διὰ του-
 20 το τους ἐγίρεβι τον αὐτόν Μελον καὶ Μπαλτατζὶ ρεαλία ἐξακοσία κατὰ
 τὴν ὑποσχεσὶν τους ὅς ἀνοθεν καὶ με μεγαλες καὶ πολλὰς παρακαλεσες τους
 ἐπῖρε μονον τρακοσία νο. 300, τα οπία ἐμετρίσε ο Μιχαλῖς Μελος. Ταῦτα
 παντα βεβεονο διὰ ἀλιθίνα ὅτι ἡμονν ἰσε ὅλα μαζί με τους αὐτους σκλαβους
 καὶ τον ἰδίου ἀφεντός. Τιν παρον τὴν ἀφῖνο του σιὸς Μελον καὶ Μπαλ-
 25 τατζὶ διὰ να χροῖαστοὺν ἀπο αὐτὴν εἰς κερὸν χροῖας τους ἐναντίον του Βαυ-
 λαμον καὶ ὑπογραφο τὴν ἀλιθίαν μεθ' ὅρκον μου.

Giacomo Calogerà afermo quanto di sopra./

- φ.214^v *Noi, Antonio Loredan per la Serenissima Repubblica di Venetia,
 Proweditor Generale Inquisitor dell' Isolle, ovunque atestiamo essere di
 30 proprio pegno del signor Giacomo Calogerà la sopra espessa sua soto-
 scrittione com' egli stesso l' atesta e però qui et in ogni luoco, se gli può
 prestar piena et indubitata fede.*

Corfù, li primo Maggio 1716 S.N.

Zuane Zucato, segretario.

- 35 *Nicolò Leppeguati, copista.*

*Noi, Iseppo Barbaro, Bailo di Corfù e sua jurisditione. A qualun-
 que atestiamo esser il sopradetto don Nicolò Lepeguati tale quale si e
 sottoscritto e però qui et in ogni altro luxo se le potrà prestar piena cre-
 dultà.*

- 40 *Corfù, li 21 Settembre 1716 S.V.*

Iseppo Barbaro, bailo.

Giovanni Andrea Cichini vicecancelliere [λέξη δυσανάγνωστη].

31

Βεβαιωτικό του ιερομόναχου Μακάριου (Σμύρνη) για την Κασάνδρα Θωμά σταλμένο στο Δημ. Περούλη (Βενετία).

20 Νοέμβρη 1717.

Πρωτότυπο (A.S.V—Grande Fraterna di S. Antonin, Archivio, privato Peruli, busta 10, s.n.).

1717 εν μηνί Νοεμβρίου 20 π.λ., εις Σμύρνη.

- Δια τῆς παροῦσης φαίδαις κάνω βαιβέαν ἐγὼ ὁ ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμμένος Μακάριος ἱερομόναχος, ἐφημέριος τῆς ποτε Πανάγιας Βατοπαιδίου⁷⁵ τοῦ δυστυχεστάτου Ναυπλίου, ὅτι ἡ Κασάντρα, θυγάτηρ τοῦ Λεονάρδου 5 Θωμά, ἀθηναίου, γεννημένη εἰς τὸ Ἀνάπλι, ἐτῶν 13, ἐβαπτύσθη ἀπὸ ἐμένα ρωμαϊκῶ κατὰ τὸ ἔθος τῆς Ἀνατωλικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς 1704. Ἡ σαρτωλά της ἦτον ἡ σιώρα Σταματέλα, θυγάτηρ τοῦ ποτε Ἀστροῦ καὶ γυνὴ τοῦ ὑφιλοτάτου αὐθεντοῦ Μπαδωὲρ ἐκ τῶν Ἑνεττῶν ἡ ὁποία Κασάνδρα εὐρύσκεται καὶ εἶναι σήμερον παρθένος καὶ δυστυχεῖς ἀπὸ τὴν σκλαβία τοῦ 10 Ναυπλίου, καὶ δὲν ἔχει τὰ ἀναγκαῖα διὰ τὴν κυβέρνησιν τῆς πανδρίας της, διὰ τὴν ὁποίαν ἐβραίθη ἓνας χριστιανὸς καὶ τὴν ζυτὰ διὰ γυνή του νόμιμον ζυτοντας διὰ πρόκαν της φλοορία 100. Ὅθεν, προστρέχει εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐλεῖμοσην, ὅπου γίνεταί πάντοτε διὰ ταῖς πτωχαῖς εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον τὸν ρωμαϊκὸν κατὰ τὴν σηνίθιαν, παρακαλόντας διὰ ἀγάπην τοῦ 15 Ἑσταυρωμένου Χριστοῦ νὰ εἶναι κυβερνημένοι εἰς ἐτοῦτην τὴν μεγάλην χροίαν, ἐπιδὴ καὶ νὰ ἐβρῇσεται εἰς τὰ περικόλα τῆς Τουρκίας. Ὅθεν διὰ βαιβεόσην τῆς ἀληθείας ὑπογράφω μεθ' ὧρκου τὴν παρὸν ἰδιοχείρως καὶ ὑπὸ μαρτυρίαν τῶν ὑποκάτοθεν ὑπογεγραμμένων ἀξιοπίστων μαρτυρῶν εἰς τὴν ασφαλαίαν της.
- 20 Μακάριος ἱερομόναχος, ὃς ἀναπλιώτης καὶ ποτε ἐφημέριος Βατοπαιδίου, βεβαιῶν.
- † Παναγιώτης ἱερεὺς μαρτυρῶ τα ἄνωθεν μεθ' ὀρίου ὃς ναυπλιώτης.
† Μηγάλης Μέλος, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου.
† Ἰωάννης ὁ κοιτηκός, ὁ ποτε κατηκός εἰς το Ἀνάπλη καὶ ἐφημεριος 15 τοῦ Ἑσταυρωμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου.
† Βασίλης Κυκαλιότης, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου μου ὡς ἀναπλιότης.
† Θεοδόσιος Κακούρης, μαρτηρῶ μαθ' ὀρκου ὃς ποταὶ ναυπλιότης.
† Ἰωάννης Πανάρετος, ναυπλιότης, μαρτηρῶ μεθ' ὀρκου.

32

Γράφει ὁ Μιχάλης Μισαραλιώτης (Αθήνα) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

19 Μάη 1717.

Πρωτότυπο (E.I.B—Παλ. Αρχ., busta 145, φ. 94r),

Ευγενη κὲ ἀκρῆβε μου ἀφθέντη, κουμπαρα σιὸρ Γεοργακη, δουλη-

κός τὴν μπρόσκηνο· τα ἀδελφά μου ὁμως πιουν· ἡ μητέρα μου καὶ ἡ φαμε-
λῆα μου ἀκριβος σὲ χαιρετοῦνε.

- Ἔρχομε με τὴν μπαρον ἐγὼ ὦ διστυχεῖς καὶ εκμαλοτως ὦμον με τὰ
5 ἀδελφά μου ναν τὴν ἐπερηκαλεσο — να σοῦ δοσι ὁ ἀφθέντης ὁ Θεὸς τῷ
ἡτῇ ἐπιθυμῆς — μίαν φέδε στέλνο εὐτοῦ μεσα τοῦ σιὸρ Νηκωλου Ταρονητη
ἰπόγγεγράμενη μεθ' ὁρκου, πος ἦς τον γγερων ὅπου ἐπιρανε τῷ Αναπλῇ ἡ
Τουρκῇ, ὠντας τῷ ἱχανε ἀποκλησμενο, ἐδάνησα καὶ ἐγὼ τον μπρένκηπε
ῥυάλλα διακοσια νο. 200, ὅς καθος καὶ ἄλλῃ ἐδοσανε ἐκηνες ταῖς ὁρες. Τόρα
10 ἐρχομε με τὴν μπαρον, ἀφθέντη κουμπаре, να συχορεθῷ προτον μὲν ἡ συχο-
ρεμενη ἡ μητέρα της, ὅπου μας ἱχε ὅσαν γνήσια της πεδια, δευτερον να ἔχει
τὴν αγιαν Παραδισον ὁ σεχορεμενος ὁ ἀδελφός της κε τρυτον παρακάλο
των ἀφθέντη τον Θεον να συναβλήζεται ἡ ψυχὴ της συχορεμενης της φαμε-
λῆα σου ἐν σκηνῆς δικέον, να προσπαθυσεται εὐτον μεσα με τὴν σιὸρ Νηκο-
15 λο Ταρόνητη, τον ἀπιου του γράφο καὶ ἐκηνὸν τα ἡδία σέντροφεβοντας τον
κε τὴν φέδε κα νε καμεται — δια ὄνομα Θεου — ὅτῃ εἰ χρῆα μας εἶνε τῷσι
μεγάλλῃ, ὅπου δεν ἡμπορο τῇ νὰν της γραφο, ὡπου καθυμαιρούσιον μας εσφυ-
κουνε ἡ Ἀγαρηνη δια το χρεος κε μὴν λογηάσις σε τῇ στάτο ἐβρήσκαμα-
στε, ὅπου ἡμαστενε σε μὴαν φτοχηα ἀκρα· κε το περηστοτερον ἐπουλήσε καὶ
20 τα ἡποστατηκα τον ὁ πατερὰς μου καὶ ἡμαστενε γυνὴν κε τετράχιλησμένη,
μονὸν ὁ Θεὸς να μας δοση καλο τέλος. Ὁ ἀδελφός μου, ὁ παπάς, ἀκριβος
σὲ εὐχεται, ὁ ὡπιος ἐβρήσκειται ἀκομα ἦς τὴν Ἐνο,⁷⁶ οτῇ ὁ ἀρχύερεας τον
νὴν τόπον των ἔχῃ ἐξαγωράζμενο κε τονε κρατῇ εὐς τὴν ὄρα ἐκῇ, ὁ ὡπιος
θέλλῃ παρήκαλῃ τὸν ἀφθέντη τὸν Θεον, ὅσαν ἀμάρτολος ιερέας, δια τὴν ἡγήσαν
25 τῆς ἀφθεντη σου καὶ ἡς μνημόσινον τον γήγειον σου σε παρακαλουμεν — να
ζῇ ὁ ἀφθέντης ὁ κουμπарος — να ἔχῃ τὴν ἀποκρησιν σου με ἔπροτο. Κε ἐγὼ
ὡ ἐκμαλοτως Πανάγηοτης Μησαρᾶληστης δουληκος τὴν μπρόσσηκνο· σε
παράκαλο πολλα δια ἀγαπιν Θεου να κάμῃς το ψιχείκο να τυραξῇς εὐτον με-
σα ἂν ἡνε κανενα ἡνπιεγο να μου γραφῇς να σικόθο να ἔλθῃ — να σιχόρεθῃ
30 ἡ κίρα μου — ὅτῃ ἐδο ἦς τὴν Τούρκαῃ δεν ἡμπορο να κάμῃ καὶ παρακαλο
τον ἀφθεντη των Θεον ναν τῆς δοσι τὸ ἡτῇ ἐπιθυμῆς, οτῇ ἐγὼ ἀπο τὴν ἀρχὴν
στο σπιτῇ σας ἐμαιογολοσα κε ἐδουλεψα καὶ παλε να μου δοσι ὁ Θεὸς τὴν
χαρὴν να δουλεψῷ κε τὴν ἀφθεντη σου. Ὡχῃ ἀλο, ὦ δε Θεὸς βοηθος. 1717
Μαηον 19, Ἀθήνα.

<Με ἄλλο χέρι>.

- 35 Ἐγὼ Διμιτριοῦς ὁ Διμακίς ἀκριβος τὴν χαιρετο ζητοντας καὶ σὴνμπα-
θη, οτῇ δεν ἡχα καιρο ναν της γραφο, διατῇ ετοῦτιν τὴν ὄρα ἀριβαρισα καὶ
με δέφτερο θελο καμῖ το χρεος μου ναν της γραφο ἡς πλατος· καὶ διὰ τιν
ἡποθεσι, ἐδο δεν ἡνε καμῖαν ἡδισῇ καὶ σε ἀναγγαζῷ να μιν λυψῇς, μονον να
τεληροσῇς τὴν ἡποθεσι, οτῇ ἡνε πολλα καλα,

〈Υστερόγραφο〉

40 Να μας αποκριθης ακομα, αφθεντη κουμπаре, σε τη τοπο εβρησκειται
ο Δεσποτης ο Χρηστοφορος, ωτη μου θελη φλορηα πανηρτα· του τα εδοσα
την γγερον οντας ηθελε να γενη Δεσποτης.

Δούλος παράμικρος και ηποχρεος,
Μιχαλης Μησαραληοτης.

33

Γράφει ο Ράλλης Νοταράς (Τρίκαλα Κορινθίας) στο Γ. Μέλο (Βενετία).

7 Μάη 1720.

Αντίγραφο (Ε.Ι.Β.—Παλ. Αρχ., busta 146, φ. 213^γ).

Κοπια τις γραφεις γραμενι 1720 Μαιον 7, Τρίκαλα, δια την Βενετια
του σιόρ Γιοργάκι Αντονιο Μελο.

Απο πολιν τζερον ιχαμε γνομι να σου γραφομε καὶ να σου στιλομε τιν
μπαρον γραφιν, αμα ακαρτερουσαμε να ιδουμε τους τζαιρους καὶ τα σιμβαν-
5 τα, πος εχανε να καταστιθουν· καὶ τορα, βλεποντας πος ολι ι τζαιρι εσιστα-
ριστηκανε και πλεα φουρτουνα δεν εχομε, με θελιμα Θεου ερχομεσταν ναν
τιν περικαλεσομε — να ζι ο αφεντις — εμης εχοντας γνομιν, οτι να αρχι-
νισομε το νεροκιο του μεταξιου, ος καθος τυχειν και να ιμπορουμε να εχομε
διαφορον τοσον εμης οσαν καὶ ι αφεντια σου, θελις μας εστιλις εος ριαλια
10 χιλια πεντακοσια, τα οπια σε αφινομε νικοκιρι, εαν θελις να μας τα δοσις
με το διαφορον τους α ραγγιον τον μπραματεφταδον, τα οπια να ινε εξοχος
απο εκινα απου θαιλις να στιλις του αδελφου σου του σιόρ Μιχαλι καὶ
τιν επαρακαλουμε ναν τα εχομε με προσι οκαζιον, δια να ιμπορουμε ναν τα
καμαμε τοσον μεταξι εφετος καὶ ολπιζομε ις τον αφεντι τον Θεον οτι θελις
15 εφχαριστηθή. Ταφτα με το παρον, ο δε Κιριος βοιθος στις. Καί, αν μας τα
στιλις, να ινε σιγονοραρισμένα τοσον οντας ελθουνε οσαν καὶ οντας τα στιλομε.

Δουλος παραμικρος της αφεντηα σου κι ηγαπημενος της αδελφος,

Μιχαλης Μελος.

Δουλος παραμικρός, Ράλις Νοταράς.

ΣΧΟΛΙΑ ΣΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1. Η οικογένεια Μέλου έχει τις ρίζες - της στη Θήβα (βλ. Εὐτυχίας Δ. Λιάτα, «Ὁ Γεράσιμος Θηβῶν (1722 - 1734) καὶ ἔπειτα Π. Πατρῶν (1734 - 1759) καὶ ἡ ἀνακαίνιση τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Θήβας». *Θησαυρίσματα* 12 (1975) 156, 164 στ. 18 - 20)· ἀπο κεῖ πέρασε στὴν Αθήνα γιὰ νὰ καταλήξει στ' Ἀνάπλι γύρω στα τέλη τοῦ 17ου αἰῶνα. Ὁ Νικολός Μέλος, ὁ δεῦτερος ἀπὸ τὰ τρία ἀδέρφια, ἔμπορος ἐγκατεστημένος στ' Ἀνάπλι, ἔχει ἐμπορικές δοσοληψίες κυρίως μετὰ τὴ Βενετία. Μετὰ τὴς πόλης τὴν κατάληψη πιάνεται αἰχμάλωτος καὶ σκοτώνεται ἀπὸ τοὺς Τούρκους (βλ. ἐγγρ. 21)· γιὰ τὸ Ν. Μέλο γίνεται λόγος καὶ στα ἐγγράφα 2, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22.

2. Ὁ Ἀρτινός Αντρέας Κοθάνης μαζί με τοὺς δύο ἀδελφούς - του, Θεοχάρη καὶ Παῦλο, ἔχουν ἀπὸ χρόνια ἐγκατασταθεῖ στὴ Βενετία καὶ ἀσχολοῦνται μετὰ τὸ ἐμπόριο. Ἡ ἀδερφή - τους, Ελένη, παντρεύεται τὸ Νικολό Σάρο στα 1669· τὸ προικοσύμφωνο τοῦ γάμου - τους βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Ἀρχαιοδικὰ ἀνάλεκτα». *Ἀθηναϊκά* 45 (1970) 4 - 6.

3. Γιὰ τὴν πλοῦσια γιαννιώτικη οικογένεια Σάρου καὶ τὴν ἐμπορική - της δραστηριότητα βλ. Βασίλη Κρεμμυδά, «Ἱστορία τοῦ ἐλληνικοῦ ἐμπορικοῦ οἴκου τῆς Βενετίας Σελέκη καὶ Σάρου». *Θησαυρίσματα* 12 (1975)· 171 - 199. ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

4. Ὁ Γ.Α. Μέλος, μεγαλύτερος ἀδελφός τοῦ Νικολοῦ καὶ τοῦ Μιχάλη (γι' αὐτὸν βλέπε παρακάτω σημ. 5) ἦταν γιὰ χρόνια ἐγκατεστημένος στὴν Ἰσπανία καὶ ἀσκούσε τὸ ἐμπόριο· τὸν Αὐγούστο τοῦ 1712 φτάνει στὴ Βενετία (βλ. Ε. Ι. Β. — Παλ. Αρχ. Reg. 183, φ. 3r), ὅπου διαμένει μόνιμα ὡς τὸ 1732 καὶ ἐδῶ μεταφέρει τὴν ἐδρα τῆς ἐμπορικής - του δράσης. Ἡ διαθήκη - του μεταφρασμένη στα ἐλληνικά δημοσιεύεται ἀπὸ τὸν Κ. Δ. Μέρτζιο, «Ὁ Μικρὸς Ἑλληνομνήμων, τεῦχος 2ο, Ἰωάννινα 1960, σ. 100 - 105. Εἰδήσεις γιὰ τὸ ἴδιο πρόσωπο βλ. Κ. Ντόκου, «Μία ὑπόθεσις πειρατείας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα (1672 - 1680)». *Θησαυρίσματα* 2 (1963) 36 - 62. Διηγεῖται ὁ Χ. Γκόφα, «Ἑλληνικαὶ ἐξαγωγαὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος κατ' ἀνέκδοτον ἐμπορικὴν ἀλληλογραφίαν». *Ἐμπορικοῦ Δικαίου* 24 (1973) 316 - 334. Εὐτ. Δ. Λιάτα, ὁ. π. Τὸ Γ. Μέλο συναντᾶμε καὶ στα ἐγγράφα 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 29, 32, 33.

5. Ὁ Μιχάλης Μέλος εἶναι ὁ νεότερος ἀδελφός τοῦ Γιωργάκη καὶ τοῦ Νικολοῦ· μένει μαζί μετὰ τὸ Νικολό στ' Ἀνάπλι καὶ ἀσχολεῖται ευκαιριακὰ μετὰ τὸ ἐμπόριο. Μετὰ τὴν πτώση τῆς πόλης στους Τούρκους (1715) πιάνεται σκλάβος, μεταφέρεται στὴ Σμύρνη καὶ ἀργότερα εξαγοράζεται ἀπὸ τὸν ἀδελφό - τοῦ Γιωργάκη. Ὑστερα ἀπὸ τὸ Νικολό τὸ θάνατο συνεχίζει αὐτὸς τὸ ἐμπόριο - τους μετὰ τὴ Βενετία. Στα τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς - του τὸν βρίσκουμε καλὸγερο σὲ διάφορα μοναστήρια τῆς Αἰαίας δίχως ὅμως νὰ ἔχει πάψει περιοδικὰ νὰ ἀσκεῖ καὶ τὸ ἐμπόριο. Ἀγνωστὴ εἶναι ἡ χρονολογία θανάτου - του. Τὸ Μ. Μέλο ἀπαντᾶμε καὶ στα ἐγγράφα 4, 5, 7, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 30, 31, 33.

6. Εἶναι ὁ Βενετὸς βάλιλος στὴν Κωνσταντινούπολη Andrea Memmo. βλ. εἰσαγ. σ. 105.

7. Ο 'Αγγελος Φοσκάρδης, απο ζακυνθινή οικογένεια ευγενών, πήρε μέρος στο δεύτερο βενετοτουρκικό πόλεμο στο Μοριά και ανδραγάθησε· βλ. Λεων. Χ. Ζώη, Λεξικόν ιστορικόν και λαογραφικόν Ζακύνθου, τ. 2, 'Αθήνα² 1963, σ. 692. Ο Φοσκάρδης είναι μαζί με τον Πέτρο Βενετάντο (βλ. σημ. 8) οι εμπορικοί ανταποκριτές του Γ. Μέλου στη Ζάκυνθο. Βλ. και έγγραφα 24, 26.

8. Ο Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 85 υποστηρίζει κρητική καταγωγή της οικογένειας Βενετάντου· απαντάται και στο έγγραφο 17.

9. Στη Βενετία, αυτός που ήθελε να ασφαλίσει ένα καράβι ή το εμπόρευσμά - του, έκανε το συμφωνητικό με τους ασφαλιστές μέσω των μεσιτών - τους, που είχαν τα γραφεία - τους στο Ριάλτο, στην calle που απ' αυτούς πήρε τ' όνομα calle della Sicurtà. Βλ. M a r c o F e r r o, Digionario del diritto commune veneto, Βενετία 1778, τ. II, σ. 33.

10. Η μαρτσιλιάνα (ιταλ. marciliana) είναι τύπος εμπορικού βενετσιάνικου καραβιού με 4 κατάρτια, γνωστό ήδη απο τον 7ο αιώνα. Με τα καράβια αυτά δέν έκαναν ταξίδια μακρύτερα απο το Αιγαίο και τα νερά της Σικελίας· βλ. A l a t h e a W i e l, The navy of Venice, Λονδίνο 1910, σ. 334. M o n s. S a v e r i e n, Dizionario storico, teorico, e pratico di marina, Βενετία 1769, σ. 314.

11. Οι Καπετανάκηδες είναι μεγάλη αρχοντική οικογένεια της Αθήνας· στα τέλη του 17ου αιώνα πολλά μέλη - της πέρασαν στην Ιταλία κι εγκαταστάθηκαν κυρίως στη Βενετία, όπου διακρίθηκαν σαν έμποροι· βλ. Κ. Δ. Μ έ ρ τ ζ ι ο υ, «'Η άθηναϊκή οίκογένεια Καπετανάκη». 'Αθηναϊκά 40 (1968) 1 - 4. Ο Λεονάρδος Καπετανάκης διατέλεσε και πρόεδρος της Ελληνικής Αδελφότητας στη Βενετία· βλ. 'Ι ω ά ν ο υ Β ε λ ο ύ δ ο υ, 'Ελλήνων 'Ορθοδόξων άποικία έν Βενετία, Βενετία 2 1893, σ. 188. Το Λεονάρδο Καπετανάκη συναντάμε και στο έγγραφο 8.

12. Ο Αθηναίος Ιωάννης Μάκολας μαζί με τ' αδέρφια - του, Γεώργιο και Νικολό, είχαν τον τίτλο του κόμη με όλα - του τα προνόμια. Η οικογένεια εγκαταλείποντας την Αθήνα πέρασε πρώτα στην Αχαία για να εγκατασταθεί αργότερα στη Ζάκυνθο και μέλη - της στη Βενετία· βλ. Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 382, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. E r n e s t o C o r s i n i - G a e t a n o Z a m p a r o, Documenti e genealogia della famiglia Macola, conti di Gomostò e Mortesa (Nozze Ballavistis - Macola), Πάντοβα 1923. Ο Ιωάννης Μάκολας στα 1700 ήταν πρόεδρος τής Ελληνικής Αδελφότητας Βενετίας· βλ. 'Ι ω ά ν. Β ε λ ο ύ δ ο υ, ό. π., σ. 188.

13. Με τα ονόματα, Αλιγούρνα, Λιγούρνα και Λιγουρνά, συναντάται συχνά σε παλιά κείμενα το Λοβόρνο, πόλη της Ιταλίας στην περιοχή της Τοσκάνης. Τό λιμάνι - του, δεύτερο σε σπουδαιότητα για την Ιταλία ύστερα απο το λιμάνι της Βενετίας, απο το τέλος του 19ου αιώνα άρχισε να παρακμάζει. Στο Λιβόρνο είχε δημιουργηθεί σημαντική ελληνική παροικία, για την οποία βλ. Ν ι κ ο λ ά ο υ Β. Τ ω μ α δ ά κ η, «Ναοί και θεσμοί τής 'Ελληνικής Κοινότητος του Λιβόρνο». ΕΕΒΣ 16 (1940) 81 - 127, όπου και η σχετική βιβλιογραφία· ας προστεθεί το έργο, Cenni storici della nazionale chiesa greco - cattolica di Livorno, Λιβόρνο 1856.

Ο Ιωάννης Μαντέλος είναι ο εμπορικός πράκτορας του Γ. Μέλου στην Πάτρα. Ο Λ. Ζώης αναφέρει ηπειρώτικη καταγωγή της οικογένειας· βλ. Λ. Χ. Ζώη, ό. π., σ. 390.

15. Επειδή Αρμάδα ονόμαζαν και τον τούρκικο στόλο, εδώ με τα «δικά - μας» διευκρινίζεται πως πρόκειται για τα βενετσάνικα καράβια.

16. Δηλαδή με το παλιό (ιουλιανό) ημερολόγιο· με το νέο (γρηγοριανό) η 2 Φλεβάρη θα ήταν η 13 του ίδιου μήνα.

17. Ο Ράλλης Νοταράς, Κορίνθιος, και ο Νικολός Μέλος είχαν ιδρύσει εμπορική εταιρεία· ύστερα απο το θάνατο του Νικολού, ο Νοταράς συνεχίζει μόνος-του τις εμπορικές συναλλαγές με το Γ. Μέλο στη Βενετία καθώς και με άλλους εμπόρους στον ελληνικό χώρο κι έξω απ' αυτόν. Για τους Νοταράδες απο τη βυζαντινή εποχή μέχρι την ελληνική επανάσταση βλ. Σ τ α ύ ρ ο υ Α. Κ ο υ τ ί β α, Οί Νοταράδες στην ύπηρεσία του έθνους και τής εκκλησίας, 'Αθήνα 1968, Απαντάται και στα έγγραφα 18, 33.

18. Η ψιλή λίβρα (*libbra sottile*), ίση με 326 γραμμάρια, ήταν μονάδα βάρους, που οι Βενετοί έμποροι χρησιμοποιούσαν κυρίως για το ζύγισμα του μεταξιού σε μικρές ποσότητες· για τις μεγαλύτερες ποσότητες μεταχειρίζονταν τη χοντρή λίβρα (*libbra grossa*) ίση με 762 γραμμάρια. Βλ. Antonio Menizzi, *Dei pesi dello stato veneto con ragguagli di alcuni pesi esteri*, Βενετία 1791, σ. 24, 26, 30. Bruno Caizzi, *Industria, Commercio e Banca in Lombardia nel XVIII secolo*, Μιλάνο 1968, σ. 1.

19. Η ουγγιά (ιταλ. *oncia*) είναι μονάδα βάρους ίση με 29,3 γραμμάρια και χρησιμοποιείται για τη μέτρηση πολύτιμων μετάλλων· βλ. Bruno Caizzi, ό.π.

20. Πρβλ. σημ. 50.

21. Ο Παντελής Λιγνός, έμπορος εγκατεστημένος στο Ραχίτι, δέχεται κι αποστέλνει εμπορεύματα σε διάφορες πόλεις της Ιταλίας, κυρίως όμως στη Βενετία.

22. Ραχίτι ή Ρωσέτη ή Ρωζέτη, είναι πόλη τής Αιγύπτου χτισμένη στο στόμιο του δυτικού βραχίονα του Νείλου. Παλιά ήταν ονομαστό λιμάνι, απ' όπου εξάγονταν τα προϊόντα του Δέλτα· βλ. P. Masson, *Histoire du commerce dans le Levant au XVIIe siècle*, Παρίσι 1897, σ. 406 - 407,

23. Για την ηπειρωτικής καταγωγής οικογένεια Μαρούτζη βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τò εν Βενετία 'Ηπειρωτικόν 'Αρχεϊόν». *'Ηπειρωτικά Χρονικά* 11 (1936) 152 - 186.

24. Άλλο όνομα της Κέρκυρας.

25. Νέο Κάστρο ή Νιόκαστρο ή Ναβαρίνο, ονομάζεται η Πύλος, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία.

26. Έτσι αποκαλούσαν το Δόγη της Βενετίας. Αυτή την εποχή Δόγης είναι ο Ιωάννης Β' Κορνέρ, που κάτεχε το δουκικό αξίωμα απο το 1709 ως τò 1722. Βλ. Andrea Da Mosto, *I Dogi di Venezia*, Μιλάνο 1966, σ. 563 - 570. Βλ. και έγγρ. 20.

27. Ο «ημπερατόρος» είναι ο αυτοκράτορας Κάρολος ΣΤ' της Αυστρίας· βλ. και εισαγ. σ. 108, 110 και έγγρ. 20.

28. Ο Μπερνάρδος είναι αδερφός του Νικολού, Ιωάννη και Γεωργίου Μάκολα· απαντάται και στα έγγραφα 13, 16, 17, 20, 22, 25. Πρβλ. και σημ. 12.

29. Πρβλ. σημ. 11.

30. Αρχοντική οικογένεια Αθηναίων που μέλη-της είχαν τον τίτλο του κόμη. Εδώ γίνεται λόγος για το Δημήτρη Περούλη του Σπυρίδωνα· γενικά για τους Περούληδες βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Εμπορική άλληλογραφία εκ Θεσσαλονίκης (1742 - 1752). *Μακεδονικά* 7 (1966) 94 - 147. Του ίδιου, «Οί 'Αθηναίοι Περούληδες εν Βενετία». *'Αθηναϊκά* 41 (1968) 1 - 8. Πρβλ. και 'Απόστ. Ε. Βακαλόπουλου, 'Ιστορία του νέου 'Ελληνισμού, τ. 4, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 57.

31. Είναι η Κάρια Μαντέλου, γυναίκα του Μπερνάρδου Μάκολα· βλ. Ernesto Corsini - Gaetano Zamparo, ό. π., τον πίνακα στο τέλος του φυλλαδίου.

32. Πρόκειται για την Candida Tiepolo του Lorenzo, που στα 1701 παντρεύτηκε το Marco Priuli του Giovanni. Ο Μ. Priuli εκλέχτηκε rettore της Αχαΐας το 1710. Βλ. M. Barboro, Arbori de' Patritii veneti, t. VI, Βενετία 1743, σ. 260. Girol. Aless, Cappellari, Famiglie venete, t. III, σ. 595.

33. Ο Νικ. Σιρίγος, που αναφέρεται εδώ, θα μπορούσα ίσως να ταυτιστεί με το δημόσιο νοτάριο τ' Αναπλιού Νικολό Σερίγο· βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Οί Ἀθηναῖοι Περούλιδες...» ό. π., σ. 433. Για το πρόσωπο αυτό κάνει λόγο και ο Ἀγγελος Φοσκάρδης σε γράμμα - του προς το Γ. Μέλο στις 18 Οχτώβρη του 1715· [...]. Σίμερον αριβάρισε εδώ ό σιόρ Νικολέτος Σιρίγος με τήν γινεκα του, πού εξαγοράστικαν εις τήν Σμίρνι, καί μου υπε πως ο σιόρ Μιχάλης υβρίσκεται εκί ελεύθερομενος καί περνάγι καί καλά· διά τόν σιόρ Νικολό δέν ἤξευρε γά μου υπή, μὰ λένε πως γά ἴναι στόν Μορέα καί ο Θεος γά τούς δίνι υγία· καί πάλιν, άν μάθο τίποτις θέλι τήν αβιζάρο [...] (Ε. Ι. Β.—Παλ. Αρχ., busta 148, φ. 422 2).

34. Ελαφρό καράβι, ένα είδος βάρκας, που το χρησιμοποιούσαν για ταξίδια μόνο μέσα στη Μεσόγειο· βλ. Mons. Saverien, ό. π., σ. 433.

35. Ο Χρήστος Λελέκος, Γιαννιώτης εμπορικός πράχτορας εγκαταστημένος στ' Ανάπλι, είχε εμπορικές συναλλαγές κυρίως με το Δημήτρη Πετρούλη στη Βενετία.

36. Για τη γιαννιώτικη οικογένεια Γλυκή, εμπόρους και τυπογράφους, βλ. Georg. Veloudis, Das griechische Druck-und Verlagshaus «Glikis» in Venedig (1670 - 1854), Wiesbaden 1974, όπου και όλη η σχετική βιβλιογραφία.

37. Παλαμήδι ή Παλαμήδης είναι η ακρόπολη τ' Αναπλιού· μιá σύντομη ιστορία - του βλ. Ἰωάν. Θ. Σφηκόπουλου. τὰ μεσαιωνικά κάστρα τοῦ Μορηᾶ, Ἀθήνα 1968, σ. 100 - 105.

38. Για τα πρόσωπα αυτά βλ. εισαγ. σ.

39. Αγαρηνοῦς αποκάλεσαν απο το 10_ο κυρίως αἰώνα παλιά ἔθνη των Αράβων. Το όνομα προήλθε απο την Ἀγαρ, μητέρα του Ισμαήλ.

40. Βλ. σημ. 37.

41. Είναι η Μεθώνη, πόλη του Μοριά στη Μεσσηνία, που στα ιταλικά ἔγινε Modone και με αντιδάνειο κατᾶλξε Μοθώνη.

42. Για το Vincenzo Pasta, διοικητή της Μεθώνης, βλ. εισαγ. σ. 112.

43. Η φελούκα (ιταλ. feluca) ήταν ελαφρό μεταφορικό πλοiάριο, κατάλληλο για ταξίδια μόνο στη Μεσόγειο· βλ. Mons. Saverien, ό. π. σ. 217.

44. Ναύαρχος της βενετσιάνικης Αρμάδας είναι ο Alessandro Dolfino· βλ. Μιχ. Β. Σακελλάριου, «Ἡ ἀνάκτησις τῆς Πελοποννήσου ὑπό τῶν Τούρκων ἐν ἔτει 1715». Ἑλληνικά 9 (1936) 226.

45. Ἀγιος Γεώργιος είναι η εκκλησία της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας· για την ίδρυσή - της και περιγραφή του ναοῦ βλ. Ἰωάν. Βελούδου, ό. π. σ. 24 - 57.

46. Πρόκειται για το Νικολό Μέλο.

47. Ο Ανάργος Ψαρός ὕστερα απο τον ξεσκαλωμό - του συνέχισε το εμπό-

ριο με το Γ. Μέλο ταξιδεύοντας σε διάφορα μέρη σαν αποσταλμένος και άλλων εμπορικών οίκων. Το συναντάμε και στα έγγραφα 15, 18, 19, 30.

48. Το κάστρο τ' Αναπλιού ονομάζεται Παλαμήδι· πρβλ. και σημ. 37.

49. Το όνομα Βαρβαρία (Μπαρμπαριά) είναι παραφθορά του Βερβερία (χώρα των Βερβέρων) και χρησιμοποιόταν ήδη από την αρχαιότητα. Με τον όρο αυτό εννοείται το σύνολο των ορεινών περιοχών της ΒΔ. Αφρικής, που περιλαμβάνει τα κράτη, Μαρόκο, Αλγερία, Τύνιδα και Τρίπολη, Για τη Μπαρμπαριά και τους μπαρμπαρέζους κουρσάρους βλέπε τα έργα: William Janson, *A view of the present condition of the States of Barbary*, Λονδίνο² 1816. Stanley Lane-Poole, *The Barbary Corsairs*, Νέα Υόρκη 1890.

50. Την παράδοση γύρω από τη δράση του κόμη Λεονάρδου Ταρωνίτη κατά την πολιορκία τ' Αναπλιού βλ. στον Δ η μ. Καμπούρογλου, Μνημεία της ιστορίας των 'Αθηναίων, 'Αθήναι 1892, τ. 1, σ. 296 και τ. 3, σ. 17-18. Τα δύο μεγάλα κανόνια με το όνομά - του, που βρίσκονταν στο Παλαμήδι μέχρι τα χρόνια της κατοχής, τα διάλυσαν οι Ιταλοί μαζί και με άλλα βενετσιάνικα. Βλ. επίσης Κ. Δ. Μέρτζιου, «Νικόλαος Ταρωνίτης του Λεονάρδου». 'Αθηναϊκά 17 (1960) 1-16.

51. Πρβλ. σημ. 36.

52. Κωμόπολη της Ιταλίας στην Απουλία.

53. Είναι ο Λεονάρδος Περδικάρης (βλ. έγγρ. 19 και 21) του Δημήτρη, ανιψιός από αδερφή του Γ. Μέλου· βλ. Μ. Γεδεών, «Λόγιοι τρεις Έλληνες». 'Εκκλησιαστική 'Αλήθεια 32 (1912) 132-134. Γ. Σ. Πλουμίδη, «Αί πράξεις έγγραφης των 'Ελλήνων σπουδαστών του πανεπιστημίου της Παδούης», μέρος Β'. *ΕΕΒΣ* 38 (1971) 135-136.

54. Χωριό της Κορινθίας, βρίσκεται στη βόρια πλαγιά του βουνού Κυλλήνη.

55. Για την οικογένεια Καραγιάννη από τα Γιάννενα βλ. Κ. Δ. Μέρτζιου, «Τό έν Βενετία 'Ηπειρωτικόν 'Αρχεΐον». 'Ηπειρωτικά Χρονικά 11 (1936) 140-151. 'Ιωάν. Βελούδοϋ, ό. π., σ. 188.

56. Ο ναύαρχος της τούρκικης Αρμάδας.

67. Δέν έχουμε άλλες πληροφορίες για το πρόσωπο αυτό, ούτε και για τη βυζαντινή οικογένεια των Παλαιολόγων σ' αυτή την εποχή. Για τους Παλαιολόγους μέχρι το 16ο αιώνα βλ. Γ. Ε. Τυπάδου, «Οί άπόγονοι των Παλαιολόγων μετά την 'Αλωσιν», *ΔΙΕΕ* 8 (1923) 129-157. Α. Χ. Ζώη, «Παλαιολόγοι» [στη Ζάκυνθο], 'Εστιά 'Αθηνών 5997 (1910), Μοῦσαι, 736 (1923). 'Ελληνική 'Επιθεώρησης Β' β' του 1923, Μοῦσαι 971 (1938)· (βλ. Α. Χ. Ζώη, «'Αναγραφή δημοσιευμάτων (1885-1951)». *Νεοελληνικά*, τ. Α', Παράρτημα, Αθήνα 1951, σ. IX.

58. Η κοινότητα Δρεπάνου βρίσκεται ΝΑ τ' Αναπλιού στον Αργολικό κόλπο και αποτελείται από τους οικισμούς Δρέπανο, Βιβάρι, Καλλιθέα (Μουράτγας), Μαραθέα. Στα χρόνια της Τουρκοκρατίας το Δρέπανο είχε το όνομα Χαϊδάρι· ξαναπήρε το παλιό - του όνομα μετά το 1956. Πρβλ. και Κ. Ντόκου, «'Η έν Πελοποννήσφ εκκλησιαστική περιουσία κατά την περίοδον της Β' 'Ενετοκρατίας». *Byzantinisch - Neugriechische Jahrbücher* 21 (1973) 87.

59. Βασιλικά ή αφεντικά ονομάζονταν τα πολεμικά καράβια, ενώ του εμπορικού στόλου λέγονταν εμπορευτικά ή πραγματευτικά.

60. Το Λιγουριό είναι χωριό της Αργολίδας στα ΒΑ ν' Αναπλιού με 2.000 περίπου κατοίκους.

61. Golfo di Venezia αποκαλούσαν οι Βενετοί την Αδριατική.

62. Ο Φραγκίσκος Μπόν υπήρξε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας και στα 1721· βλ. *Ίωά ν. Βελοούδου*, ό. π., σ. 188.

63. Για τον Ηπειρώτη Επιφάνιο Ηγούμενο, τη διαθήκη - του και διάφορα άλλα έγγραφα του αρχείου - του, βλ. *Κ. Δ. Μέρτζιου*, «Τὸ ἐν Βενετία...», ό. π., σ. 29-74. *Του ίδιου*, «Ἐπιφάνιος Ἡγούμενος, χορηγός - ἐκδότης». *Ἡπειρωτική Ἔστια* 14 (1965) 107 - 111.

64. Ο Κύπριος Μπερνάρδος Ἀκρης διατέλεσε πρόεδρος της Ελληνικής Κοινότητας Βενετίας στα 1627, 1637, 1657· βλ. *Ίωά ν. Βελοούδου*, ό. π., σ. 186. Ἀθ α ν. *Ε. Καραθανάση*, Ἡ Φλαγγίνιος Σχολή τῆς Βενετίας, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 60 - 64.

65. Για τους θεσμούς και τα αξιώματα στην Αδελφότητα βλ. *Φανῆς Μαυροειδῆ*, Συμβολή στήν ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἀδελφότητας Βενετίας στό ΙΣΤ' αἰώνα, Ἀθήνα 1976, σ. 18 - 31.

66. Cozeti (τούρκ. hüçget) είναι το αποδειχτικό έγγραφο.

67. Cazze· λέξη βενετσιάνικη και σημαίνει τον αποκλειόμενο της ψηφοφορίας· βλ. *Gius. Boreio*, Dizionario del dialetto veneziano, Βενετία 1856.

68. Στον κρητικής καταγωγῆς, Φραγκίσκο Χορτάτση, γιό του Εμμανουήλ, είχαν με απόφαση του Γεν. Προνοητή Marino Michiel παραχωρηθεῖ στην Πελοπόννησο χτήματα για 6 χρόνια. Εδῶ έχουμε την πληροφορία πῶς στην πτώση τ' Αναπλιού αιχμαλωτίστηκε και κατόπιν εξαγοράστηκε. Τον Οχτώβρη του 1719 διορίστηκε απο τον Carlo Ruzzini Πρόξενος της Βενετίας στη Σμύρνη. Πέθανε λίγο πρίν το 1750. Βλ. *Μ. Γ. Μαυούσακας*, «Συμβολή εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς κρητικῆς οἰκογενείας, Χορτάτση». *ΕΕΒΣ* 26 (1956) 285 - 3. *Του ίδιου* (Τὰ ἔγγραφα τῶν Χορτάτσηδων τῆς Σμύρνης (Συλλογὴ Whittall)) *Μικρασιατικά Χρονικά* 10 (1963) 74 - 76.

69. Εἶναι ο ἀδερφός του Ανάργου Ψαρού (βλ. ἔγγρ. 14, στ. 32). Πρβλ. και σημ. 47.

70. Για το Θωμά Φλαγγίνη και το κληροδοτήμ - του βλ. Ἀθ α ν. *Ε. Καραθανάση*, ό. π., σ. 35 - 55· ἐκεῖ ὑπάρχει συγκεντρωμένη και ὅλη η σχετικὴ βιβλιογραφία.

71. Ο Ιερεμίας Γ' πατριάρχεψε στα χρονικά διαστήματα 1716 - 1726, 1732 - 1733· βλ. *Θρησκ. και Ἡθικ. Ἐγκυκλ.*, τ. 6, στήλη 785 - 586. Ἀθ α ν. *Κομνηνοῦ* - Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν (1453 - 1789), Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 301 - 324, 336 - 338.

72. Ο Αναπλιώτης Γεώργιος Κάσδαγλης του Μαργαρίτη πιάστηκε αιχμάλωτος απο τους Τούρκους μαζί με ολόκληρη την οικογένειά - του· το Μάη ὅμως του 1717 εἶναι ὅλοι λεφτερωμένοι (*Ε. Ι. Β. — Παλ. Αρχ.*, busta 108, φ. 164r - 172r), Τα ονόματα των σκλαβωμένων ἦταν: Κιαράστα, Δημήτρης, Νικολός, Αντώνης, Μαντρίτσα, Μαλτσο, Κρέουσα, Θανάσης και Χαρά. Για την οικογένεια Κάσδαγλη εἰδήσεις βλ. και *Ε. Ι. Β. — Παλ. Αρχ.*, Reg. 183, φ. 72r, 122v, busta 145, φ. 224r, 230r, βλ. και εισαγ. σ. 114 και ἔγγρ. 29.

73. Ο Αιμίλιος Βελάνος, γιός του Φραγκίσκου, επίσης νοτάριου της Βενετίας, ήταν Κρητικός στην καταγωγή κι επειδή ήξερε καλά και τα ελληνικά, ήταν ο κατ' αποκλειστικότητα νοτάριος των Ελλήνων της Βενετίας.

74. Τσακωνιά ονομάζεται η περιοχή εκείνη της Αρκαδίας που εκτείνεται απο την ανατολική πλαγιά του Πάρνωνα ως τον Αργολικό κόλπο.

75. Ενοριακός ναός τ' 'Αναπλιού, όπου βρισκόταν μιά θαυματουργή βροχοποιός εικόνα της Παναγίας· καταστράφηκε απο τους Τούρκους στα 1715. Βλ. Μά ν θ ο υ 'Ι ω ά ν ο υ, 'Ιστορία περί τής συμφορᾶς καὶ σκλαβίας τοῦ Μωρέως, Βενετία 1779, σ. 102, στ. 379 - 87. Π έ τ ρ ο υ Κ α τ σ α ί τ η, 'Ιστορία καλουμένη κλαθμός Πελοποννήσου, έκδοση 'Εμμ. Κριαρά, 'Αθήνα 1950, σ. 253, στ. 735 - 750 καὶ σ. 326 C o n s t a n t i n D i i c h i t i, Cronica expeditiei Turcilor în Moreea si publicată de Neculai Jorga, Βουκουρέστι 1913, σ. 165. Κ. Ν τ ό κ ο υ 'Η ἐν Πελοποννήσῳ ἐκκλησιαστικὴ περιουσία..., ό. π.. σ. 54 - 55.

76. Αἶνος· αρχαία πόλη της Θράκης στις εκβολές του Έβρου.

Γ Λ Ω Σ Σ Α Ρ Ι

αβιζάρω (ιταλ. avvissare) : ειδοποιώ, προειδοποιώ.

αγκαλά : άν και.

αγνωσία, η : άγνοια, αφροσύνη.

Αγούστα, η : Αυγούστα.

αγροικώ : ακούω, αισθάνομαι.

Αλιγούρνα, η : Λιβόρνο.

αλτάρι, το (ιταλ. altare) : βωμός, θυσιαστήρι, (εδώ) εγκόλπιτο.

αμή : αλλά.

αμάχη, η : έχθρα, μίσος, πόλεμος.

αμπασιατόρος, ο (ιταλ. ambasciatore) : πρεσβευτής, αποσταλμένος.

άμποτες : μακάρι.

απεζοδρόμος ο : βλ. πεζοδρόμος.

αποκόβω : (εδώ) καθορίζω ορισμένο χρηματικό ποσό.

απόστα, επίρ. (ιταλ. apposta) : επίτηδες.

αργαστήρι, το : μικρό εμπορικό κατάστημα γενικού εμπορίου.

αριβάρω (ιταλ. arrivare) : φτάνω.

αρίφνητος : αναρίθμητος, απειράριθμος.

αρμάδα, η (ιταλ. armata) : στόλος, στρατιά.

ασασιναμέντο, το (ιταλ. assassinamento) : δολοφονία (κυρίως μτφ.).

ασενδιάρω (ιταλ. assediare) : πολιορκώ.

ασκέρι, το (τούρκ. asker) : στρατιά.

άσπρα, τα (τούρκ. akçe) : χρήματα.

αχαμνός : αδύνατος.

βακούφι, το (τουρκ. vakf) : γη αφιερωμένη σε θρησκ. ίδρυμα, ή ίδρυμα κοινής ωφελείας.

βέρα, η (βενέτ. vera) : δαχτυλίδι, αρραβώνας, συμφωνία.

βία, η (ιταλ. via)—περ βία (ιταλ. per via) : δρόμος—δια μέσου.

βιτόρια, η (ιταλ. vittoria) : νίκη.

βολύμι, το : μολύβι.

βουλώνω : σφραγίζω με βούλλα.

γαζέτα, η (βενέτ. gazeta) : χάλκινο βενέτιμο νόμισμα ίσο με 2 σολδία.

γγιά : (ιταλ. già) : ήδη.

γενεράλης, ο (ιταλ. generale) : στρατηγός.

γκόλφος, ο (ιταλ. golfo) : κόλπος.

γότα, η (ιταλ. gotta) : αρθρίτιδα, ποδάγρα,

γρανάτα, η (ιταλ. granata) : πολίτιμη σκουροκόκκινη πέτρα.

δεκατιά, η (ρ. δεκατίζω) : έγγειος φόρος, η δεκάτη (τούρκ. 'ösr ή 'ösür), διάφορο, το : τόκος.

δουκάτο, το (ιταλ. ducato) : χρυσό αρχικά κι ύστερα και ασημένιο νόμισμα.

δράμι, το (αραβ. dirhem) : μονάδα βάρους ίση με 1/400 της οκάς.

επά : εδώ.

επιτροπικό, το : εξουσιοδότηση.

ιμπαρκάρω (ιταλ. imbarcare) : επιβιβάζω.

ιμπασαδόρος, ο : βλ. αμπασιατόρος.

ιμπερατόρος, ο (ιταλ. imperatore) : αυτοκράτορας.

ινκάμπιο, το (ιταλ. in cambio) : βλ. κάμπιο.

ινπατροναρίζομαι (ιταλ. impadronirsi) : γίνομαι κύριος, οικειοποιούμαι.

ινπιέγκο, το (ιταλ. impiego) : υπηρεσία, απασχόληση, θέση.

ιν σόλιτουμ (λατιν. solidum = το όλο ποσό των χρημάτων) : σ' ολόκληρο το ποσό· το νόημα όλης της φράσης είναι : εγγυητές απο κοινού και για όλο το ποσό,

κάλε, η (ισπαν. calle) : δρόμος, οδός.
καλέμι, το (τούρκ. kalemi) : πένα, εργαλείο εκκοπής.

καλιότα, η (βενέτ. galiòta) : μικρή γαλέρα.

καμπάνια, η (ιταλ. campagna) : εξοχή, (εδώ) εκστρατεία.

κάμπιο, το (ιταλ. cambio) : συνάλλαγμα, ανταλλαγή.

καμπιάλε, η (ιταλ. cambiale) : συναλλαγματική.

κανί, το : αγγείο εκκλησιαστικής κυρίως χρήσης, ραντιστήρι, μυροδοχείο.

καστέλι, το (ιταλ. castello) : πύργος, φρούριο.

κάτεργο, το : πλοίο κρατικό ή πειρατικό.

κολέτο, το (ιταλ. colletto) και κόλο (ιταλ. collo) : δέμα ή κιβώτιο μ' εμπορεύματα.

κολονέλος, ο (ιταλ. colonnello) : συνταγματάρχης.

κομμέρτζιο, το (ιταλ. commercio) : εμπόριο.

κονσολάρω (ιταλ. consolare) : παρηγορώ, ανακουφίζω.

κόντε, ο (ιταλ. conte) : κόμης.

κοντίνονα (ιταλ. continuamente) : εξακολουθητικά, δίχως διακοπή.

κοντινούρω (ιταλ. continuare) : συνεχίζω, εξακολουθώ.

κόντο, το (ιταλ. conto) : λογαριασμός.

κόπια, η (ιταλ. copia) : αντίγραφο.

κορέρω (ιταλ. correre) : τρέχω.

κοστούτουίρω (ιταλ. costituire) : συγκροτώ, σχηματίζω, καθορίζω.

κουλταλιέρα, η (ιταλ. coltelliera) : μαχαιροθήκη.

κουμαντάντης, ο (ιταλ. comandante) : διοικητής, αρχηγός.

κουμπανία, η (ιταλ. compagnia) : συντροφιά, εταιρεία.

κουμπανιάρω (ιταλ. accompagnare) : συνοδεύω, ταιριάζω δυό πράγματα.

λαοτζάδο και λαουράδο (βενέτ. laograf) : δουλεμένο.

λέγα, ή (ιταλ. lega) : συμφωνία, συνθήκη.

λεγένι, το (τούρκ. legen) : λεκάνη.

λέτερα, η (ιταλ. lettera) : γράμμα· (εδώ) lettera (di cambio) : συναλλαγματική.

λιγώνομαι : λιποθυμώ.

λίτρα, η (λατιν. libra) : μονάδα χωρητικότητας.

μαγάρι (ιταλ. magari) : μακάρι.

μαγγιόρος, ο (ιταλ. maggiore) : (εδώ) ταγματάρχης.

μακαδόρος, ο :

μάλαμα, το : χρυσάφι.

μαντινιρώ (ιταλ. mantenere) : κρατώ, συγκρατώ.

μάρκα, η (ιταλ. marca) : σήμα, έμβλημα.

μαρτζελιάννα, η (ιταλ. marcigliana) : εμπορικό καράβι.

μαστραπάς, ο (τούρκ. mastrapa) : δοχείο πήλινο ή γιάλινο, που χώραγε μέχρι δυό οκάδες.

μιντζάρω (ιταλ. minacciare) : απειλώ, φοβερίζω.

μόδος, ο (ιταλ. modo) : τρόπος.

μόσκοβος, ο : ρώσος.

μούλτζα, τα (μούλκι, τούρκ. mülk) : χτήματα, γη απόλυτης κυριότητας.

μπάιλος, ο (ιταλ. baìlo) : πρεσβευτής.

μπαρμπέρισμα, το (ιταλ. barbiere, κουρέας) : κούρεμα.

μπαστιμέντο, το (ιταλ. bastimento) : φορτηγό καράβι.

μπατριζώ και μπατίρω (ιταλ. battere) : τραντάζω, χτυπώ, πολεμώ.

νεγότζιο, το (ιταλ. negozio) : εμπορικό κατάστημα, (εδώ) εμπορική πράξη, υπόθεση.

νέτος (ιταλ. netto) : καθαρός, αγνός.

νοβιτά, η (ιταλ. novità : νεωτερισμός, (εδώ) είδηση.

νομινάρω (ιταλ. nominare) : ονομάζω.

νότα, η (ιταλ. nota) : σημείωση.

νοτίκια, η (ιταλ. notizia) : είδηση, αγγελία, πληροφορία,

ντακόρδου, επίρ. (ιταλ. d' accordo) : απο κοινοῦ.

ντεσμός και ντυσμός ο (ρ. ενδύω) : επένδυση χρημάτων.

ξαγοράζω και εξαγοράζω : απολεφε-
ρώνω κάποιον καταβάλλοντας λύτρα.
ξεσυνερίζομαι : μνησικακῶ εναντίον
κάποιου, συναγωνίζομαι.

οκαζιόν, η (ιταλ. occasione) : ευκαι-
ρία, περίσταση.

ορδί, το (τούρκ. ordu) : στρατόπεδο,
στρατιωτική μονάδα.

ορδιιά, η (ιταλ. ordine) : διαταγή,
εντολή.

ουγγιά, η (ιταλ. oncia) : μονάδα βά-
ρους ίση με 29,3 γραμμάρια.

πασάς, ο (τούρκ. pasa) : αξίωμα καί
τίτλος σε σουλτανικό καθεστώς, διοι-
κητής σαντζακίου.

πασιόν, η (ιταλ. passione) : πάθος.

πατρόν, ο (ιταλ. padrone) : ιδιοκτή-
της, (εδώ) караβοκoρης.

πεζάρω (ιταλ. pesare) : ζυγίζω.

πεζοδρόμος, ο : πεζοπόρος, (εδώ) τα-
χυδρόμος.

περίκουλο, το (ιταλ. pericolo) : κίν-
δυνος.

πιέτζο (βενέτ. piezo) : εγγυητής.

πολάκος, ο (ιταλ. polacco) : πολωνός.

πόλιτζα, η (ιταλ. polizza) : απόδειξη
πληρωμής.

πόλιτζα ντε κάργου, η (ιταλ. polizza
de carico) : φορτωτική.

προκούρα, η (ιταλ. procura) : πληρε-
ξουσιότητα, επιτροπεία.

πρεμούρα, η (ιταλ. premura) : βια-
σύνη.

πρίγγιπες, ο (ιταλ. principe) : πρίγ-
κας, άρχοντας, (εδώ) ο Δόγης.

ραγγιόν (α) (ιταλ. ragione) : κατά το
δίκιο.

ρεάλι, το (ισπαν. real) : ισπανικό νό-
μισμα 25 λεπτών περίπου,

ρέγολα, η (ιταλ. regola) : κανόνας,
τάξη, τρόπος.

ρεκουμαντάρω (ιταλ. raccomandare) :
συνιστώ, εμπιστεύομαι.

ρεκουπεράρω (ιταλ. ricuperare) : ανα-
κτώ, εισπράττω.

ρεμέντιο, το (ιταλ. rimedio) : θερα-
πεία.

ρένιο, το (ιταλ. regno) : βασίλειο,
(εδώ) ο Μοριάς για τους Βενετούς.
ρεπαρτίρω (ιταλ. ripatrite) : ξαναφεύ-
γω, διαμοιράζω, κατανέμω.

ρεσολουτζιόν, η (ιταλ. risoluzione) :
απόφαση.

ρετόρα, η (ιταλ. rettore) : διοικητής,
κυβερνήτης) : γυναίκα του διοικητή.

ριβέρω και ριβερίρω (ιταλ. riverire) :
προσκυνώ, σέβομαι, υποβάλλω τα
σεβάσματά μου.

ρισάλτο, το (ιταλ. risalto) : προεξοχή,
αναπήδημα, (εδώ) έφοδος.

ρισολβέρω (ιταλ. risolvere) : αποφα-
σίζω.

ριτσέτα, η (ιταλ. ricetta) : συνταγή,

ρουφέτι, το : συντεχνία, συνάφι.

ρούχα, τα : πράγματα, υπάρχοντα.

σαλιέρα, η (ιταλ. saliera) : αλατιέρα.

σάντολα, η (βενέτ. santola) : νονά.

σασιναμέντο, το : βλ. ασασιναμέντο.

σεκουεστράρω (ιταλ. sequestrare) : κά-
νω κατάσχεση, φυλακίζω.

σεκρεστάρω (ιταλ. segretare) : απομο-
νώνω, αποχωρίζω.

σεκρέτο, το (ιταλ. segreto) : μυστικό,
απόρητο.

σιγουριτά, η (ιταλ. sicurtà) : ασφά-
λεια, εγγύηση, πίστη.

σιγουραρισμένος (ιταλ. assicurare) :
ασφαλίζω, ασφαλισμένος.

σίμουλ, επίρ. (λατιν. simul) : μαζί,
σινάμα.

σιόρ, ο (σιόρα, η) (ιταλ. sior. siora) :
κύριος (κυρία).

σισταρίζομαι (ιταλ. assistere) : συμ-
παρίσταμαι, συντρέχω, παρευρίσκο-
μαι.

σκαλάδα, η (ιταλ. scalata) : το σκαρφάλωμα με σκάλα.

σκουδέρω (βενέτ. scuoder) : εισπράττω. σμαϊδί, το (αντί σμαϊλίκι) : το μεταξύ 2000 - 10.000 ακτσέ αξίας τιμάριο.

σόλδι, το (ιταλ. soldo) : πεντάρα (πληθ. τα χρήματα).

σοσπέτο, το (ιταλ. sospetto) : υποψία.

σοτοκούπα, η (ιταλ. sottocoppa) : πιτάκι για φλυτζάνι ή ποτήρι.

σπέντζα, η (τούρκ. ispendje) : είδος προσωπικού φόρου, που οι καλλιεργητές αφθάρτων χτημάτων πλήρωναν στους φεουδάρχες - τους.

σπετζαρία, η (ιταλ. spezieria) : κατάστημα πούλησης μπαχαρικών και φαρμάκων.

στάτο, το (ιταλ. stato) : κατάσταση, κράτος.

στέργω : δέχομαι, συγκατατίθεμαι, συμφωνώ.

στράτα, η (ιταλ. strada) : δρόμος, διαδρομή.

στραπάτζο, το (βενέτ. strapazzo) : περιέγελω, σπαραγμός, βάσανο, ζημιά.

συναυλίζομαι και συναυλιάζομαι : συναναστρέφομαι, επικοινωνώ, συναθροίζομαι.

ταρτάνα, η (ιταλ. tartana) : τύπος μεταφορικού πλοίου.

τεντάρω (ιταλ. tentare) : δοκιμάζω, κάνω απόπειρα.

τετραηλισμένος (αντί ξετραηλισμένος) : αυτός που έχει γυμνό το στήθος, ο ξεγυμνωμένος και μτφρ. ο τελείως φτωχός.

τζίρος, ο (ιταλ. giro) : γύρος, κύκλος, (εδώ) η κυκλοφορία κεφαλαίων.

τομάρω (ιταλ. tomare) : πέφτω κάτω, καταλύω.

τραδιμέντο, το (ιταλ. tradimento) : προδοσία.

φέδε, η (ιταλ. fede) : πίστη, μαρτυρικό έγγραφο, βεβαίωση, αποδεικτικό. φελούκα, η (ιταλ. feluca) : μικρό βαπόρι δικάταρτο.

φίρμα, η (ιταλ. firma) : υπογραφή. φλωρί, το (λατιν. florinus) : ονομασία κάθε λεπτού χρυσού νομίσματος.

φορκέρι και φορτσέρι, το (ιταλ. forziere) : είδος μικρού μπουλού για τη φύλαξη πολύτιμων αντικειμένων. φορτιέρα (αντί φροτιέρα), η (ιταλ. fruttiera) : φρουτιέρα,

χαράκι και χαράτσι, το (τούρκ. kharadj) : έγγειος φόρος κι εδώ κεφαλικός φόρος κατά παρέλειψη του bas (= κεφάλι).

χότζας, ο (τούρκ. hoca) : μουσουλμάνος κληρικός.